ਸਭੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ

ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਚਾਨਣ ਤੱਕ

ਵਾਅਦੇ ਨਹੀਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਮਿਲਕੇ ਨਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਵਾਂਗੇ

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ

ਵਾਅਦੇ ਨਹੀਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇਵਾਂਗੇ
ਮਿਲਕੇ ਨਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਵਾਂਗੇ

ਤਤਕਰਾ

- ਭੂਮਿਕਾ 3-3
- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੂਲ (ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ) ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਬਦਲਾਅ 4-6
- ਪੰਜਾਬ ਯਕੀਨੀ ਖੇਤੀ ਆਮਦਨ, ਮੰਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੀਤੀ — 2027 7-12
- ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ, ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਖੇਤੀ ਧੰਦੇ ਕਰਜ਼ਾ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨੀਤੀ - 2027 13-22
- ਪੰਜਾਬ ਗਲੋਬਲ ਫੂਡ ਐਕਸਪੋਰਟ ਐਂਡ ਫਾਰਮਰ ਪ੍ਰਾਸਪਰਿਟੀ ਮਿਸ਼ਨ 23-35
- ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ - 2027......39-38
- ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਸੁਧਾਰ ਵਚਨਬੱਧਤਾ......39-39
- ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਜਵਾਬਦੇਹੀ, ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ SPCA ਸੁਧਾਰ ਨੀਤੀ–2027...... 40-45
- ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ...... 46-46
- ਪੰਜਾਬ ਸਰਬੱਤ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੀਤੀ–2027 47-54
- ਪੰਜਾਬ ਨਸ਼ਾ ਮੁਕਤੀ, ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨੀਤੀ — 2026 55-58
- ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਪ੍ਰੇਨੋਰਫਿਨ ਨਿਯੰਤਰਣ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਪਲਾਈ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਨਸ਼ਾ ਮੁਕਤੀ ਨੀਤੀ 59-61
- ਪੰਜਾਬ ਮੁਫ਼ਤ ਰੇਤ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਰਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਮਾਈਨਿੰਗ ਮਾਲੀਆ ਨੀਤੀ - 2026 62-68
- ਪੰਜਾਬ ਸੂਚਨਾ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਐਕਟ (PTIA) 69-72
- ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ...... 73-73
- ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ...... 73-73
- ਪੰਜਾਬ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਨੀਤੀ 73-73
- ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਠੋਸ ਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਫੈਸਲੇ 74-75
- ਮਨਰੇਗਾ ਜਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨਮਾਨ ਯੋਜਨਾ......76-76
- ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ 1950 ਵਾਲਾ ਰੁਤਬਾ ਬਹਾਲ ਕਰਾਉਣਾ...... 77-77
- ਐਮਰਜੰਸੀ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹੇ 77-77
- ਦਮਨਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ (Oppressive Laws) 78-79
- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਸਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ 80-80

ਭੂਮਿਕਾ

ਰਾਜਨੀਤਕ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਝੰਬਿਆ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬ ਹੁਣ ਉਦਾਸੀਨਤਾ, ਲਾਚਾਰੀ ਤੇ ਬੇਉਮੀਦੀ ਦੇ ਆਲਮ ਹੰਢਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਮੋਹਰੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸੂਬਾ ਹੁਣ ਫਾਡੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁਣ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ, ਡਰੱਗਜ਼, ਕਿਸਾਨੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ, ਲੜਖੜਾਉਂਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 1947 ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਅਜਾਦ ਹੋਇਆ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜਾਦੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅਜਾਦੀ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥ ਪਥ ਕਰ ਗਈ।

ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ 1947 ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਪਰੇ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਖੂਨੀ ਵਰਤਾਰੇ ਚੋ ਉੱਠ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਅੰਦਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨੰਬਰ ਇਕ ਸੂਬਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕੁਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਗੱਡੀ ਲੀਹ ਤੋਂ ਲਾਹੁਣ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਮਨਸੂਬੇ ਘੜੇ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸੂਬੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਦਹਾਕਾ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ 1966 ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤਾ ਬਣ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੱਬੂ, ਲਾਲਚੀ ਲੀਡਰਾਂ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨੇ ਇਸਦੀ ਛਾਤੀ ਚ ਸੇਹ ਦਾ ਤੱਕਲਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਤੋਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੋਹ ਲਈ। ਇਸਤੋਂ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਇਸਦੇ ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵੰਡ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮਧੋਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਬੇਗਾਨਗੀ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼

ਇਸ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਚੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਤਾ ਨਿਕਲਿਆ, ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੜਾਈ ਵਿਡੀ ਗਈ , ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚਾ ਨਿਕਲਿਆ , ਉਗਰਵਾਦ ਤੇ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਹਜਾਰਾਂ ਲੋਕ ਇਸ ਲੜਾਈ ਚ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਵਾਰ ਫਿਰ ਲਹੂ ਲੁਹਾਨ ਹੋਇਆ। ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਤਹਿਜੀਬ ਲੜ-ਖੜਾ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਲੀਹ ਤੋਂ ਲਹਿ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਤਿਲਕਦਾ -ਤਿਲਕਦਾ ਭੁੰਝੇਂ ਆ ਡਿਗਿਆ।ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਦੀਆ ਚਣੌਤੀਆਂ ਚ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਚਣੌਤੀ ਹਰ ਰੋਜ ਇਸ ਦੀ ਲੰਬੀ ਲਿਸਟ ਚ ਜੁੜਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਲੀਡਰ ਦੇ ਘਰ ਫਾਰਮ ਹਾਊਸਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚਣੌਤੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਕਰਜ਼ਈ ਹੋ ਕੇ ਖੁਦਕਸ਼ੀਆ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਮਾਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਝੂਠੇ ਦਿਲਾਸੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਵਟੋਰ ਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਤੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬਨਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚਣੌਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕਣ ਕਿਨਾਰੇ ਹੈ , ਹਰ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਟਿਊਬਵੈਲ ਡੂੰਘੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਹਰੀਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਜਮੀਨ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਚਾਟ ਤੇ ਲੱਗ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਹਵਾ ਤੇ ਦਰਿਆਈ/ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਰੂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਚ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਤਮ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਇਨੀ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੈ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜੀ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਇਸ ਕਦਰ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ਕੇ ਉਹ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ, ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੱਸਣਾ ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਸੰਦ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਘਰ ਬਾਰ ਵੀ ਦਾਅ ਤੇ ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਯੁਵਾ ਪੀੜੀ ਦੀ ਭਟਕਣ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚਣੌਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੀੜੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ, ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੀ ਲਪੇਟ 'ਚ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਇਸ ਕਦਰ ਡਿਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਚ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪਹਿਲੇ 50 ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਰੁਜਗਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਕਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਯੁਵਕਾਂ ਵਿਚ ਸਾਫ ਝਲਕਦੀ ਹੈ।

ਖੇਤੀ-ਵਪਾਰ

ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਵੱਲ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੇ ਕਣਕ, ਚਾਵਲ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 'ਚ ਨਵੇਂ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਗੱਡੇ ਨੇ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਉਹ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਮੰਡੀ 'ਚ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ value addition ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਾਘਾ ਬਾਰਡਰ ਵਪਾਰ ਖੁਲਣ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਥੇ ਤਾਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਾਘਾ ਬਾਰਡਰ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੂਰ ਇਰਾਨ, ਇਰਾਕ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਯੂਰਪ ਤੱਕ ਵਪਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਖੁੱਲਣਾ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ

ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਦੀ ਧੂੜ ਉਡ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਵੀਆਂ ਕਲੋਨੀਆਂ ਕਟੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਲਾਭਦਾਇਕ ਧੰਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸੈਂਕੜੇ ਏਕੜ ਉਪਜਾਊ ਜਮੀਨ ਡਕਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸੇ ਹੋਏ ਨੇ ਉਹ ਸਲੱਮ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਅੱਗਾ-ਦੌੜ, ਪਿੱਛਾ-ਚੌੜ ਦੀ ਖੇਡ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਾਤਾਵਰਨ, ਬਿਮਾਰੀ, ਬੇਈਮਾਨੀ

ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਣ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਬਚਾਉਣਾ ਪੰਜਾਬ ਬਚਾਉਣਾ ਹੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਜੁਮਲਾ ਮਜ਼ਾਕ ਬਣ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ? ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਪੰਜ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਜੀਅ ਲੱਗਣੋਂ ਹਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ। ਸ਼ਾਨਾਮੱਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕ ਨਸ਼ੇ, ਕਾਲੇ ਪੀਲੀਏ ਤੇ ਕੈਂਸਰ ਵਰਗੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਚਾਰ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੱਤਾ, ਧਨ ਅਤੇ ਬਾਹੂਬਲ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਰਪੱਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਲਿਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੱਲ

ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਉਹ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦੀ, ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਤੇ ਲਾਰਿਆਂ ਦੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਜੋ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਨੇ ਜਾਂ ਇਹਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ ਜਾਂ ਇਹਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਇਹਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸੀ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਵੀ ਜੋ ਥਾਪੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਲੁੱਟਣਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇੱਕੋ- ਇੱਕ- ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਨਾਲੇ ਇਹ ਮੁੱਦੇ ਕੇਵਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਚਰਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਹਰ ਉਸ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਡਿਟੇਲ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਅਸੀਂ ਹਰਫ਼-ਏ-ਆਖਿਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੂਹਾਂਗੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਲੁੱਟ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫ਼ਤਵੇ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾਉਣ, ਆਪਣੇ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ, ਨਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਦੇਣ ਕਿ ਇਹ ਅਹਿਮ ਮੁੱਦੇ ਹੱਲ ਹੋਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਰਾਜਨੇਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਲਈ ਹਨ। ਲੋਕ ਮਾਲਕ ਨੇ ਤੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ, ਉਹ ਖੁਦ ਦੱਸੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੂਲ (ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ) ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਬਦਲਾਅ

(Punjab Domicile / Residence Certificate Policy should be amended/ changed.)

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਣ ਰਹੇ ਜਾਹਲੀ (ਰਿਹਾਇਸੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ) ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ :

ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਬੰਧਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਸਬੰਧਿਤ ਕਾਗਜ਼ਾਤ 15 ਸਾਲਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਨਮ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ (ਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧਿਤ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਸਪੋਰਟ ਰੂਲਜ -1980-ਟੇਬਲ ਨੰਬਰ-3 ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸਦਾ ਜਨਮ 26/01/1989 ਨੂੰ ਜਾਂ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਨੂੰ ਹੀ ਜਨਮ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ) ਸਕੂਲ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ, ਰਜਿਟਰਡ ਰੈਂਟ ਡੀਡ ਹੋਵੇ।

ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਡ-ਡੀਡ ਬਣਾਉਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਤੇ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰਿਹਾਇਸ ਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੇ-ਸਮੇ ਤੇ ਚੈਕਿੰਗ ਕਰਕੇ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। (ਰਿਹਾਇਸੀ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ 15 ਸਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਨਿਯਮ ਰਜਿਸਟਰਡ ਡੀਡ ਵਾਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇ)

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਹ ਮੂਲਨਿਵਾਸੀ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਚੱਲ ਸੰਪਤੀ ਹੋਵੇ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸੀ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

NRI/OCI ਕਾਰਡ ਧਾਰਕ ਜੋ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚੱਲੇ ਗਏ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ, ਤੇ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਪਰਤਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਹਨਾਂ ਐਨ.ਆਰ.ਆਈ./ਓ.ਸੀ.ਆਈ. (NRI/OCI) ਕਾਰਡ ਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਥਿਤ ਬੋਰਡਿੰਗ ਸਕੂਲਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਹਨ ਜਾਂ ਪਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਅਚੱਲ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨੀ ਰਿਕਾਰਡ ਸਬੂਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਗਲਤ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ/ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਿਵਾਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ (ਰਿਹਾਇਸੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ) ਲਈ ਬਿਨੈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੂੰ ਬਿਨੈ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਗਲਤ ਤੇ ਝੂਠੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਖਿਲਾਫ ਫੌਜ਼ਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ (BNS 2023 ਦੀ ਧਾਰਾ 229 (IPC 193)) ਦੀ ਧਾਰਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨੁਕਤਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਪਤੇ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਕੇ ਹੀ ਓਹਨਾ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਰੈਂਟ-ਡੀਡ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਰਜਿਸਰਡ ਕਿਰਾਏਨਾਮਾ, ਵੋਟਰ ਕਾਰਡ ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯਮ (Rules for Registration of rent deed + Voter card+ Aadhar card) ਇਹ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਇਸ ਲਈ ਅਤਿ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਓਂ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਪਰਾਧ ਕਰਕੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਅਪਰਾਧੀ ਬਾਹਰੋ ਅਪਰਾਧ ਕਰਕੇ ਇਧਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕਈ ਇੱਥੋ ਅਪਰਾਧ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਹਨਾਂ ਹਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਓਹਨਾ ਅਪਰਾਧੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੱਭਣੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਜਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹਨ:

1. ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੂੰ (ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਡੀਡ (Registered Rent-Deed) ਬਣਾਵੇਗਾ ਤੇ ਡੀਡ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਜਿਸਟਰੀਕਰਣ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਦਾਇਰ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰਡ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਕਾਨ ਮਾਲਿਕ ਕੁੱਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦੇਵੇਗਾ।

ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਪਤੀ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਬਾਲਗ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਰਸੋਈ ਅਤੇ ਬਾਥਰੂਮ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਹਰ ਰਹਿਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸੂਚਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵੋਟ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਲਈ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਚੋਣ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਨੇ) ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਮਕਾਨ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੋਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਥਾਨ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਕਟਵਾਉਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਕੋ ਪਤੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵੋਟ ਬਣੀ ਹੈ ਤਾ ਪਹਿਲਾ ਵਾਲੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵੋਟ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਨਵੇਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵੋਟ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ-ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ (ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੂਲਨਿਵਾਸੀ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਕਿਰਾਏਦਾਰ, ਪੁਲਿਸ ਕਲੀਅਰੈਂਸ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ- ਅੰਦਰ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸਦੇ ਸਬੰਧਿਤ ਰਾਜ ਤੋਂ (ਜਿੱਥੋਂ ਦਾ ਉਹ ਵਸਨੀਕ ਹੋਵੇ) ਓਥੋਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵੋਟ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਕਾਰਡ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਅੱਪਡੇਟ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇ।

ਜੇਕਰ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੇ ਆਧਾਰ ਕਾਰਡ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਅਪਡੇਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਅਪਡੇਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਲਈ ਆਧਾਰ ਕਾਰਡ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਅਥਾਰਟੀ, ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਕਾਰਡ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ / ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਮਕਾਨ ਮਾਲਿਕ ਆਪਣੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਾਂ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੇ ਗਲਤ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੋਟਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੈਰ-ਵਸਨੀਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਵੋਟਰ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

2. ਜਾਤੀ- ਪ੍ਰਮਾਣ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ (Regulation for issuance of Caste Certificate (SC/BC))

ਇਹ ਕਿ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਹੇਠ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਾਤੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ (Caste Certificates of SC/BC) ਹਨ, ਇਹ ਜਾਤੀ-ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ (1/52/95 ਰਸ 1/714 ਮਿਤੀ : 17-1-1996) ਅਨੁਸਾਰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਨ। ਜਾਤੀ-ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:-

ਇਹ ਕਿ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਸਬੰਧਤ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ/ ਐਮ.ਸੀ./ਸਰਪੰਚ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਬੰਧਿਤ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਕਿ,ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਜਾਤੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਬਣੇ ਹਨ ਸਭ ਦੀ ਮੁੜ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨੰਬਰਦਾਰ/ਸਰਪੰਚ/ਕੌਂਸਲਰ ਜਾਤੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਲਈ ਬਿਨੈਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕੇਸ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਜਾਤੀ-ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਅਪਲਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨੁਕਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੂਲਨਿਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

3. ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ (Punjab Land Reforms)

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਥੋੜੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੋ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਜਸਥਾਨ,ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸੂੱਬਿਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗੋ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਇਸ ਬਾਬਤ ਸਾਡੇ ਕੁੱਝ ਜਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੀ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਜਾਂ ਲੀਜ਼ ਤੇ ਲੈਣ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਸਿਰਫ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਸਿਰਫ਼ਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾ ਤੇ ਮਜਦੂਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਵੇ ਭਾਂਵੇ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। “ਖੇਤੀਬਾੜੀ" ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਇੱਕ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਜਿਸਨੇ ਪਿਛਲੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਕਿਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਦਾ 15 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਹਨ ਪਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੂਲਨਿਵਾਸੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਲੀਜ਼ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ;

ਭਾਂਵੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ "ਮਜ਼ਦੂਰ" ਦਾ ਭਾਵ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਤਹਿਤ 'ਮਜ਼ਦੂਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਭਾਂਵੇ ਉਹ ਭਾੜੇ ਤੇ ਖੇਤੀ ਕਰੇ ਜਾਂ ਪਟੇ ਤੇ ਲੈਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰੇ।

ਇਹ ਕਿ ਜਮੀਨ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਸਬੰਧੀ ਭਾਂਵੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ, ਰੀਤੀ- ਰਿਵਾਜ ਜਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਉਲਟ, ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਿਯਮ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ,ਪਰ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਤਬਾਦਲਾ (ਕਿਸੇ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਦੇ ਸਮੇਤ) ਵਿਕਰੀ, ਤੋਹਫ਼ੇ, ਵਸੀਅਤ, ਵਟਾਂਦਰਾ, ਲੀਜ਼, ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਰਵੀਨਾਮਾ, ਕਿਰਾਏਦਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਢੰਗ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

4. ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਵਾਸ ਧਾਰਕਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ :-

ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਲੋਨੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮੂਲਨਿਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ (ਰਿਹਾਇਸੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ) ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੂਲਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਸਲੱਮ ਡਵੈਲਰਜ਼ (ਮਲਕੀਅਤ ਅਧਿਕਾਰ) ਐਕਟ 2020 ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ

ਮੂਲਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗ਼ੈਰ-ਮੂਲਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇ ਗ਼ੈਰ-ਮੂਲਨਿਵਾਸੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਝੁੱਗੀ-ਝੌਂਪੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

5. ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੂਲਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ

1. ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਵਾਅਦੇ ਵਫ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।
2. ਉਦਯੋਗਾਂ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ 2019 ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਬਿੱਲ ਦੀ ਤਰਜ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੰਜਾਬੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 75% ਅਸਾਮੀਆਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਸਥਾਨਕ ਪੰਜਾਬੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਓਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹ, ਲਿਖ ਅਤੇ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ 10ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

6. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੇਪਰ ਦੇਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਰਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਖਾਨਾਪੂਰਤੀ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ 10ਵੀਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਵਾਜਿਬ ਤੱਥਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਅਲੱਗ ਪਹਿਚਾਣ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਤੇ ਸਵਿਧਾਨਿਕ ਹੱਕਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਡੌਮੀਸਾਈਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਵਿਧਾਨਿਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਡੌਮੀਸਾਈਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਖਰੜ੍ਹਾ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦੇ ਨੀਤੀ ਖਰੜ੍ਹਾ ਭਾਗ-2 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਯਕੀਨੀ ਖੇਤੀ ਆਮਦਨ, ਮੰਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੀਤੀ — 2027
ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਵੱਲੋਂ
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਨੀਤੀ ਮੰਤਰ: ਪਾਣੀ ਬਚਾਓ — ਆਮਦਨ ਵਧਾਓ — ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਡੀ, ਫਿਰ ਬਿਜਾਈ

ਇਹ ਨੀਤੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਣਕ-ਝੋਨੇ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰ ਜਾਂ ਵੱਧ ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੰਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਚਤ ਅਤੇ ਜੋਖਮ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਕਲਪ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ।

1. ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਲਾਭ — ਨੀਤੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ-ਪੰਨਾ

ਨੀਤੀ ਦਾ ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਦਾ ਟੀਚਾ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਹੇਠ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦਾ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਵੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮੰਡੀ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਉਣੀ ਅਤੇ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਹੇਠ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ ਹੈ; ਇਸਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭੌਤਿਕ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ।

ਮਾਪਦੰਡ	ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ
ਚਾਰ ਸਾਲਾ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਟੀਚਾ	12.5%, 25%, 37.5%, 50% — ਹਰ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਨਤੀਜਾ-ਜਾਂਚ
ਪਾਣੀ	ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਗੁਣਾਂਕਾਂ ਨਾਲ ਗਿਣਤੀ; ਅੰਤਿਮ ਪਾਲਿਸੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਾਲਾਨਾ ਘਣ ਮੀਟਰ ਬਚਤ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗੀ
ਹਵਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ	ਝੋਨਾ ਘਟਣ ਨਾਲ ਪਰਾਲੀ ਅਤੇ ਸਾੜਨ ਦੀ ਲੋੜ/ਜੋਖਮ ਘਟੇਗਾ; ਹਵਾ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਤਸਰਜਨ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗਾ
ਕਿਸਾਨੀ ਆਮਦਨ	ਹਰ ਫਸਲ ਦਾ ਔਸਤ ਝਾੜ × ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ – ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੁੱਲ ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚਾ; ਕਣਕ/ਝੋਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਾਲੀ ਫਸਲ ਬਾਹਰ
ਰੁਜ਼ਗਾਰ	ਦਾਲ ਮਿੱਲਾਂ, ਤੇਲ ਕੱਢਣ, ਕਪਾਹ ਮੁੱਲ-ਸ਼੍ਰਿੰਖਲਾ, ਛਾਂਟ, ਪੈਕਿੰਗ, ਠੰਢੇ ਭੰਡਾਰ, ਆਵਾਜਾਈ, ਜਮਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਨਾਲ ਰੁਜ਼ਗਾਰ; ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਰੱਥਾ ਅਧਾਰਿਤ
ਸਬਜ਼ੀ ਸੁਰੱਖਿਆ	ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 7.50 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੀਮਾ
ਬੋਨਸ	ਮਨਜ਼ੂਰ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ₹50 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਪੰਜਾਬ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਬੋਨਸ

2. ਅਟੱਲ ਨੀਤੀ ਸਿਧਾਂਤ

- ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਡੀ, ਫਿਰ ਰਕਬਾ, ਫਿਰ ਬਿਜਾਈ।
- ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਸ਼ੁੱਧ ਆਮਦਨ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਾਪਦੰਡ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀਮਤ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਵਾਧੂ ਲਾਭ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਕਿਸੇ ਫਸਲ ਜਾਂ ਸਬਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਘਟਣਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਝਾੜ, ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚਾ, ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਦੇਸ਼-ਪੱਧਰੀ ਔਸਤ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੋ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਮੰਡੀ ਬੋਰਡ, ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿਭਾਗ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪੰਜਾਬ-ਅਧਾਰਿਤ ਸਰਕਾਰੀ/ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਦਾਰੇ ਹੀ ਮੁੱਖ ਅੰਕੜਾ-ਸਰੋਤ ਹੋਣਗੇ।
- ਕੋਈ ਨਾਮ ਛੋਟੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ; ਹਰ ਸੰਸਥਾ, ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

3. ਚਾਰ ਸਾਲਾ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕਣਕ-ਝੋਨਾ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਰੋਡਮੈਪ

ਸਾਲ	ਕਣਕ-ਝੋਨੇ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਪੜਾਅਵਾਰ ਹਿੱਸਾ	ਸ਼ਰਤ
ਪਹਿਲਾ ਸਾਲ	12.5%	ਬਾਜ਼ਾਰ, ਖਰੀਦ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜਾਂਚ
ਦੂਜਾ ਸਾਲ	25%	ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸਫਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ/ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ
ਤੀਜਾ ਸਾਲ	37.5%	ਭੰਡਾਰ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਮੰਡੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਧਾ
ਚੌਥਾ ਸਾਲ	50%	ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਫਸਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ No-Loss Rule ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ

ਹਰ ਸਾਲ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਸ਼ੁੱਧ ਆਮਦਨ, ਮੰਡੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਿੱਤੀ ਬੋਝ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਚਤ, ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਖੁੱਲ੍ਹੇਗਾ।

4. ਕਿਸਾਨ ਆਮਦਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ No-Loss Rule

ਸਾਉਣੀ ਦੀ ਬਦਲੀ ਫਸਲ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਝੋਨੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਬਦਲੀ ਫਸਲ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਣਕ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਫਸਲ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ = ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਔਸਤ ਝਾੜ × (ਲਾਗੂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ + ₹50 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਬੋਨਸ) – ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੁੱਲ ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚਾ।

ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ = ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਮਾਰਕੀਟਯੋਗ ਔਸਤ ਝਾੜ × ਸਰਕਾਰੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮੁੱਲ – ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੁੱਲ ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚਾ।

ਜੇ ਨਤੀਜਾ ਉਸੇ ਮੌਸਮ ਦੀ ਕਣਕ ਜਾਂ ਝੋਨੇ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਸਲ/ਸਬਜ਼ੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੂਚੀ, ਰਕਬਾ-ਵੰਡ, ਬੋਨਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਰੰਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਵਾਧੂ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿੱਤੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

5. ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ + ₹50 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਪੰਜਾਬ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਬੋਨਸ

ਹੇਠਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ No-Loss Rule ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕੜਾ-ਜਾਂਚ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖਰੀਦ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ:

- ਮੂੰਗ
- ਮਾਂਹ/ਉੜਦ
- ਮਸਰ
- ਛੋਲੇ
- ਤੂਰ/ਅਰਹਰ
- ਸਰ੍ਹੋਂ/ਕੈਨੋਲਾ
- ਸੂਰਜਮੁਖੀ
- ਮੂੰਗਫਲੀ
- ਤਿਲ
- ਜੌਂ
- ਬਾਜਰਾ
- ਜਵਾਰ
- ਨਰਮਾ
- ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਬਰਸਾਤੀ ਮੱਕੀ

ਸਰਕਾਰੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ = ਉਸ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਮੌਸਮ ਦਾ ਲਾਗੂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ + ₹50 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਪੰਜਾਬ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਬੋਨਸ। ਬੋਨਸ ਸਿਰਫ਼ ਰਜਿਸਟਰਡ ਰਕਬੇ, ਤਸਦੀਕਸ਼ੁਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਕਰੀ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

6. ਗੰਨਾ, ਬਰਸਾਤੀ ਮੱਕੀ, ਸਵੀਟ ਕੌਰਨ ਅਤੇ ਨਰਮਾ

ਗੰਨਾ, ਬਰਸਾਤੀ ਮੱਕੀ, ਸਵੀਟ ਕੌਰਨ ਅਤੇ ਨਰਮਾ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਫਸਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੰਨੇ ਲਈ ਪਾਣੀ, ਮਿਲ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਜਾਂਚ; ਬਰਸਾਤੀ ਮੱਕੀ ਲਈ ਕੰਢੀ ਅਤੇ ਮੀਂਹ-ਆਧਾਰਿਤ ਖੇਤਰ; ਸਵੀਟ ਕੌਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ/ਤਾਜ਼ਾ ਮੰਡੀ; ਨਰਮੇ ਲਈ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਕੀਟ ਜੋਖਮ ਅਤੇ ਜਿਨਿੰਗ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਮਾਪਦੰਡ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

7. ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਸਾਲ	ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਬਜ਼ੀ ਰਕਬਾ
ਪਹਿਲਾ ਸਾਲ	7.50 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ
ਦੂਜਾ ਸਾਲ	15.00 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ
ਤੀਜਾ ਸਾਲ	22.50 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ
ਚੌਥਾ ਸਾਲ	30.00 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ

ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ 7.50 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦਾ ਟੀਚਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸਾਲਾ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੇ 12.5, 25, 37.5 ਅਤੇ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪੜਾਅ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਮਰੱਥਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 7.50, 15.00, 22.50 ਅਤੇ 30.00 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਸਲ ਰਕਬਾ ਮੰਡੀ ਦੀ ਮੰਗ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਭੰਡਾਰ, ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਆਮਦਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਿਯਮ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਵੇਗਾ।

7.1 ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ

ਸਬਜ਼ੀ	ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ	ਕੁਇੰਟਲ ਅਨੁਸਾਰ
ਹਰਾ ਮਟਰ	₹30 ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ	₹3,000 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ
ਫੁੱਲਗੋਭੀ	₹20 ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ	₹2,000 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ
ਬਰੌਕਲੀ	₹35 ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ	₹3,500 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ
ਪੀਲੀ ਅਤੇ ਸੰਤਰੀ ਗਾਜਰ	₹22 ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ	₹2,200 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ
ਫਰੈਂਚ ਬੀਨਜ਼	₹35 ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ	₹3,500 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ
ਸਵੀਟ ਕੌਰਨ	₹24 ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ	₹2,400 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ
ਟਮਾਟਰ	₹12 ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ	₹1,200 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ
ਭਿੰਡੀ	₹22 ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ	₹2,200 ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ
ਬਾਕੀ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਸਬਜ਼ੀਆਂ	ਮੰਗ, ਮੰਡੀ, ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚੇ ਅਤੇ No-Loss Rule ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲਾਨਾ ਨਿਰਧਾਰਤ	—

ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਦਿੱਤੇ ਰੇਟ ਸਿਰਫ ਸਾਲ 2027 ਲਈ ਹਨ , ਹਰ ਸਾਲ ਮੁਨਾਸਿਬ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਨਵੇ ਰੇਟ ਫਸਲ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਕਰੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਸਾਨ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਭਾਅ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੇ ਵੇਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਵਾਧੂ ਭਾਅ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਮੰਡੀ ਭਾਅ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਅਤੇ ਤਸਦੀਕਸ਼ੁਦਾ ਮਾਤਰਾ ਉੱਤੇ ਅੰਤਰ ਦੀ ਰਕਮ ਸਿੱਧੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

7.2 ਸਬਜ਼ੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੰਡੀ ਲਈ ਤਰਜੀਹ

- ਆਲੂ
- ਪਿਆਜ਼
- ਹਰਾ ਮਟਰ
- ਲਸਣ
- ਹਰੀ ਅਤੇ ਸੁੱਕੀ ਮਿਰਚ
- ਟਮਾਟਰ
- ਫੁੱਲਗੋਭੀ
- ਭਿੰਡੀ
- ਬੰਦਗੋਭੀ
- ਗਾਜਰ
- ਖੀਰਾ/ਕੱਕੜੀ
- ਕੱਦੂ
- ਸ਼ਕਰਕੰਦੀ
- ਫਰੈਂਚ ਬੀਨਜ਼
- ਬਰੌਕਲੀ
- ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ
- ਕਰੇਲਾ

ਟਮਾਟਰ, ਮਟਰ, ਫੁੱਲਗੋਭੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਲਦੀ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰੋਸੈਸਰ, ਠੰਢੀ ਲੜੀ, ਜਮਾਉਣ, ਪੈਕ-ਹਾਊਸ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਖਰੀਦਦਾਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋੜੇ ਬਿਨਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

7.3 ਬਾਗਬਾਨੀ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਕਿਸੇ ਫਲ ਜਾਂ ਫੁੱਲ ਹੇਠ ਵੱਡਾ ਰਕਬਾ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੀ ਮੰਡੀ, ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਭਾਵਿਤ ਸ਼ੁੱਧ ਆਮਦਨ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ, ਭੰਡਾਰ, ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਖਰੀਦਦਾਰ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬਾਗਬਾਨੀ ਜਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬਾਗਬਾਨੀ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸੁਖਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੱਠ ਕੇਂਦਰ, ਛਾਂਟ, ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ, ਪੈਕਿੰਗ, ਠੰਢਾ ਭੰਡਾਰ, ਠੰਢੀ ਆਵਾਜਾਈ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤੈਅ ਖਰੀਦਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਬਾਗ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਉਤਪਾਦਕ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਬਾਗਬਾਨੀ ਮਾਹਿਰ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤਕਨੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਖੇਤ-ਵਿਜ਼ਿਟ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਜੀਵਤ ਦਰ, ਰੋਗ ਅਤੇ ਕੀਟ, ਸਿੰਚਾਈ, ਪੋਸ਼ਣ, ਛੰਟਾਈ, ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਫਲ ਸੈਟਿੰਗ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸਹੀ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਦਿੱਤਾ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟਾ ਮਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਦਲਵਾਂ ਬੂਟਾ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬਾਗਬਾਨੀ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਪਾਰਕ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਲਾਕੇ, ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਤੰਦਰੁਸਤ, ਰੋਗ-ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟੇ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਉੱਨਤ ਬੀਜ, ਬਲਬ ਅਤੇ ਪਨੀਰੀ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਨਰਸਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

9. ਹਰ ਫਸਲ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਆਮਦਨ ਸਾਰਣੀ

ਫਸਲ/ਸਬਜ਼ੀ	ਪੰਜਾਬੀ ਔਸਤ ਝਾੜ/ਏਕੜ	ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ/ ਏਕੜ	ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੁੱਲ ਖਰਚਾ	ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ/ਏਕੜ	ਕਣਕ/ਝੋਨੇ ਨਾਲ ਫਰਕ	ਨਤੀਜਾ
ਹਰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਫਸਲ	ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਾਰੇ ਤੋਂ	ਲਾਗੂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ + ₹50/ਕੁਇੰਟਲ	ਝਾੜ × ਭਾਅ	ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਾਰੇ ਤੋਂ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ – ਖਰਚਾ	₹ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	ਪਾਸ/ਬਾਹਰ
ਹਰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸਬਜ਼ੀ	ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਾਰੇ ਤੋਂ	ਸਰਕਾਰੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ	ਝਾੜ × ਭਾਅ	ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਾਰੇ ਤੋਂ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ – ਖਰਚਾ	₹ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	ਪਾਸ/ਬਾਹਰ

ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚੇ ਦਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅੰਕ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਘੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਫਸਲ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਤਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਕੜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ।

10. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਵਾਰ ਫਸਲ ਚੋਣ ਦਾ ਢਾਂਚਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਮੂਹ	ਤਰਜੀਹੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਫਸਲਾਂ
ਬਠਿੰਡਾ, ਮਾਨਸਾ, ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	ਨਰਮਾ, ਸਰ੍ਹੋਂ/ਕੈਨੋਲਾ, ਮੂੰਗ, ਮੂੰਗਫਲੀ, ਬਾਜਰਾ; ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੂ
ਫਰੀਦਕੋਟ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਨਰਮਾ, ਮੂੰਗ, ਸਰ੍ਹੋਂ/ਕੈਨੋਲਾ, ਮਿਰਚ, ਚੁਣੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ
ਸੰਗਰੂਰ, ਬਰਨਾਲਾ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ	ਮੂੰਗ, ਸਰ੍ਹੋਂ/ਕੈਨੋਲਾ, ਸੂਰਜਮੁਖੀ, ਜੌਂ, ਪਿਆਜ਼ ਅਤੇ ਮੰਡੀ-ਜੁੜੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ
ਪਟਿਆਲਾ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਮੋਗਾ	ਮੂੰਗ, ਸਰ੍ਹੋਂ/ਕੈਨੋਲਾ, ਸੂਰਜਮੁਖੀ, ਆਲੂ, ਸਵੀਟ ਕੌਰਨ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ; ਯੋਗ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੰਨਾ
ਜਲੰਧਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ	ਆਲੂ, ਮਟਰ, ਸੂਰਜਮੁਖੀ, ਮੂੰਗ, ਟਮਾਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਸਬਜ਼ੀਆਂ
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ	ਗੰਨਾ, ਬਰਸਾਤੀ ਮੱਕੀ, ਮਟਰ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਯੋਗ ਬਾਗਬਾਨੀ
ਰੂਪਨਗਰ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ	ਬਰਸਾਤੀ ਮੱਕੀ, ਸਵੀਟ ਕੌਰਨ, ਗੰਨਾ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਯੋਗ ਬਾਗਬਾਨੀ
ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਪਠਾਨਕੋਟ	ਗੰਨਾ, ਬਰਸਾਤੀ ਮੱਕੀ, ਦਾਲਾਂ, ਲੀਚੀ/ਬਾਗਬਾਨੀ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ	ਮੂੰਗ, ਸਰ੍ਹੋਂ/ਕੈਨੋਲਾ, ਸੂਰਜਮੁਖੀ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਯੋਗ ਬਾਗਬਾਨੀ

ਇਹ ਸੂਚੀ ਅੰਤਿਮ ਬਿਜਾਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਫਸਲ ਤਦ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਝਾੜ, ਖਰਚਾ, ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ, ਪਾਣੀ, ਮੰਡੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪਾਸ ਹੋਵੇ।

11. ਰਕਬਾ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਫਸਲ ਭਰੋਸਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ

- ਹਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਫਸਲ/ਸਬਜ਼ੀ ਲਈ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਕਬਾ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਫਸਲ, ਮਨਜ਼ੂਰ ਰਕਬਾ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ, ਮੰਡੀ/ਖਰੀਦ ਚੈਨਲ ਅਤੇ ਅਧਿਕਤਮ ਯੋਗ ਮਾਤਰਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਫਸਲ ਭਰੋਸਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਬਿਨਾਂ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਤੇ ਬੇਹੱਦ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿੱਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗੀ।
- ਰਜਿਸਟਰਡ ਰਕਬੇ ਤੋਂ ਅਸੰਭਵ ਵੱਧ ਮਾਤਰਾ ਉੱਤੇ ਬੋਨਸ ਜਾਂ ਕੀਮਤ-ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।

12. ਮੰਡੀ, ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਭੁਗਤਾਨ

- ਕਿਸਾਨ ਸਰਕਾਰੀ, ਸਹਿਕਾਰੀ, ਨਿੱਜੀ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਰ, ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਮੰਡੀ ਚੈਨਲ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਭਾਅ ਉੱਤੇ ਵੇਚਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗਾ।

- ਸਰਕਾਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਮਕਸਦ ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਨਹੀਂ, ਮੰਡੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ।
- ਤਸਦੀਕਸ਼ੁਦਾ ਵਿਕਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੋਗ ਬੋਨਸ ਜਾਂ ਕੀਮਤ-ਅੰਤਰ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ/ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ ਮੰਡੀ ਭਾਅ ਦੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਤਸਦੀਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

13. ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਮੁੱਲ-ਵਾਧਾ

ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾਲ ਮਿੱਲਾਂ, ਖਾਣਯੋਗ ਤੇਲ ਇਕਾਈਆਂ, ਕਪਾਹ ਜਿਨਿੰਗ, ਆਲੂ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਮਟਰ ਜਮਾਉਣ, ਟਮਾਟਰ ਪੇਸਟ, ਪਿਆਜ਼/ਲਸਣ ਸੁਕਾਉਣ, ਮਿਰਚ ਸੁਕਾਉਣ, ਫਲ-ਸਬਜ਼ੀ ਪਲਪ, ਠੰਢੇ ਭੰਡਾਰ, ਪੈਕ-ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਠੰਢੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਵਾਰ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੋ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਠੰਢੇ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਕਲੱਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਲਦੀ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਫਸਲ ਦਾ ਰਕਬਾ ਉਪਲਬਧ ਮੰਡੀ/ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

14. ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੁਰੱਖਿਆ

- ਹਰ ਫਸਲ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਝੋਨੇ/ਕਣਕ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਬਚਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਚਤ ਦਾ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਅੰਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਤ ਗੁਣਾਂਕਾਂ ਨਾਲ ਬਣੇਗਾ।
- ਝੋਨੇ ਦਾ ਰਕਬਾ ਘਟਣ ਨਾਲ ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਭਾਰ ਅਤੇ ਸਾੜਨ ਦੇ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕਮੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਹਵਾ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾਅਵਾ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਤਸਰਜਨ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

15. ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਆਰਥਿਕਤਾ

ਹਰ ਸਾਲ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਭੰਡਾਰ, ਪੈਕਿੰਗ, ਆਵਾਜਾਈ, ਛਾਂਟ, ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ, ਖੇਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਕ ਸਿਰਫ਼ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਅਸਲ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲੋੜ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

16. ਸਾਲਾਨਾ ਅੰਕੜਾ-ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ

- ਹਰ ਸਾਲ ਫਸਲ-ਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਔਸਤ ਝਾੜ, ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚਾ, ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ, ਮੰਡੀ ਭਾਅ, ਸਰਕਾਰੀ ਭੁਗਤਾਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਬਚਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਹਰ ਫਸਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੰਕੜੇ ਦਾ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਸਾਲ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਜਿਸ ਫਸਲ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਣਕ/ਝੋਨੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਘਟਾਈ, ਰਕਬਾ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੂਚੀ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਜਿਸ ਫਸਲ ਦੀ ਮੰਡੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਸਮਰੱਥਾ ਘਟੇ, ਉਸਦਾ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਕਬਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੁੜ-ਜਾਂਚ ਹੇਠ ਆਵੇਗਾ।

17. ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕੜਾ ਸਰੋਤ

ਅਦਾਰਾ	ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ
ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ	ਫਸਲ/ਸਬਜ਼ੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼, ਝਾੜ, ਕਿਸਮ, ਖੇਤੀ ਤਰੀਕਾ, ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚੇ ਦੀ ਖੋਜ
ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੋ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ	ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਭੰਡਾਰ, ਨਿਰਯਾਤ, ਮੁੱਲ-ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ ਲੜੀ
ਪੰਜਾਬ ਮੰਡੀ ਬੋਰਡ	ਮੰਡੀ ਆਮਦ, ਭਾਅ, ਵਿਕਰੀ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟ ਪਹੁੰਚ
ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ	ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਵਾਰ ਰਕਬਾ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰੁਝਾਨ
ਪੰਜਾਬ ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿਭਾਗ	ਫਲ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਰਕਬਾ, ਬਾਗਬਾਨੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

18. ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਧਾਰਿਤ ਸਬਜ਼ੀ ਝਾੜ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਉਦਾਹਰਨ

ਫਸਲ/ਕਿਸਮ	ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਝਾੜ
ਹਰਾ ਮਟਰ — ਪੰਜਾਬ-89	60 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ
ਹਰਾ ਮਟਰ — ਮਟਰ ਅਗੇਤਾ-7	32 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ
ਫੁੱਲਗੋਭੀ — ਪੰਜਾਬ ਮਾਘੀ	112.5 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ
ਪੀਲੀ ਗਾਜਰ — ਪੰਜਾਬ ਰੋਸ਼ਨੀ	211 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ
ਭਿੰਡੀ — ਪੰਜਾਬ ਸੁਹਾਵਨੀ	49 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ
ਲਸਣ — ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੀ ਜੀ ਅਠਾਰਾਂ ਕਿਸਮ	51 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ

ਇਹ ਉਦਾਹਰਨ ਕੇਵਲ ਝਾੜ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਤਿਮ ਆਮਦਨ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਸਾਲ ਦਾ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਸ਼ਤ ਖਰਚਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ lock ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

19. ਅੰਤਿਮ ਕਿਸਾਨੀ ਭਰੋਸਾ

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਇਹ ਨੀਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਚਨ ਨਾਲ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਸਲ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਡੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗੀ; ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਅ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇਗਾ; ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਅ ਹੋਵੇਗੀ; ਮੰਡੀ ਵੱਧ ਭਾਅ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਫਸਲ ਕਣਕ ਜਾਂ ਝੋਨੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਥੋਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਾਣੀ ਬਚਾਓ — ਆਮਦਨ ਵਧਾਓ — ਮੰਡੀ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਓ — ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਜੋਖਮ ਘਟਾਓ

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ, ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਖੇਤੀ ਧੰਦੇ ਕਰਜ਼ਾ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨੀਤੀ - 2027

Punjab Farmers, Livestock Keepers & Allied Agriculture
Debt Relief and Rehabilitation Policy, 2027

"ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਰਾਹਤ - ਜ਼ਮੀਨ, ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਧਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ - ਮੁੜ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ"
ਨੀਤੀ + Rules + Commission Framework + Schedules

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦਾ ਲੋਕ-ਸੰਕਲਪ

ਇਹ ਨੀਤੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕਾਂ, ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਖੇਤੀ ਧੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਦਲ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵਚਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ "ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ", "ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ", "ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ", "ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ" ਜਾਂ ਇਸੇ ਅਰਥ ਵਾਲੀ ਹਰ ਮਦ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਮੰਡੇਟ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ, ਬਜਟ, ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ "ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ/ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ" ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੀਤੀ ਨੋਟ

ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਨੀਤੀ-ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ-ਮੰਡੇਟ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਰ ਮਦ, ਹਰ ਨਿਯਮ, ਹਰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਹਰ ਸਮਾਂ-ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਹਰ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ, ਬਜਟੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ₹3 ਲੱਖ ਅਤੇ ₹5 ਲੱਖ ਦੀਆਂ State Debt

Relief ceilings ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਰਕਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਇਹ 2027 ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਹੱਦਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Punjab Agricultural Debt Census, Finance Department ਦੀ fiscal assessment ਅਤੇ Cabinet approval ਤੋਂ ਬਾਅਦ notify ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Scheduled Commercial Banks ਅਤੇ ਹੋਰ RBI-regulated lenders ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ moratorium,

restructuring, interest treatment ਅਤੇ recovery ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਦਮ RBI/ਕੇਂਦਰੀ banking framework ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗਾ ਕਿ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ jurisdiction ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ power claim ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਸੂਚੀ

1. ਮੁੱਢਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼
2. ਕਿਸਾਨ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
3. ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਅਤੇ Lenders
4. Punjab Farmers Debt Relief Commission
5. ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ Distress Area Framework
6. Livestock / Productive Asset Loss
7. Debt Calculation ਅਤੇ Relief Formula
8. ਆੜ੍ਹਤੀ/Private Debt Settlement
9. Moratorium, OTS ਅਤੇ Fresh Start Credit
10. District Administration ਅਤੇ Application Process
11. Appeal, Accountability ਅਤੇ Transparency
12. Debt Relief Fund ਅਤੇ Fiscal Rules
13. Rules, 2027
14. Schedules ਅਤੇ Forms
15. Implementation Calendar
16. ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਰਾਬਰਤਾ
17. ਕਿਸਾਨ ਲਈ 20 ਮੁੱਖ ਨਿਯਮ

ਅਧਿਆਇ 1 - ਮੁੱਢਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼

1. ਨੀਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਮਿਤੀ

ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਨਾਮ "ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ, ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਖੇਤੀ ਧੰਦੇ ਕਰਜ਼ਾ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨੀਤੀ - 2027" ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ।

2. ਨੀਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਇਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੀ blanket loan waiver scheme ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ Debt Relief + Debt Settlement + Disaster Protection + Rehabilitation + Fresh Institutional Credit ਦਾ ਸਥਾਈ framework ਹੋਵੇਗਾ।

3. ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼

- ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਫਸੇ genuine ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਬੱਧ ਅਤੇ ਨਿਯਮਬੱਧ ਰਾਹਤ ਦੇਣਾ।
- ਛੋਟੇ, ਸੀਮਾਂਤ, tenant ਅਤੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕਾਂ ਨੂੰ priority protection ਦੇਣਾ।
- ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਧਨ ਲਈ automatic rule-based intervention ਬਣਾਉਣਾ।
- ਆੜ੍ਹਤੀ/private agricultural debt ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ scrutiny ਅਤੇ settlement ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨਾ।
- ਕਰਜ਼ਾ ਰਾਹਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ livelihood rehabilitation ਅਤੇ fresh credit ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ।

ਅਧਿਆਇ 2 - ਕਿਸਾਨ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

4. ਜ਼ਮੀਨੀ ਵਰਗੀਕਰਨ

ਵਰਗ	Operational Holding	ਨੀਤੀਕਤ ਸਥਿਤੀ
ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨ	2.5 ਏਕੜ ਤੱਕ	ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ priority
ਛੋਟਾ ਕਿਸਾਨ	2.5 ਤੋਂ ਵੱਧ - 5 ਏਕੜ ਤੱਕ	ਉੱਚੀ priority
ਮੱਧਮ ਕਿਸਾਨ	5 ਤੋਂ ਵੱਧ - 10 ਏਕੜ ਤੱਕ	targeted relief restructuring/calamity
ਹੋਰ genuine farmer	10 ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ	protection; principal waiver ਕੇਵਲ notified exceptional rules ਅਨੁਸਾਰ

Operational holding ਨੂੰ ownership title ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। Tenant farmer, oral lessee ਅਤੇ sharecropper ਨੂੰ alternative evidence ਰਾਹੀਂ actual cultivation ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।

5. Tenant / Oral Lessee / Sharecropper

Registered lease ਨਾ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ disqualification ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। Panchayat verification, crop record, input bills, irrigation/electricity evidence, crop sale record, landlord/independent witness ਜਾਂ ਹੋਰ prescribed evidence ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ।

6. Animal Husbandry ਦੀ ਪੂਰੀ Coverage

- Dairy - ਗਾਂ, ਮੱਝ, milch cattle, calf rearing
- Sheep farming
- Goat farming
- Poultry - broiler, layer, breeder, backyard poultry, hatchery
- Piggery
- Fisheries, pond fisheries, aquaculture ਅਤੇ approved shrimp farming
- Apiculture / beekeeping
- Equine livelihood - ਘੋੜਾ, ਘੋੜੀ, ਖੱਚਰ ਆਦਿ
- Rabbit farming
- Fodder-based notified enterprises
- ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ notified ਹੋਰ livestock/allied agriculture activities ਬੇਜ਼ਮੀਨਾ livestock keeper ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਦੀ livelihood activity, livestock ownership, eligible debt ਅਤੇ verified distress ਮੁੱਖ eligibility ਹੋਣਗੇ।

7. Agricultural Household

Debt Relief ਲਈ agricultural household ਇੱਕ Support ਹੋਵੇਗਾ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਅਤੇ financially dependent minor children ਨੂੰ ਇੱਕ household ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕੋ liability ਉੱਤੇ multiple family claims ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਅਧਿਆਇ 3 - ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਅਤੇ Lenders

8. Eligible Agricultural Debt

Kisan Credit Card / seasonal crop loan / short-term production credit
Tubewell, pump, irrigation, drip/sprinkler ਅਤੇ farm infrastructure loan
Tractor, harvester ਅਤੇ approved agricultural machinery loan
Dairy, livestock purchase, livestock shed, milking equipment ਅਤੇ eligible feed working capital
Poultry, goat/sheep, piggery, fisheries, aquaculture, beekeeping ਅਤੇ notified allied-agriculture loans

9. Eligible Lenders

Scheduled Commercial Banks, Regional Rural Banks, Cooperative Banks, PACS/Cooperative Credit Societies, Small Finance Banks ਅਤੇ ਹੋਰ legally regulated agricultural lenders applicable law ਅਨੁਸਾਰ covered ਹੋ ਸਕਣਗੇ।

10. Excluded Debt

Luxury/personal vehicle loan ਜਿਸਦਾ agricultural purpose ਨਹੀਂ
Commercial real-estate ਜਾਂ speculative investment debt
Gambling/illegal liability
Fraudulent borroSupport
Agricultural purpose ਦਿਖਾ ਕੇ non-agricultural business ਵਿੱਚ diverted loan

ਅਧਿਆਇ 4 - Punjab Farmers Debt Relief Commission

11. Statutory Commission

“Punjab Farmers, Livestock Keepers & Allied Agriculture Debt Relief Commission” ਨੂੰ statutory/quasi-judicial body ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

12. ਬਣਤਰ

- Chairperson - ਸੇਵਾਮੁਕਤ High Court Judge
- Agricultural Economist
- Banking/Cooperative Finance Expert
- Agricultural Expert (PAU/ਸਮਕਾਲੀ ਯੋਗਤਾ)
- Veterinary/Animal Husbandry Expert
- ਦੋ ਕਿਸਾਨ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ - ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਛੋਟਾ/ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨ
- ਇੱਕ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ
- ਇੱਕ ਮਹਿਲਾ ਕਿਸਾਨ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ
- Member Secretary - Senior State Government Officer

13. Commission ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

- Bank/lender records ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਅਤੇ loan account audit ਕਰਨਾ
- Field verification ਅਤੇ expert assessment ਕਰਵਾਉਣਾ
- Original principal, lawful interest ਅਤੇ repayments ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ
- Conciliation/OTS facilitate ਕਰਨਾ

- State-funded relief ਦੀ reasoned recommendation/award ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ
- Distress Area declaration ਲਈ Government ਨੂੰ recommendation
- Speaking orders ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ review/appeal process ਚਲਾਉਣਾ

ਅਧਿਆਇ 5 - ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ Distress Area Framework

14. Flood Distress ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

Flood Distress ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ/ਨਦੀ/ਨਾਲਾ overflow, embankment/ਧੁੱਸੀ breach, flash flood, notified flood-related prolonged waterlogging, soil erosion, sand/silt deposition, standing crop destruction ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ productive asset loss ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।

15. Distress Area ਦਾ ਪੱਧਰ

Notification ਇੱਕ ਪਿੰਡ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ cluster, Gram Panchayat area, Block, Tehsil, District ਜਾਂ multi-district belt ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਪੂਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

16. Automatic Damage Classification

Category	Verified Loss	ਨੀਤੀਕਤ ਪ੍ਰਭਾਵ	Priority
F-1	33% ਤੋਂ ਘੱਟ	Case-based support	Normal
F-2	33% ਤੋਂ 50% ਤੋਂ ਘੱਟ	Restructuring + moratorium coordination	High
F-3	50% ਤੋਂ 75% ਤੋਂ ਘੱਟ	Enhanced restructuring + State relief assessment	Severe
F-4	75% ਜਾਂ ਵੱਧ	Catastrophic priority	Very High
F-5	Productive asset substantially destroyed	Special catastrophic assessment	Highest

17. ਹੜ੍ਹ Assessment Time

Notified flood event ਤੋਂ ਬਾਅਦ 72 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ preliminary village assessment ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ। Final individual assessment ਦਾ target 15 ਦਿਨ ਹੋਵੇਗੀ। Satellite/drone imagery ਜਿੱਥੇ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਅਧਿਆਇ 6 - Livestock ਅਤੇ Productive Asset Loss

18. Productive Agricultural Asset

Milch animal, breeding livestock, sheep/goat herd, poultry stock, piggery stock, fish stock/pond, livestock shed, tubewell, irrigation system, farm machinery ਅਤੇ orchard ਵਰਗੇ assets ਨੂੰ productive agricultural assets ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

19. Livestock Death Verification

Veterinary Officer report, ear tag, insurance record, photograph/video, Panchayat verification, independent witness, purchase/medical record ਵਿੱਚੋਂ reasonable combination ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਪਸ਼ੂ insured ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ claim reject ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

20. Insurance Adjustment

Financed asset ਲਈ ਮਿਲੀ insurance amount ਨੂੰ double benefit ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ outstanding liability ਵਿੱਚ adjust ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। Insurance delay ਕਾਰਨ eligible debt relief process ਨੂੰ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਧਿਆਇ 7 - Debt Calculation ਅਤੇ Relief Formula

21. Net Eligible Debt

Original Eligible Principal + Admissible Interest - Repayments - Inadmissible Penal Charges - Prior Debt-specific Relief - Applicable Insurance Adjustment = Net Eligible Debt

22. Non-Agricultural Income Rule

State-funded principal relief ਲਈ annual non-agricultural family income ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ceiling ₹8 ਲੱਖ ਹੋਵੇ। Agricultural turnover ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ household income ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। Catastrophic calamity restructuring/insurance treatment ਵੱਖਰੇ rules ਅਨੁਸਾਰ ਰਹੇਗਾ।

23. Relief Categories

- DR-1 Preventive Relief - penal charges treatment, interest support, restructuring, moratorium
- DR-2 Moderate Distress - verified repayment impairment; interest support + restructuring
- DR-3 Severe Distress - 50% ਜਾਂ ਵੱਧ qualifying loss/equivalent distress; principal relief consideration
- DR-4 Catastrophic Distress - 75%+ loss, major productive asset destruction, farmer death/suicide-linked verified distress

24. ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ State Principal Relief Slabs

ਯੋਗ ਵਰਗ	Severe Distress Relief		ਆਮ State Ceiling	ਨੋਟ
ਬੇਜ਼ਮੀਨਾ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ/ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨ	Net Eligible Debt ਦਾ 100% ਤੱਕ		₹3 ਲੱਖ	Priority class
ਛੋਟਾ ਕਿਸਾਨ (2.5-5 ਏਕੜ)	75% ਤੱਕ	₹3 ਲੱਖ	Targeted relief	
5-10 ਏਕੜ	50% ਤੱਕ	₹2 ਲੱਖ	Need-based	
Catastrophic Distress	Reasoned enhanced	₹5 ਲੱਖ	household ceiling	Crop + livestock ਮਿਲਾ ਕੇ settlement
₹5 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ	ਸਿਰਫ਼ exceptional case	Case-specific	Commission + Financescrutiny + Government approval	

ਉਪਰੋਕਤ ceilings 2027 ਲਈ policy proposal ਹਨ। Final notification Punjab Agricultural Debt Census,
Budget availability ਅਤੇ Cabinet approval ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਵੇਗੀ।

25. Penal Interest Rule

State-funded settlement calculation ਵਿੱਚ penal interest/penal charges ਨੂੰ eligible principal ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। RBI-regulated lenders ਵਿੱਚ actual reversal/waiver applicable RBI directions ਅਤੇ lender policy ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਧਿਆਇ 8 - ਆੜ੍ਹਤੀ ਅਤੇ Private Agricultural Debt Settlement

26. Mandatory Disclosure

Private lender/ਆੜ੍ਹਤੀ ਨੂੰ principal, borroSupport date, purpose, interest rate, payments, crop-sale adjustments, receipts, books of account ਅਤੇ licence/registration ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ, disclose ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

27. Legally Recoverable Debt Only

State Government illegal, unproven ਜਾਂ legally unrecoverable interest ਨੂੰ debt relief fund ਤੋਂ pay ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। Genuine principal ਅਤੇ legally admissible liability ਹੀ settlement ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਧਿਆਇ 9 - Moratorium, OTS ਅਤੇ Fresh Start Credit

28. Flood Moratorium Coordination

Notified flood area ਵਿੱਚ Government SLBC, DCC, cooperative institutions ਅਤੇ competent banking authorities ਨਾਲ calamity restructuring mechanism ਤੁਰੰਤ activate ਕਰੇਗੀ। Applicable RBI framework ਅਨੁਸਾਰ eligible cases ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਾਲ moratorium ਦਾ target ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

29. One-Time Settlement Formula

Farmer Contribution + Lender Concession + State Relief Contribution = Final Settlement

30. Fresh Start Agricultural Credit

Debt relief ਤੋਂ ਬਾਅਦ viable farmer ਨੂੰ institutional credit ਤੋਂ permanent ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। "Punjab
Fresh Start Agricultural Credit Programme" ਰਾਹੀਂ crop/livestock activity ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ fresh

finance facilitate ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

31. Livestock Replacement Programme

Qualifying calamity ਵਿੱਚ productive livestock loss ਤੋਂ ਬਾਅਦ eligible farmer ਨੂੰ replacement animal, shed, fodder ਅਤੇ equipment rehabilitation ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਧਿਆਇ 10 - District Administration ਅਤੇ Application Process

32. District Debt Relief Facilitation Committee

- Deputy Commissioner ਜਾਂ nominated senior officer - Chair
- Chief Agriculture Officer
- Deputy Director Animal Husbandry
- District Revenue Officer
- Cooperative Department Officer
- Lead District Manager
- Fisheries Officer ਜਿੱਥੇ relevant
- ਦੋ farmer representatives
- ਇੱਕ livestock representative
- ਇੱਕ woman farmer representative

District Committee verification/facilitation ਕਰੇਗੀ; final statutory debt adjudication Commission ਕੋਲ ਰਹੇਗਾ।

33. Application Channels

- Online State Portal
- Sewa Kendra
- SDM Office
- Agriculture Department Office
- Animal Husbandry Office
- Cooperative Office
- Commission Camp Hearing
- Application fee ₹0 ਹੋਵੇਗੀ। Agent ਜਾਂ lawyer ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

34. Documents ਅਤੇ Self-Declaration

Identity, land/cultivation evidence, tenant evidence, loan account, livestock details, damage evidence ਅਤੇ insurance details ਜਿੱਥੇ applicable ਹੋਣ ਮੰਗੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। Government ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ record applicant ਤੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਬਜਾਏ department ਖੁਦ retrieve ਕਰੇ। Minor documentation deficiency ਕਾਰਨ outright rejection ਨਾ ਹੋਵੇ।

35. Time Limits

ਕਾਰਵਾਈ	ਸਮਾਂ-ਸੀਮਾ
Acknowledgement	3 working days
Preliminary scrutiny	7 working days
Records requisition	7 working days
Flood priority verification	15 days target
Normal field verification	30 days target
Normal final decision	60 days target
Severe calamity priority decision	30 days target

36. Deemed Escalation

ਨਿਰਧਾਰਤ target period ਵਿੱਚ file decide ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ portal ਉਸਨੂੰ supervisory level ਉੱਤੇ automatically escalate ਕਰੇ।

ਅਧਿਆਇ 11 - Appeal, Accountability ਅਤੇ Transparency

37. Speaking Order

ਹਰ approval/rejection ਵਿੱਚ verified facts, debt calculation, relief amount, reasons ਅਤੇ appeal right ਲਿਖਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ। ਸਿਰਫ਼ "Rejected" ਜਾਂ "Not Eligible" ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

38. Appeal / Review

Adverse order ਖ਼ਿਲਾਫ਼ 30 ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ appeal/review ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇ। Genuine reason ਨਾਲ delay condone ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

39. Officer Accountability

Bribe, deliberate delay, false inspection, eligible claim suppress ਕਰਨਾ, fraudulent claim approve ਕਰਨਾ ਜਾਂ record tamper ਕਰਨਾ service misconduct ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ applicable service/conduct rules ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

40. Fraud ਅਤੇ Clerical Error

Fake livestock, forged loan, duplicate claim, forged land record ਜਾਂ deliberately concealed settlement fraud ਮੰਨੇ ਜਾਣਗੇ। Minor spelling mismatch, digitisation error ਜਾਂ genuine documentation deficiency ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ fraud ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

41. Public Dashboard ਅਤੇ Privacy

District-wise applications, approvals, rejections, pending cases, sanctioned relief, fund utilisation ਅਤੇ average disposal time public dashboard ਉੱਤੇ ਹੋਣ। Aadhaar, bank account, mobile ਅਤੇ individual debt details public ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਅਧਿਆਇ 12 - Debt Relief Fund ਅਤੇ Fiscal Rules

42. Punjab Farmers & Livestock Keepers Debt Relief Fund

Dedicated State fund ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸਦੀ annual budget allocation separately identifiable ਹੋਵੇ। Fund principal relief, interest support, OTS contribution, calamity debt intervention ਅਤੇ notified administrative technology ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

43. Punjab Agricultural Debt Census - 2027

ਪਹਿਲੇ 90 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ district-wise agricultural debt census ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। Landholding, tenant status, institutional debt, cooperative debt, verified private debt, livestock debt, household non- agricultural income ਅਤੇ flood vulnerability capture ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

44. Annual Fiscal Envelope

Finance Department ਹਰ ਸਾਲ Debt Census ਅਤੇ actual claim data ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ Annual Debt Relief Fiscal Envelope Cabinet ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। Budget ਘੱਟ ਹੋਣ 'ਤੇ priority farmer death/suicide households, catastrophic flood victims, landless livestock keepers, marginal ਅਤੇ small farmers ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

45. Audit

Debt Relief Fund ਦਾ statutory audit ਹੋਵੇ। High-value/exceptional settlements ਲਈ risk-based special audit mechanism ਹੋਵੇ। Commission annual report financial year ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ 6 ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ Government ਨੂੰ ਦੇਵੇ।

ਅਧਿਆਇ 13 - Punjab Debt Relief Rules, 2027

Rule 1: State-funded principal relief ਲਈ genuine agricultural/livestock borrower, eligible debt ਅਤੇ verified distress ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ।
Rule 2: Annual non-agricultural family income ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ceiling ₹8 ਲੱਖ; exceptional calamity treatment ਵੱਖਰੇ rules ਅਨੁਸਾਰ।
Rule 3: Ordinary severe-distress State settlement ceiling ₹3 ਲੱਖ; catastrophic household ceiling ₹5 ਲੱਖ - Cabinet notification ਦੇ ਅਧੀਨ।

Rule 4: Landless livestock keeper ਲਈ landholding certificate ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ।
Rule 5: Tenant/oral lessee ਲਈ registered lease mandatory ਨਹੀਂ; alternative evidence allowed।
Rule 6: 33% verified loss ਤੋਂ structured calamity relief assessment activate ਹੋਵੇ।
Rule 7: 50%+ loss Severe Distress; 75%+ Catastrophic Priority।
Rule 8: Major productive asset destruction ਨੂੰ percentage loss ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ special assessment ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।
Rule 9: Livestock insurance eligibility condition ਨਹੀਂ; double benefit adjustment ਲਾਜ਼ਮੀ।
Rule 10: Penal charges State-funded eligible principal ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ।
Rule 11: Government ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ records applicant ਤੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗੇ ਜਾਣ।
Rule 12: Application fee zero; middleman ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ।
Rule 13: Normal decision 60 days target; severe calamity 30 days target।
Rule 14: Reasoned speaking order mandatory।
Rule 15: Appeal/review 30 days।
Rule 16: State debt relief amount ordinarily lender account ਵਿੱਚ credit ਹੋਵੇ, unrestricted cash waiver ਨਹੀਂ।
Rule 17: Livelihood rehabilitation assistance ਵੱਖਰੇ DBT/scheme convergence ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
Rule 18: Settled farmer ਨੂੰ fresh credit consideration ਤੋਂ automatically disqualify ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
Rule 19: ਇੱਕੋ debt liability ਉੱਤੇ duplicate waiver ਨਹੀਂ।
Rule 20: Fraud proven ਹੋਣ 'ਤੇ recovery ਅਤੇ applicable legal action ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ 14 - Schedules ਅਤੇ Forms

- Schedule I - Farmer Categories
- Schedule II - Livestock & Allied Activities
- Schedule III - Eligible Agricultural Loans
- Schedule IV - Excluded Loans
- Schedule V - Flood Damage Assessment
- Schedule VI - Livestock Mortality Assessment
- Schedule VII - Debt Calculation Sheet
- Schedule VIII - Debt Relief Application Form
- Schedule IX - Private Lender/Arhtiya Disclosure
- Schedule X - Bank Loan Statement
- Schedule XI - District Verification Report
- Schedule XII - Commission Speaking Order
- Schedule XIII - OTS Settlement Format
- Schedule XIV - Appeal/Review Form
- Schedule XV - Fraud Recovery Procedure
- Schedule XVI - Annual Audit & Reporting Format

Schedule VIII - Debt Relief Application: Minimum Fields

- Applicant name, village, district, contact
- Landholding / tenant / sharecropper status
- Livestock/allied activity
- Crop/activity affected
- Lender ਅਤੇ loan account details
- Original principal ਅਤੇ current outstanding
- Flood/calamity loss
- Livestock/productive asset loss
- Insurance details
- Existing debt-specific relief

- Annual non-agricultural family income declaration
- Requested relief category

Schedule X - Bank/Lender Statement

- Sanctioned amount ਅਤੇ disbursement date
- Purpose of loan
- Principal repaid
- Interest paid
- Outstanding principal
- Normal interest
- Penal interest/charges
- Security details
- NPA status
- Previous restructuring/settlement

ਅਧਿਆਇ 15 - Implementation Calendar

ਅਵਧੀ	ਮੁੱਖ ਕਾਰਵਾਈ
ਜਨਵਰੀ-ਮਾਰਚ 2027	Legislation/Rules, budget design, portal preparation
ਅਪ੍ਰੈਲ 2027	State Commission constitution
ਮਈ 2027	District Committees
ਜੂਨ 2027	Portal + Sewa Kendra integration
ਜੂਨ-ਜੁਲਾਈ 2027	Agricultural Debt Census phase-I
ਜੁਲਾਈ 2027 ਤੋਂ	Claims, verification and settlements
ਸਤੰਬਰ 2027	First quarterly performance review
ਮਾਰਚ 2028	First annual financial review

ਅਧਿਆਇ 16 - ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਰਾਬਰਤਾ

46. Existing Punjab Framework

2027 legislation ਨੂੰ Punjab Settlement of Agricultural Indebtedness Act, 2016 ਅਤੇ applicable Punjab cooperative/money-lending framework ਨਾਲ harmonise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ Commission ਦੀ proposed powers ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ amendment/new enactment ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

47. RBI / Central Banking Safeguard

ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਕੋਈ provision RBI, Banking Regulation framework ਜਾਂ Parliament ਦੇ ਲਾਗੂ banking law ਨੂੰ override ਕਰਨ ਵਜੋਂ interpret ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। Scheduled/regulated lenders ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ State relief funding, settlement contribution, coordination ਅਤੇ calamity support applicable central framework ਨਾਲ harmonise ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

48. Disaster Framework

Flood declaration, crop/livestock damage assessment ਅਤੇ rehabilitation ਨੂੰ applicable Disaster Management, Revenue, Agriculture ਅਤੇ Animal Husbandry procedures ਨਾਲ integrate ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਅਧਿਆਇ 17 - ਕਿਸਾਨ ਲਈ 20 ਮੁੱਖ ਨਿਯਮ

1. ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਹੀਂ; ਸਥਾਈ Debt Relief System ਹੋਵੇਗਾ।

3. ਸੀਮਾਂਤ, ਛੋਟੇ, tenant ਅਤੇ oral lessee ਕਿਸਾਨ ਵੀ covered ਹੋਣਗੇ।
4. ਬੇਜ਼ਮੀਨਾ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਵੀ eligible ਹੋਵੇਗਾ।
5. Dairy, sheep, goat, poultry, piggery, fisheries, beekeeping, equine ਅਤੇ ਹੋਰ notified allied sectors ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਗੇ।

6. ਹੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ Distress Category ਮਿਲੇਗੀ।
7. 33% loss ਤੋਂ structured relief assessment ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ।
8. 50%+ loss Severe Distress ਅਤੇ 75%+ Catastrophic Priority ਹੋਵੇਗਾ।
9. ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ productive agricultural asset loss ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
10. ਪਸ਼ੂ insured ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ claim reject ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।
11. ਅਸਲ ਕਰਜ਼ਾ principal, lawful interest ਅਤੇ repayments ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੈਅ ਹੋਵੇਗਾ।
12. Penal charges ਨੂੰ State-funded principal relief ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
13. ਆੜ੍ਹਤੀ/private lender ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।
14. Illegal/unproven interest ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਭਰੇਗੀ।
15. Application ਮੁਫ਼ਤ ਹੋਵੇਗੀ; agent/lawyer ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ।
16. Normal case ਦਾ 60 ਦਿਨ ਅਤੇ severe calamity ਦਾ 30 ਦਿਨ target ਹੋਵੇਗਾ।
17. Rejection ਲਈ speaking order ਅਤੇ appeal ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।
18. Debt relief ਤੋਂ ਬਾਅਦ Fresh Start Credit ਦਾ ਰਸਤਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹੇਗਾ।
19. ਇੱਕੋ liability ਉੱਤੇ duplicate waiver ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।
20. ਕਰਜ਼ਾ ਰਾਹਤ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਮਦਨ ਕਮਾਉਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਨੀਤੀ ਸੰਦੇਸ਼

"ਕਰਜ਼ਾ ਰਾਹਤ ਸਿਆਸੀ ਐਲਾਨ ਨਹੀਂ - ਇੱਕ ਨਿਯਮਬੱਧ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਵੇ।"
"ਹੜ੍ਹ ਫਸਲ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਨਹੀਂ।"
"ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਖੇਤੀ ਹੈ - ਬੇਜ਼ਮੀਨਾ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਵੀ ਕਿਸਾਨੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।"
"ਜ਼ਮੀਨ ਬਚੇਗੀ - ਪਸ਼ੂਧਨ ਬਚੇਗਾ - ਕਿਸਾਨ ਮੁੜ ਖੜ੍ਹੇਗਾ।"

ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਧਾਰ - ਸੰਖੇਪ ਸੰਦਰਭ

1. Punjab Settlement of Agricultural Indebtedness Act, 2016 - ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ agricultural indebtedness ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ statutory base।
2. Kerala Farmers' Debt Relief Commission Act, 2006/2007 framework - statutory Farmers' Debt Relief Commission, adjudication/conciliation/relief ਦਾ ਮਾਡਲ।
3. Reserve Bank of India - Relief Measures by Banks in Areas Affected by Natural Calamities - crop loss restructuring, moratorium ਅਤੇ allied activities rehabilitation ਲਈ banking framework।

Final Bill/Rules ਦੀ drafting ਦੌਰਾਨ Finance Department, Cooperation Department, Agriculture & Farmers Welfare Department, Animal Husbandry/Dairy/Fisheries Department, Revenue/Disaster Management ਅਤੇ Law Department ਦੁਆਰਾ clause-wise legal vetting ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬ ਗਲੋਬਲ ਫੂਡ ਐਕਸਪੋਰਟ ਐਂਡ ਫਾਰਮਰ ਪ੍ਰਾਸਪਰਿਟੀ ਮਿਸ਼ਨ

2026-2036

"Farm to Foreign Shelf — ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੱਕ"

FINAL PUBLIC POLICY DRAFT

ਕਿਸਾਨ ਆਮਦਨ + ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ + ਫੂਡ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ + ਰੋਜ਼ਗਾਰ + ਨਿਰਯਾਤ + ਵਾਤਾਵਰਣੀ ਸਥਿਰਤਾ

ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ export targets, prices ਅਤੇ investment ranges policy-planning assumptions ਹਨ; ਇਹ market guarantee ਨਹੀਂ ਹਨ। Actual project sanction verified buyer demand, quotations, applicable law, financial appraisal ਅਤੇ environmental compliance ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪੰਨੇ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਚਾਰ ਸਧਾਰਨ ਹੈ: ਪੰਜਾਬ ਸਿਰਫ਼ ਕੱਚੀ ਫ਼ਸਲ ਨਾ ਵੇਚੇ; ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ grading, processing, testing, packaging ਅਤੇ branding ਹੋਵੇ, ਫਿਰ product ਵਿਦੇਸ਼ੀ market ਵਿੱਚ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ value addition ਦਾ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਕਿਸਾਨ, FPO, processor ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਹੇ।

- ਕਿਸਾਨ ਦੀ basic payment foreign buyer ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਆਉਣ ਉੱਤੇ dependent ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਹਰ supported project ਲਈ Buyer First - Plant Later ਨਿਯਮ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਹਰ export batch farm ਤੋਂ buyer ਤੱਕ digitally traceable ਹੋਵੇਗਾ।
- Subsidy investment, farmer procurement, production ਅਤੇ verified export milestones ਨਾਲ link ਹੋਵੇਗੀ।
- Punjab groundwater ਦੀ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ export growth ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਹਰ ਸਾਲ public dashboard ਉੱਤੇ farmer income, exports, jobs, subsidy, water ਅਤੇ rejection rate publish ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

2036 ਲਈ ₹50,000 ਕਰੋੜ annual Punjab-origin food exports aspirational target ਹੈ;

1. ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮਕਸਦ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਆਮਦਨ, value addition, ਰੋਜ਼ਗਾਰ, export competitiveness ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਨਾਲ ਮਾਪਿਆ ਜਾਵੇ।

- ਇਸ Policy ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ: "Punjab shall export value, not merely raw produce."
- ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣਾ
- Paddy-wheat cycle ਤੋਂ viable crop diversification
- Punjab ਵਿੱਚ processing ਅਤੇ branding ਵਧਾਉਣਾ
- FPOs ਨੂੰ global value chains ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ
- Women ਅਤੇ youth ਲਈ rural employment
- International food-safety compliance
- Water ਅਤੇ environment ਦੀ sustainable ਵਰਤੋਂ

2. Vision 2036 ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਟੀਚੇ

ਸਮਾਂ	ਟੀਚਾ
ਪਹਿਲੇ 100 ਦਿਨ	Mission structure, baseline, pilot pipeline
Year 1	10 pilot clusters
Year 2	15 commercially active clusters
Year 3	25 clusters
Year 5	40 clusters
Year 7	50+ product-market chains
Year 10	₹50,000 ਕਰੋੜ aspirational annual export target

2036 ਤੱਕ Punjab ਨੂੰ farmer-linked, traceable, high-value food processing ਅਤੇ export ecosystem ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

Export target ਕੋਈ market guarantee ਨਹੀਂ। Actual outcome international prices, exchange rates, logistics, trade restrictions, SPS rules ਅਤੇ verified demand ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਵੇਗਾ।

3. Success ਕਿਵੇਂ ਮਾਪੀ ਜਾਵੇਗੀ

Farmer Income Test: ਕੀ farmer ਦਾ net realization alternative crop/market ਨਾਲੋਂ ਵਧਿਆ?
Punjab Value Addition Test: Final product value ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹਿੱਸਾ Punjab ਵਿੱਚ create ਹੋਇਆ?
Export Additionality Test: Government ਦੇ ₹1 support ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ additional verified export ਬਣਿਆ?
Employment Test: Permanent ਅਤੇ seasonal jobs ਕਿੰਨੇ ਬਣੇ?
Sustainability Test: Water, energy, waste ਅਤੇ pollution footprint ਕਿੰਨਾ ਹੈ?
Food Safety Test: Rejection ਅਤੇ residue/non-compliance rate ਕਿੰਨੀ ਹੈ?

4. Market-First Policy - Buyer First, Plant Later

Government-supported major project ਦਾ ਸਹੀ ਕ੍ਰਮ ਹੋਵੇਗਾ:

Verified Buyer Demand » Product Specification » Farmer/FPO Contract » Production » Testing » Processing » Packaging » Export

"Plant ਬਣਾਓ, subsidy ਲਵੋ, ਫਿਰ market ਲੱਭੋ" ਵਾਲਾ model ਇਸ Mission ਅਧੀਨ support ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

5. Export Champion Products

Category	ਮੁੱਖ ਉਤਪਾਦ
A - Fresh/Near-Term	Premium Basmati, Kinnow, Potato, Peas, Chilli, Garlic, Onion, Guava, selected vegetables, Jaggery, Pulses
B - Processed	IQF peas, frozen vegetables, French fries, potato flakes, dehydrated onion/garlic, chilli paste, fruit pulp, kinnow concentrate
C - Branded	Frozen paratha/samosa, RTE/RTC Punjabi foods, GI-linked/organic products, premium pickles, millet/healthy foods
D - Dairy	Paneer, ghee, milk powder, dairy ingredients - destination compliance and feasibility subject to verification

6. Product Approval Test

International Demand
Farmer Profitability
Punjab Processing Advantage
Shelf-life / Logistics Feasibility
Food Safety Compliance
Environmental Sustainability

7. District Export Cluster Framework

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ/ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ Export OpportSupporty
Fazilka/Abohar	Kinnow, citrus processing, vegetables
Sri Muktsar Sahib	Citrus-linked processing, vegetables
Bathinda	Vegetables, pulses, processed foods
Mansa	Pulses, oilseeds, processed foods
Sangrur	Peas, vegetables, food processing
Malerkotla	Vegetables, food manufacturing
Patiala	Vegetables, processed foods

Fatehgarh Sahib	Vegetables, logistics/processing
Ludhiana	Frozen vegetables, RTE/RTC, logistics
Jalandhar	Potato, processing, food manufacturing
Kapurthala	Potato, vegetables
Hoshiarpur	Potato, fruits, value addition
SBS Nagar	Vegetables, processed foods
Rupnagar	Horticulture/select processing
SAS Nagar	High-value processing, logistics, export services
Amritsar	Basmati, branded foods
Tarn Taran	Basmati, rice value addition
Gurdaspur	Basmati, horticulture
Pathankot	Horticulture, niche foods
Ferozepur	Basmati, vegetables
Faridkot	Rice/vegetable processing
Moga	Food processing, dairy
Barnala	Food processing, value-added crops

ਇਹ initial planning map ਹੈ। Actual notification ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ production, water availability, FPO strength, infrastructure ਅਤੇ verified buyer demand ਦੀ baseline survey ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ।

8. Farmer First Economic Model

Policy ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨਿਯਮ: Export ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਕਿਸਾਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Farmer Payment = Contract Base Price + Quality Premium + Grade Premium + Export Performance Bonus

8.1 Base Price

Base price soSupport/production planning ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ contract ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਵੇ। ਇਹ fixed, formula-based, mandi-linked ਜਾਂ benchmark-linked ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ formula ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਵੇ।

8.2 Payment Timeline

Farmer ਦੀ basic procurement payment foreign buyer ਤੋਂ export proceeds ਆਉਣ ਉੱਤੇ dependent ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। Produce acceptance ਤੋਂ 48-72 ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ substantial payment target ਹੋਵੇ; final reconciliation quality/weight verification ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ export-performance bonus realization ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

9. Farmer Protection Against Arbitrary Rejection

Processor/exporter produce ਨੂੰ arbitrary ਤੌਰ ਤੇ reject ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। Variety, size, maturity, moisture, colour, damage tolerance, residue limits ਅਤੇ applicable microbiological specifications harvest ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ contract ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਣ। Rejected lot ਲਈ written/digital reason ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ।

Disputed lot ਲਈ farmer/FPO ਨੂੰ independent authorised laboratory/grading facility ਤੋਂ test ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇ।

10. Farmer Cost Benchmark

ਹਰ priority export crop ਲਈ annual Punjab Export Crop Cost Benchmark ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ seed, fertilizer, crop protection, machinery, labour, irrigation/fuel/electricity, harvest, transport, yield, rejection/wastage ਅਤੇ leased-land cost where relevant ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ। ਇਹ MSP ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ project appraisal ਅਤੇ farmer profitability benchmark ਹੋਵੇਗਾ।

11. Transparent Export Profit Waterfall

ਹਰ Government-supported project ਵਿੱਚ export economics trace ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ:

Export Realization - Farm Procurement - Aggregation - Grading - Processing - Packaging - Testing - Storage - Transport - Port/ Freight - Insurance - Finance - Permissible Overhead - Verified Wastage = Verified Operating Surplus

ਜਿੱਥੇ profit-sharing model adopt ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, surplus ਦਾ pre-agreed ਹਿੱਸਾ Farmer/FPO, Processor ਅਤੇ Exporter ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ। Uniform percentage ਸਾਰੇ products ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

12. "Who Earned What?" Annual Audit

ਭਾਗੀਦਾਰ	Gross Revenue	Verified Cost	Operating Margin
Farmer/FPO	₹___	₹___	₹___
Processor	₹___	₹___	₹___
Exporter	₹___	₹___	₹___
Logistics	₹___	₹___	₹___

Commercial buyer identity public version ਵਿੱਚ masked ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ; Government auditor ਨੂੰ full records ਮਿਲਣਗੇ।

13. Mandatory Financial Stress Test

Scenario	Export Price	Raw Material Cost	Freight
A - Base	Normal	Normal	Normal
B	-10%	Normal	Normal
C	Normal	+15%	Normal
D	Normal	Normal	+20%
E - Combined	-10%	+10%	+15%

Major DPR ਵਿੱਚ Project IRR, Equity IRR, DSCR, break-even price/volume, EBITDA, interest coverage, working-capital cycle ਅਤੇ sensitivity analysis ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣ।

14. Government Subsidy - Five-Gate System

- Gate 1 - Verified Investment
- Gate 2 - Commercial Commissioning
- Gate 3 - Verified Punjab Farmer/FPO Procurement
- Gate 4 - Verified Export Performance
- Gate 5 - Sustained Operations
- Same eligible cost ਉੱਤੇ Central ਅਤੇ State Government ਤੋਂ double reimbursement ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। Scheme Convergence Certificate mandatory ਹੋਵੇਗਾ।

15. Government ਪੈਸਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਥੇ ਲੱਗੇ

- Pack-houses ਅਤੇ pre-cooling
- Common grading/sorting
- Food testing laboratories
- Reefer transport gaps
- Collection centres
- Common processing facilities
- Export warehouses
- Digital traceability
- Last-mile road/power connectivity

Market intelligence ਅਤੇ certification assistance

Commercial processing plants predominantly private sector, cooperatives, FPOs, SPVs ਜਾਂ appropriate PPP structures ਰਾਹੀਂ ਬਣਨ। Government ਦਾ primary role facilitator, regulator ਅਤੇ infrastructure enabler ਹੋਵੇ।

16. Anchor Buyer Requirement

Specified project size ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 3 credible prospective buyer/market relationships ਦੀ documentary evidence ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ: trial order, purchase order, LOI, MoU, buyer specifications ਜਾਂ independently validated demand study. ਇਹ purchase guarantee ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

17. Legal & Export Compliance Framework

ਹਰ beneficiary/exporter ਸਾਰੇ applicable laws, notifications, trade notices, SPS standards ਅਤੇ importing-country requirements "as amended from time to time" ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ।

- DGFT/IEC requirements
- APEDA e-RCMC where applicable
- FSSAI licence/endorsement as applicable
- Customs and GST/IGST compliance
- Plant Quarantine/phytosanitary requirements where applicable
- Legal Metrology and packaging/labelling rules
- PPCB environmental consents and permissions
- Destination-country registration, SPS, MRL, labelling and importer rules

17.1 Mandatory Export Compliance File

- IEC
- FSSAI licence
- APEDA e-RCMC where applicable
- GST registration
- Buyer contract
- Commercial invoice
- Packing list
- Shipping bill
- Bill of Lading/Airway Bill
- Certificate of Origin
- Certificate of Analysis
- Insurance
- Phytosanitary certificate where applicable
- RCAC where applicable
- Importing-country approvals
- Laboratory and traceability records

18. Country-Specific Market Cells

Market	Priority Compliance Work
GCC	Saudi SFDA/UAE rules, Halal where applicable, residues, microbiology, labelling, shelf-life, importer/establishment requirements
EU	MRLs, contaminant limits, traceability, microbiology, allergens, labelling, food-contact materials, border controls

USA	FDA, facility registration/prior notice where applicable, FSMA-related controls, importer/foreign supplier obligations
Canada	CFIA/importer requirements, food safety, traceability, applicable bilingual labelling

19. Punjab Farm ID ਅਤੇ Traceability

ਹਰ export batch ਲਈ digital chain ਹੋਵੇ:

Farmer » Farm » Crop » Variety » Input/Spray Record » Harvest » Collection » Laboratory » Processor » Batch » Container » Buyer

Foreign complaint/rejection ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ source farm ਅਤੇ processing batch identify ਕਰਨ ਲਈ 24-hour traceback target ਹੋਵੇ। Punjab-branded products ਲਈ feasible cases ਵਿੱਚ QR-based authenticity/traceability ਹੋਵੇ।

20. Pesticide Residue & Food Safety Control

ਹਰ priority export crop ਲਈ Export Crop Protocol ਹੋਵੇ: approved/prohibited chemicals, dose, spray record, Pre-Harvest Interval, destination MRL, testing requirement ਅਤੇ corrective action. High-risk products ਲਈ risk-based pre-harvest testing ਹੋਵੇ।

NABL-accredited ਅਤੇ competent-authority accepted laboratories ਦਾ network ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ; pesticide residues, microbiology, heavy metals, aflatoxin/mycotoxins, antibiotic residues, adulteration ਅਤੇ relevant nutritional/quality parameters ਲਈ capacity ਹੋਵੇ।

21. Cold Chain - Farm ਤੋਂ Foreign Shelf ਤੱਕ

Farm » Pre-cooling » Collection » Reefer Vehicle » Pack-house » Processing » Cold Store » Reefer Container » Port/Airport » Importer

Subsidised cold storage ਨੂੰ installed tonnes ਨਾਲ ਨਹੀਂ, utilization, farmers served, export-linked throughput, energy/tonne ਅਤੇ losses reduced ਨਾਲ evaluate ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

22. Export Rejection & Quality Risk

Shipment rejection protocol: Alert/Hold » Trace » Test » Investigate » Correct » Insurance Claim » Decision » Penalty where negligence/fraud.

State Export Quality Risk Facility/insurance facilitation genuine temperature excursion, accidental contamination, verified packaging failure ਜਾਂ unforeseen SPS rejection ਲਈ consider ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

Fraud, falsified certificate, known violation ਜਾਂ gross negligence ਵਿੱਚ Government compensation ਨਹੀਂ।

23. Foreign Buyer Credit Risk

High-value shipments ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ buyer corporate existence, importer status, banking/credit history, adverse litigation ਅਤੇ trade references verify ਕੀਤੇ ਜਾਣ। Risk ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ advance, LC, confirmed LC, documentary collection, bank guarantee ਅਤੇ ECGC/export-credit insurance ਵਰਤੇ ਜਾਣ। Unlimited open credit discourage ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

24. Environmental & Water Safeguards

Food processing automatically pollution-free ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ। Applicable projects ਲਈ CTE/CTO, EC where applicable, ETP/STP, emission control, waste management, groundwater permissions ਅਤੇ ਹੋਰ environmental obligations mandatory ਹੋਣ।

ਹਰ water-intensive DPR ਵਿੱਚ Litres of Freshwater per Tonne Finished Product mandatory KPI ਹੋਵੇ।

Over-exploited/critical areas ਵਿੱਚ independent water assessment ਬਿਨਾਂ high-water-demand project sanction ਨਾ ਹੋਵੇ।

Water hierarchy: Treated Wastewater » Recycled Process Water » Rainwater Harvesting » Legally Available Surface Water » Regulated Groundwater.

25. Waste-to-Value & Renewable Energy

- Organic waste ਲਈ compost, biogas, cattle-feed ingredient where legally suitable, peel oil, pectin, fibre ਅਤੇ biomass options

- Cold stores/processors ਲਈ rooftop solar, efficient refrigeration, insulation, heat recovery ਅਤੇ thermal storage
- Food safety ਜਾਂ required temperature integrity ਨੂੰ energy saving ਲਈ compromise ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

26. FPO Architecture

FPO farmer enrolment, crop planning, input records, traceability, aggregation, primary grading ਅਤੇ payment reconciliation ਸੰਭਾਲੇ। Suitable FPOs ਨੂੰ cluster consortium/cooperative/SPV ਰੂਪ ਵਿੱਚ testing, packaging, logistics ਅਤੇ buyer negotiation ਲਈ aggregate ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

27. Buy Punjab - Process Punjab - Export Punjab

Government incentive recipient ਲਈ scheme-specific conditions: meaningful Punjab-origin procurement, processing/value addition in Punjab, employment, food-safety compliance ਅਤੇ verified export performance. Exact thresholds sector-specific Scheme Rules ਵਿੱਚ notify ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

28. Anti-Corruption & Related-Party Controls

- Subsidy claim: GST invoice + bank transaction + e-way bill where applicable + production record + shipping bill + export evidence + export proceeds verification
- Fake export/fake procurement/fake invoice: subsidy recovery + interest + blacklisting + debarment + applicable legal proceedings
- Major beneficiary ultimate beneficial ownership disclose ਕਰੇ
- Related-party transactions ਲਈ arm's-length benchmarking ਅਤੇ enhanced audit
- Evaluation committee member ਨੂੰ conflict-of-interest disclosure ਅਤੇ recusal mandatory

29. Institutional Structure

Punjab Food Export & Farmer Prosperity Council - Chairperson: Chief Minister, Punjab. Members ਵਿੱਚ Finance, Agriculture, Horticulture, Industries, Food Processing, Food & Civil Supplies, Dairy/Animal Husbandry, Environment, PPCB, relevant State agencies, APEDA, DGFT, FSSAI, FPOs, exporters, logistics, food technology ਅਤੇ independent finance expertise ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ।

29.1 Mission Directorate

- Market Intelligence Support
- Farmer/FPO Support
- Processing & Infrastructure Support
- Finance & Investment Support
- Quality/SPS Support
- Export Compliance Support
- Logistics Support
- Environment & Water Support
- Digital Traceability Support
- Audit & Monitoring Support

29.2 District Export Cells

ਹਰ district ਵਿੱਚ designated nodal officer ਅਤੇ Agriculture, Horticulture, Industry, FPO, Bank, Testing, Food Processing ਅਤੇ logistics/export representation ਵਾਲਾ cell ਹੋਵੇਗਾ।

30. Single Window Food Export Portal

Project registration, land/CLU status, electricity, pollution, fire, FSSAI guidance, subsidy, testing, logistics, exporter registration guidance, farmer/FPO onboarding, traceability ਅਤੇ grievance ਇੱਕ dashboard ਉੱਤੇ track ਹੋਣ। Complete applications ਲਈ preliminary scrutiny target 7 working days ਅਤੇ all prerequisites complete ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ incentive decision target 30 days ਹੋਵੇ; statutory regulator ਦੀ legal independence override ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

31. Overseas Buyer Facilitation ਅਤੇ Punjab Brand

UAE, Saudi/GCC, UK, Canada, USA ਅਤੇ Southeast Asia ਵਰਗੇ priority markets ਵਿੱਚ costly Government retail shops ਦੀ ਥਾਂ Buyer Facilitation Desks/market representation ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ buyer discovery, verification, regulations, trade fairs ਅਤੇ dispute facilitation ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ।

Traceable Punjab-origin products ਲਈ umbrella quality/origin mark "Punjab - Farmed with Trust" ਜਾਂ Cabinet-approved equivalent develop ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; private brands unaffected ਰਹਿਣਗੇ।

32. Skill Development, Women & Youth

Cluster Food Export Skill Centres ਵਿੱਚ HACCP, hygiene, QA/QC, laboratory, refrigeration, processing machinery, packaging, export documentation, customs, digital traceability ਅਤੇ warehouse operations ਦੀ training ਹੋਵੇਗੀ। Women ਅਤੇ youth ਲਈ apprenticeship, safe workplace, sanitation, transport ਅਤੇ feasible cases ਵਿੱਚ childcare support promote ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

33. 10-Year Indicative Investment Framework

Category	Planning Range
Public/Common Infrastructure	₹5,000-7,000 crore
Private Processing	₹10,000-15,000 crore
Cold Chain/Logistics	₹3,000-5,000 crore
Testing/R&D/Digital	₹1,000-2,000 crore
Total Indicative Ecosystem	₹19,000-29,000 crore

ਇਹ sanctioned budget ਨਹੀਂ। Annual expenditure State Budget, approved schemes, Central assistance ਅਤੇ legally approved finance processes ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

34. Indicative 2036 Export Basket

Sector	Planning Target
Basmati & rice products	₹15,000 cr
Fruits/processed fruits	₹7,000 cr
Frozen vegetables	₹5,000 cr
Potato products	₹5,000 cr
Pulses	₹3,000 cr
Dairy	₹4,000 cr
Punjabi RTE/RTC	₹5,000 cr
Pickles/oils/jaggery/traditional foods	₹3,000 cr
Other processed foods	₹3,000 cr
Total	₹50,000 cr

ਇਹ planning basket ਹੈ; market forecast ਨਹੀਂ ਹੈ।

35. Implementation Calendar

ਮਿਆਦ	ਮੁੱਖ ਕੰਮ
Day 1-30	Mission notification, Directorate, district baseline, FPO/exporter database, infrastructure GIS mapping

Day 31-60	10 pilot clusters, product-market studies, lab audit, buyer outreach, standard DPR
Day 61-100	Pilot pipeline, cold-chain/processing proposals, Compliance Cell, traceability pilot, portal beta
Year 1	10 pilot clusters, crop cost benchmarks, residue programme, first public scorecard
Year 2-3	15-25 clusters, FPO export consortiums, testing network, reefer corridors, overseas market desks
Year 4-5	Up to 40 viable clusters, brand expansion, independent mid-term evaluation
Year 6-10	50+ sustainable value chains, higher processed exports, farmer-export integration, aspirational ₹50,000 cr target

36. Annual Public Performance Dashboard

- Punjab-origin food exports
- Processed export value
- Farmers covered
- FPOs participating
- Farmer procurement
- Average farmer realization
- Estimated farmer net income
- Diversified acreage
- Processing capacity
- Cold-chain utilisation
- Private investment
- Government support
- Exports per ₹1 Government support
- Permanent jobs
- Women employment
- Export rejection rate
- Food-safety failures
- Water per tonne
- Energy per tonne
- Subsidy recovery/defaults

37. Project Appraisal Score - 100 Marks

Criterion	Marks
Farmer Benefit	30
Export Potential	20
Financial Viability	15
Employment	10
Environment/Water	10
Punjab Value Addition	10
Innovation/Market Diversification	5
Total	100

38. Subsidy Clawback ਅਤੇ Genuine Commercial Failure

False investment, fake export, fake farmer procurement, material misrepresentation, deliberate project closure, prohibited asset disposal ਜਾਂ material breach ਉੱਤੇ subsidy recovery, applicable interest ਅਤੇ debarment ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਰ war/geopolitical disruption, sudden import ban, natural disaster, severe market collapse ਜਾਂ other independently established force majeure ਨੂੰ fraud ਵਾਂਗ treat ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; restructuring/relief rules ਵੱਖ ਹੋਣਗੇ।

39. Farmer Grievance & Dispute Resolution

Three-level grievance structure: District Cell » Mission Directorate » Independent Review/Appeal Committee. Farmer payment complaints ਲਈ fast-track mechanism ਹੋਵੇਗਾ। Model contracts ਵਿੱਚ negotiation, mediation, arbitration where legally permissible ਅਤੇ competent court jurisdiction ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ; farmer ਨੂੰ distant foreign jurisdiction ਵਿੱਚ dispute ਲੜਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

40. Independent Review

- Annual administrative review
- ਹਰ 3 ਸਾਲ independent economic, farmer-income ਅਤੇ environmental evaluation
- Year 5 mid-term restructuring
- Year 10 impact evaluation
- Individual subsidy schemes ਲਈ 5-year sunset review

ANNEXURE I - Mandatory Project DPR

- Promoter/ownership
- Farmer base & FPO linkage
- Product/capacity/technology
- Buyer and target markets
- Raw material & farm economics
- Land, water, energy, environment
- Capex, working capital, debt/equity
- Revenue, FOB assumption, break-even, IRR, DSCR
- Employment & farmer income
- Sensitivity, subsidy, compliance, risk, clawback

ANNEXURE II - Farm-to-FOB Cost Sheet

- Farmer procurement
- Aggregation
- Sorting/grading
- Processing
- Packaging
- Laboratory
- Cold storage
- Transport
- Port/Freight
- Insurance
- Finance
- Overhead
- Wastage
- Total Verified Cost
- Export Realization
- Operating Surplus

ANNEXURE III - Participant Profit Sheet

- Farmer: sale revenue - cultivation cost
- FPO: service/aggregation revenue - operating cost
- Processor: manufacturing revenue - verified processing cost
- Exporter: export realization - product/logistics/finance cost

ANNEXURE IV - Model Farmer-FPO-Processor-Exporter Agreement

- Crop/acreage/quantity/variety
- Quality and crop protocol
- Price formula and bonus
- Weighing/grading/rejection
- Laboratory and traceability
- Payment timeline
- Transport/liability
- Force majeure/termination/dispute/governing law/data protection

ANNEXURE V - Export Shipment Checklist

- Buyer verified
- Product specification approved
- Lab testing complete
- Packaging and temperature confirmed
- Export documents complete
- Insurance/payment security verified
- Shipping proof and buyer receipt
- Export realization and farmer bonus reconciliation

ANNEXURE VI - Scheme Convergence Matrix

- Central assistance
- State assistance
- Bank loan
- Promoter equity
- FPO equity
- Other funding
- No duplicate grant for same invoice/asset

ANNEXURE VII - Environmental Scorecard

- Freshwater/tonne
- Recycled water %
- Energy/tonne
- Renewable energy %
- Waste generated/tonne
- Waste recovered %
- Effluent volume
- Compliance status

ANNEXURE VIII - Export Rejection Response

- Complaint received
- Batch identified & stock hold
- Farm traced
- Independent testing
- Root cause
- Corrective action
- Insurance claim/decision
- Farmer/processor liability
- Regulatory reporting where applicable

ANNEXURE IX - District Export Mapping Sheet

- District
- Crop/product
- Production
- Exportable surplus
- Current processing
- FPOs
- Cold stores/pack-houses/labs
- Water risk
- Target country
- Buyer demand
- Infrastructure gap
- Investment requirement

ANNEXURE X - Product-Country Matrix

- Product
- HS/ITC(HS) classification
- Destination
- Tariff status
- SPS/MRL
- Packaging/labelling
- Certificates
- Cold-chain temperature
- Shelf-life
- Importer requirements

ANNEXURE XI - Government Support Efficiency

- Export Additionality Ratio = Additional Verified Export / Government Support
- Farmer Benefit Ratio = Additional Farmer Income / Government Support
- Employment Efficiency = Sustainable Jobs / Government Support
- ANNEXURE XII - Cabinet Financial Control
- Planning estimates are not sanctioned expenditure
- Annual spending only through approved budget/schemes/assistance/finance
- No department may treat indicative ₹19,000-29,000 crore range as automatic liability

12 GOLDEN RULES

- Market ਪਹਿਲਾਂ - Factory ਬਾਅਦ।
- Farmer income ਪਹਿਲਾਂ - Export turnover ਬਾਅਦ।
- Buyer specification ਪਹਿਲਾਂ - Crop planning ਬਾਅਦ।
- Farmer basic payment ਨੂੰ foreign buyer payment ਨਾਲ ਨਾ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
- Government subsidy milestone ਅਤੇ outcome ਨਾਲ linked ਹੋਵੇਗੀ।
- ਹਰ export batch traceable ਹੋਵੇਗਾ।
- Food-safety failure ਉੱਤੇ zero tolerance।
- Fake export ਉੱਤੇ full subsidy recovery।
- Groundwater ਦੀ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ export growth ਨਹੀਂ।
- Existing Central support ਪਹਿਲਾਂ leverage ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- Private commercial risk Government ਉੱਤੇ transfer ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਹਰ ਸਾਲ public performance audit ਹੋਵੇਗੀ।

Final Policy Test - ਕਿਸੇ Project ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 6 ਸਵਾਲ

- Foreign buyer ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ demand ਦਾ verified evidence ਕੀ ਹੈ?
- ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ conventional alternative ਨਾਲੋਂ ਕਿੰਨਾ ਵਾਧੂ net income ਮਿਲੇਗਾ?
- Punjab ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ value addition ਰਹੇਗੀ?
- Project stress case ਵਿੱਚ financially survive ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?
- Government ਦੇ ₹1 support ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ additional export ਅਤੇ farmer income ਬਣੇਗਾ?
- ਇਸ export ਲਈ ਪਾਣੀ ਅਤੇ environment ਦੀ ਕੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ?

ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ satisfactory ਅਤੇ independently verifiable ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ project ਨੂੰ subsidy ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।

ਅੰਤਿਮ ਘੋਸ਼ਣਾ

ਇਸ Policy ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਾਪਦੰਡ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ food export ਕੀਤਾ। ਅਸਲ ਮਾਪਦੰਡ ਹੋਵੇਗਾ: "ਉਸ export ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਆਮਦਨ ਕਿੰਨੀ ਵਧੀ?"

ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਮਾਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ Punjab ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ processing ਹੋਈ, ਕਿੰਨੇ sustainable jobs ਬਣੇ, Government ਦੇ ₹1 ਨੇ ਕਿੰਨੀ additional economic value create ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਲਈ ਕਿੰਨਾ sustainable ਰਿਹਾ।

Punjab Global Food Export & Farmer Prosperity Mission 2026-2036 ਨੂੰ ਕੇਵਲ Export Promotion Scheme ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ Farmer Income + Crop Diversification + Food Processing + Employment + Export + Environmental Sustainability Mission ਵਜੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੋਟ

Policy implementation ਸਮੇਂ DGFT, APEDA, FSSAI, MoFPI, Customs/CBIC, Plant Quarantine, Punjab Pollution Control Board ਅਤੇ destination-country competent authorities ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ rules/notifications ਨੂੰ ਹਰ project ਅਤੇ shipment ਲਈ verify ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ Policy ਕਿਸੇ statutory requirement ਨੂੰ override ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

- DGFT - Foreign Trade Policy/IEC framework
- APEDA - RCMC, scheduled products and product-specific export procedures
- FSSAI - FoSCoS food business licensing framework
- MoFPI - PMKSY/Cold Chain/Agro Processing Cluster guidelines
- CBIC - GST/IGST zero-rated export framework

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ
ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ - 2027

FINAL COMPACT PUBLICATION EDITION

Educational Reform + Free Higher Education + Implementation Controls + 43 Full Forms

"ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇਗੀ- ਡਿਗਰੀ ਨਾਲ ਗਿਆਨ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਮਿਲੇਗਾ।"

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ - ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ

ਟੀਚਾ: ਮਿਆਰੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ, Practical Learning, Skill, Research, Employability ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ — ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੱਕ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ---

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਮੁੱਖ Stakeholders ਪੰਜਾਬ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੇ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿਵਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ, ਵਿਕਾਸ, ਸਿੱਖਿਆ, ਖੋਜ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਖਰਚ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਹਿੱਸਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ,ਉਹ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਵੇਗੀ।

ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨਕ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ, ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਲਈ ਇਹ ਲੜਾਈ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਲੜੇਗਾ।

ਸਾਡਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ—

"ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ; ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ, ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਮੁੱਖ ਚੁਣੌਤੀਆਂ

Traditional Courses ਉੱਤੇ ਵੱਧ ਨਿਰਭਰਤਾ; Industry-Academia Gap; Outdated Curriculum; Low Enrollment.

Skill/Vocational Education ਅਤੇ Career Guidance ਦੀ ਘਾਟ; Governance Delays ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੀ interference.

Rural-Urban disparity; Financial barriers; Research/Innovation ਅਤੇ Moral/Civic education ਦੀ ਘਾਟ.

1. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

Undergraduate, Postgraduate ਅਤੇ Diploma ਵਿੱਚ, applicable standards ਅਧੀਨ, Punjabi/Bilingual option ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। Professional/Technical subjects ਵਿੱਚ Punjabi explanation ਨਾਲ standard English terminology ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੇਗੀ।

2. Punjab Studies

ਸਾਰੇ streams ਲਈ Punjab History, Culture, Economy, Geography/Environment, Constitution, Constitutional Values ਅਤੇ democratic/administrative institutions ਦਾ multidisciplinary component।

3. Applied Learning ਅਤੇ Skill

ਜਿੱਥੇ academically feasible ਹੋਵੇ, ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਲਗਭਗ 30% Theory + 70% Practical/Applied Learning; internship, apprenticeship, field/lab work, projects, research, simulation ਅਤੇ entrepreneurship ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ। ਹਰ suitable graduation programme ਵਿੱਚ skill exposure।

4. Seats, Jobs ਅਤੇ 10-Year Forecast

Employment, higher studies, entrepreneurship, regional need, faculty ਅਤੇ infrastructure ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ intake review। Quality/regulatory approval ਨਾਲ planned intake ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 25% flexibility; automatic ਨਹੀਂ। Doctors, nurses, engineers, professors, researchers, management, agriculture, veterinary, information technology, artificial intelligence/data ਅਤੇ skilled technicians ਲਈ rolling ten-year forecast।

5. Traditional Courses ਅਤੇ Curriculum

Traditional Courses ਨੂੰ Skill, Digital Learning, Research, Internship ਅਤੇ Entrepreneurship ਨਾਲ modernise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। Annual

Minor Review ਅਤੇ Three-Year Major Review ਹੋਵੇਗਾ।

6. Punjabi Professional Education - 5 Year Roadmap

Year 1: content/books/terminology/faculty training; Year 2: academically ready programmes ਵਿੱਚ 20-30% capacity ਤੱਕ Punjabi/ Bilingual pilot; Years 3-4: evaluation-based expansion; Year 5: feasible disciplines ਵਿੱਚ meaningful Punjabi/Bilingual ਅਤੇ English options। Zero-Upfront fee ਹੋਣ ਤੇ incentive books/digital/translation/research support ਰੂਪ ਵਿੱਚ।

7. Industry, Career ਅਤੇ Outcomes

Industry partnerships ਰਾਹੀਂ internships, apprenticeships, projects, research ਅਤੇ placement; Career Guidance mechanism; aggregate Outcomes Dashboard ਵਿੱਚ utilisation, dropout, completion, higher studies, placement, research, innovation ਅਤੇ entrepreneurship indicators।

8. Access ਅਤੇ Student Life

Low-enrollment colleges ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ cause audit, ਫਿਰ Revive/Repurpose/Merge/Rationalise। District Access Mapping ਰਾਹੀਂ rural-urban gaps। Sports, youth festivals, culture, National Service Scheme, National Cadet Corps ਅਤੇ commSupport service ਨੂੰ priority।

9. Civic Education ਅਤੇ Student Representation

Ethics, Constitutional Values, civic/environmental responsibility, gender respect, digital citizenship, drug awareness ਅਤੇ financial responsibility ਦੇ suitable modules। Applicable law, University statutes ਅਤੇ Supreme Court/Lyngdoh framework ਦੀ review ਤੋਂ ਬਾਅਦ safeguarded Student Union Elections।

10. Governance ਅਤੇ Education Loans

Academic decisions ਲਈ competent authority, written reasons, timelines ਅਤੇ review trail। Recognised private professional courses ਲਈ transparent loan coordination; recognition, approved fee, refund, quality/accreditation ਅਤੇ placement information ਪਹਿਲਾਂ disclose ਹੋਵੇਗੀ।

ਭਾਗ ਦੂਜਾ - ਮੁਫ਼ਤ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਮੂਲ ਸੰਕਲਪ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਪੱਕੇ ਵਸਨੀਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਉਚੇਰੀ, ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਂ ਹੁਨਰ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਥਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇਗੀ। Verified public institutions ਅਤੇ covered programmes ਵਿੱਚ approved compulsory academic fee ਲਈ Zero-Upfront Model ਹੋਵੇਗਾ।

1. Zero-Upfront Guarantee

Eligible Student -> Verified Entitlement -> Public Education Fund -> Institution। Covered fee ਪਹਿਲਾਂ student ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ reimbursement ਦੀ ਉਡੀਕ primary model ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

2. Eligibility ਅਤੇ Coverage

Punjab residence eligibility ਨਾਲ merit, entrance, reservation ਅਤੇ regulatory requirements ਜਾਰੀ। Government colleges, state public university teaching departments, government professional institutions, polytechnics, industrial training institutes ਅਤੇ ਹੋਰ verified public institutions; approved undergraduate, postgraduate, doctoral, medical, engineering, allied health, agriculture, veterinary, technical ਅਤੇ skill programmes phased coverage ਵਿੱਚ। Private affiliation = public ownership ਨਹੀਂ।

3. Fee Master ਅਤੇ Student Rights

Fee Master: Covered Compulsory, Conditional, Non-Covered, Refundable, Optional। Hidden/renamed compulsory charges ਨਾਲ circumvention ਨਹੀਂ। Student Rights: Zero-Upfront fee, transparent eligibility, reasoned decision, appeal, privacy, assisted access, hidden-fee ਅਤੇ academic-deadline protection। Public payment delay = student default ਨਹੀਂ।

4. Time-Bound Service

Proposed limits: Simple Correction 3 working days; Illegal Covered-Fee Complaint 5; Eligibility 7; Payment Correction 7; Complex Grievance maximum 15। Competent notification ਤੋਂ ਬਾਅਦ enforceable public-service framework ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

5. 100-Day Financial Census

Institution/Programme Registers, Active Eligible Students, Approved Fee, Existing Assistance ਅਤੇ Gross/Net Liability verify ਹੋਣਗੇ। Formula: Active Eligible Students × Approved Covered Fee = Gross Liability; minus same-purpose existing public assistance = Net Additional Liability।

6. Financial Envelope

₹1,700 ਕਰੋੜ Preliminary Working Provision ਹੈ, Final Cost ਨਹੀਂ। ₹2,000-₹2,250 ਕਰੋੜ Higher-Demand Planning Range ਅਤੇ ₹2,500 ਕਰੋੜ Prudential Planning Capacity ਹਨ; automatic spending targets ਨਹੀਂ। Final annual liability verified census ਤੋਂ ਬਾਅਦ।

7. Quality ਅਤੇ Capacity

Free education = uncontrolled admissions ਨਹੀਂ। Faculty, laboratory, clinical/workshop capacity, library, infrastructure, academic standards ਅਤੇ regulatory approval ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ expansion ਨਹੀਂ।

8. Final Guarantee

ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਯੋਗ ਨੌਜਵਾਨ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਰਹੇ; ਮੁਫ਼ਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ quality ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹੇ; Public Education Fund ਦਾ ਹਰ ਰੁਪਇਆ verified student, course ਅਤੇ fee ਨਾਲ trace ਹੋਵੇ।

ਸਾਂਝਾ ਨੀਤੀ ਸੂਤਰ

"ਮੁਫ਼ਤ ਵੀ - ਮਿਆਰੀ ਵੀ - ਹੁਨਰਮੰਦ ਵੀ - ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਵੀ।"

ਭਾਗ ਤੀਜਾ - Implementation ਅਤੇ Accountability Core

- State/Department/Institution Nodal responsibility ਅਤੇ written decision trail.
- 100-Day verification: institution, programme, active student, fee ਅਤੇ existing assistance reconciliation.
- Student workflow: application -> verification -> entitlement -> institution claim -> payment -> three-way reconciliation.
- Academic Emergency Protection: administrative delay ਕਾਰਨ seat/exam/registration/semester loss ਨਹੀਂ.
- Fee/refund/double-funding controls ਅਤੇ student-wise auditable ledger.
- Seat expansion ਲਈ need + faculty + facilities + regulator + finance Quality Gate.
- Educational reform delivery ਲਈ Punjabi resource mission, curriculum review, workforce forecast, district access map ਅਤੇ outcomes monitoring.
- Risk alert fraud finding ਨਹੀਂ; evidence, explanation, natural justice ਅਤੇ reasoned order ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ adverse action.
- Annual audit, public aggregate performance reporting, 90-day corrective action ਅਤੇ five-year review.
- Applicable law/regulations prevail; proposed service guarantees competent notification ਨਾਲ enforceable framework ਬਣਨਗੀਆਂ.

Non-Negotiable Controls

- ₹1,700 ਕਰੋੜ ਨੂੰ Final Cost ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ.
- Admission registrations/applications ਨੂੰ total active student stock ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ.
- Private affiliation ਨੂੰ public ownership ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ.
- Same-purpose public assistance ਨੂੰ double count ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ.
- Quality Gate ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ seat expansion ਨਹੀਂ.
- Government/public-payment delay ਨੂੰ student default ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ.

43 ਪੂਰੇ ਭਰਨਯੋਗ Administrative Forms

FEP-01 ਤੋਂ FEP-43 ਤੱਕ forms policy ਦੇ implementation, payment, grievance, audit, quality, data ਅਤੇ annual certification controls ਲਈ official working formats ਹਨ।

ਅੰਤਿਮ Publication Note

ਇਹ Compact Publication Edition policy commitments, essential implementation controls ਅਤੇ FEP-01 ਤੋਂ FEP-43 ਤੱਕ full administrative forms ਨੂੰ ਇੱਕ document ਵਿੱਚ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। Final fiscal liability verified 100-Day Financial Census ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ fixed figure ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਹਰ ਇੱਕ ਸਹੂਲਤ, ਸ਼ਿਕਾਇਤ, ਸੁਝਾਅ, ਦਾਖ਼ਲਾ, ਰਜ਼ਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਇਤਿਆਦ ਲਈ ਮਦ ਨੰਬਰ 43 ਮੁਤਬਾਕ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਫਾਰਮ ਭਰਵਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਸੁਧਾਰ ਵਚਨਬੱਧਤਾ

ਸਾਡੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੋ ਅੰਗਰੇਜਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਸਿਸਟਮ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਉਹੀ ਹੁਣ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਹੱਕ ਮੰਗਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਤੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ , ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੁਲਿਸ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ , ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। "ਰੂਲ ਆਫ ਲਾਅ" ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੀ ਰੂਲ ਆਫ ਲਾਅ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਵੇਲੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਖੁਲੀ ਛੁਟੀ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਉਹੀ ਰਵਾਇਆ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੰਮ -ਕਰ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜੀ ਖਤਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤੇ ਰੂਲ ਆਫ ਲਾਅ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਗੈਂਗ ਦੇ ਤੌਰ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਇਹ ਕੰਮ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ।

(ੳ) ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ 1980ਵਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਜਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਉਥੇ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਨ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਪੁਲੀਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਹੋਰਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਘੰਟੇ ਨਿਸਚਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜਮਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਜਾਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਗੁਜਾਰਨ ਲਈ ਛੁੱਟੀ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(ਅ) ਪੁਲੀਸ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਯੁੱਗ ਦੇ ਢੰਕ ਤਰੀਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੁਰਾਣੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਬਜਾਇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਹਾਈਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਰੱਦ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਜਾਂ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ ਝੂਠੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਬੰਧਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬੀ. ਐਨ.ਐਸ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ ਦੀ 217 ਤਹਿਤ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ 6 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਪੈਸ਼ਲ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਮਾਨਯੋਗ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(ੲ) ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੋਕਮ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੀਸੀਟੀਵੀ ਕੈਮਰੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਕੈਮਰਿਆਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਧੱਕੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਾਰਜਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਝਿੱਜਕ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

(ਸ) ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ, ਪੰਜਾਬ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਰੂਲ ਆਫ਼ ਲਾਅ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਾਗ਼ੀ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਦ/ ਅਹੁੱਦੇ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਪੀ.ਸੀ.ਏ. ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਸੋਧਾ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਕਰੇਗੀ।

(ਹ) ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ (ਡੀਜੀਪੀ) ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਹਮਖਿਆਲੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਰਾਜਨਿਤਿਕ ਲੜ੍ਹਾਈ ਲੜ੍ਹੇਗਾ ਅਤੇ ਡੀਜੀਪੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਜਵਾਬਦੇਹੀ, ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ SPCA ਸੁਧਾਰ ਨੀਤੀ–2027

Punjab Police Accountability, Citizens' Rights & SPCA Reform Policy–2027

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

"ਮਜ਼ਬੂਤ ਪੁਲਿਸ • ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਾਗਰਿਕ • ਸੁਤੰਤਰ ਜਾਂਚ • ਨਿਰਪੱਖ ਨਿਆਂ • ਸਭ ਲਈ ਇੱਕੋ ਕਾਨੂੰਨ"

ਭੂਮਿਕਾ

ਪੁਲਿਸ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹੈ। ਅਪਰਾਧ ਰੋਕਣਾ, ਕਾਨੂੰਨ-ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ, ਉੱਨੀ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਕਿ 2027 ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ, ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ, ਸਮੇਂ-ਬੱਧ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ Police Accountability System ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ।

1. ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ

"ਮਜ਼ਬੂਤ ਪੁਲਿਸ — ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ। ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਾਗਰਿਕ — ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ।"

ਚਾਰ ਆਧਾਰ: Police Independence, Police Accountability, Citizen Protection ਅਤੇ Honest Officer Protection।

2. SPCA ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ

State Police Complaints Authority (SPCA) ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ Independent Police Accountability Institution ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸਦੀ ਆਪਣੀ Independent Investigation Support, Legal Support, Forensic Support, Cyber & Digital Evidence Support, Victim Support, Research & Systemic Review Support, Integrity Support ਅਤੇ Data & Transparency Support ਹੋਵੇਗੀ। (Support ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਹੋਵੇਗੀ।)

SPCA ਦੀ investigation ਦੇ outcome ਉੱਤੇ Punjab Police, Home Department, Minister, MLA/MP, political office-bearer ਜਾਂ ਹੋਰ executive authority ਦਾ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ operational control ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਵੱਖਰਾ Budget Head, sanctioned staff ਅਤੇ annual financial disclosure ਹੋਵੇਗੀ।

3. Single Window Complaint System

"ਨਾਗਰਿਕ jurisdiction ਨਹੀਂ ਲੱਭੇਗਾ — System jurisdiction ਲੱਭੇਗਾ।" Constable ਤੋਂ DGP ਤੱਕ complaint ਇੱਕ common gateway ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

Complaint online, mobile application, helpline, ਡਾਕ, personally, District Facilitation Centre ਜਾਂ authorised representative ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। Complaint ਮੁਫ਼ਤ ਹੋਵੇਗੀ; ਵਕੀਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ। ਹਰ complaint ਨੂੰ Unique Tracking Number ਮਿਲੇਗਾ।

ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ SPCA Complaint Facilitation Centre ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ Police Station ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

4. Serious Police Misconduct

ਇਸ ਵਿੱਚ custodial death, custodial torture, custodial rape/sexual assault, alleged fake encounter, police firing ਨਾਲ death/serious injury, grievous hurt, illegal detention, extortion, serious corruption, land/house grabbing ਵਿੱਚ police collusion, evidence fabrication/destruction, CCTV tampering, investigation manipulation, serious abuse of authority, criminal nexus, witness intimidation, complainant retaliation, serious discriminatory/oppressive conduct ਅਤੇ constitutional/fundamental rights ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਉਲੰਘਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ।

5. Independent Investigation Support

SPCA ਦਾ ਆਪਣਾ Independent Investigation Support ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ civilian investigators, legal officers, forensic experts, cyber experts, financial investigators, medico-legal experts, data analysts ਅਤੇ victim liaison officers ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ।

ਇੱਕ statutory Director, Independent Police Investigations ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। Serving Punjab Police officer ਇਸ Support ਦਾ operational head ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

6. Serious Incident Reporting ਅਤੇ Investigation Takeover

Custodial death, serious custodial injury/torture allegation, custodial sexual violence, police firing/encounter ਨਾਲ death ਜਾਂ serious injury ਵਰਗੀਆਂ prescribed categories ਵਿੱਚ SPCA ਨੂੰ complaint ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ mandatory intimation ਹੋਵੇਗੀ। "Serious Incident Itself Triggers Independent Oversight."

Prescribed serious cases ਵਿੱਚ local police ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ: Save Life » Secure Scene » Preserve Evidence » Notify Independent Authority. ਲੋੜੀਂਦੀ statutory amendment ਤੋਂ ਬਾਅਦ notified categories ਵਿੱਚ SPCA Independent Investigation Support investigation ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਸਕੇਗੀ।

7. Emergency Evidence Preservation ਅਤੇ CCTV Accountability

SPCA urgent Evidence Preservation Direction ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। CCTV, body-camera footage, DDR/GD, arrest memo, lock-up register, control-room logs, Dial-112 records, wireless logs, GPS, MLR, hospital records, Malkhana records, weapon/ammSupportion records ਅਤੇ relevant electronic records preserve ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ।

Custody-related complaint ਵਿੱਚ relevant CCTV ਨਾ ਮਿਲਣ ਉੱਤੇ "camera ਖਰਾਬ ਸੀ" ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। Camera failure, maintenance record, DVR/NVR status, overwrite history, responsible officer ਅਤੇ alternative footage ਦੀ verification ਹੋਵੇਗੀ। Deliberate tampering serious misconduct ਹੋਵੇਗੀ।

8. Suo Motu Powers ਅਤੇ Systemic Investigation

SPCA credible video, medical evidence, Court observation, statutory report, credible media investigation, whistleblower information ਜਾਂ ਹੋਰ reliable material ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ suo motu cognizance ਲੈ ਸਕੇਗੀ।

Recurring complaints ਇੱਕੋ pattern ਦਿਖਾਉਣ ਉੱਤੇ SPCA systemic investigation/review ਕਰ ਸਕੇਗੀ। Accredited public-interest organisations ਲਈ Super-Complaint mechanism ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

9. Complainant, Witness ਅਤੇ Honest Police Officer Protection

SPCA ਵਿੱਚ dedicated Risk Assessment Mechanism ਹੋਵੇਗਾ। Complaint ਤੋਂ ਬਾਅਦ threat, intimidation, coercion, compromise pressure, harassment ਜਾਂ retaliatory misuse of police authority ਦੀ priority assessment ਹੋਵੇਗੀ।

Honest police officer ਲਈ illegal political pressure, unlawful superior order, evidence manipulation ਜਾਂ innocent ਨੂੰ implicate ਕਰਨ ਦੇ pressure ਵਿਰੁੱਧ confidential protected reporting mechanism ਹੋਵੇਗਾ।

10. Victim/Complainant Rights Charter

Right to Receipt, Right to Case Number, Right to Submit Evidence, Right to Information, Right to Status Updates, Right to Safety Assessment, Right to Reasoned Decision ਅਤੇ Right to Review।

Complaint "Filed" ਜਾਂ "No Substance" ਲਿਖ ਕੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। Final disposal reasoned ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ prescribed decisions ਵਿਰੁੱਧ independent review ਹੋਵੇਗਾ।

11. Time-Bound Justice ਅਤੇ Criminal Referral

Rules ਵਿੱਚ category-wise maximum timelines ਹੋਣਗੀਆਂ। Delay ਲਈ Written Reasons + Supervisory Approval ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ।

Prima facie criminal offence ਮਿਲਣ ਉੱਤੇ competent investigation/prosecution mechanism ਨੂੰ formal statutory referral ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ Action Taken Status track ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

12. Surprise Inspection ਅਤੇ Custody Audit

SPCA authorised teams prescribed safeguards ਨਾਲ Police Stations ਅਤੇ Lock-ups ਦੀ unannounced inspection ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ। CCTV, custody register, arrest records, medical examination, women/juvenile safeguards ਅਤੇ lawyer/family intimation ਦੀ compliance ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ periodic Custodial Safeguards Audit ਹੋਵੇਗੀ।

13. False Complaint Safeguard

"Not Proved" » "False Complaint". Complaint establish ਨਾ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ malicious complaint ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। KnoSupportly fabricated evidence ਜਾਂ knoSupportly false allegation ਲਈ ਹੀ applicable law ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚਾਰੀ ਜਾਵੇਗੀ।

14. Transparency ਅਤੇ Public Accountability

Public Dashboard: Received » Pending » Under Investigation » Disposed » Misconduct Established » Departmental Referral » Criminal Referral » Action Taken.

ਹਰ ਸਾਲ Punjab Police Accountability Report public ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ statutory framework ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਵੇਗੀ। SPCA ਦੀ periodic independent performance audit ਹੋਵੇਗੀ।

ਭਾਗ-II — SPCA ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ

15. ਸੱਤ ਮੈਂਬਰੀ Authority

- Chairperson — retired Supreme Court Judge ਜਾਂ retired Chief Justice/Judge of a High Court, prescribed statutory qualification ਅਨੁਸਾਰ।
- Judicial/Legal Member — criminal, constitutional ਜਾਂ human-rights law ਵਿੱਚ ਲੰਮਾ professional experience।
- Human Rights/Civil Society Member — documented public-service/human-rights experience।
- Woman Member — women/child rights, law, psychology, social work ਜਾਂ gender justice ਦਾ ਤਜਰਬਾ।
- Investigation/Forensic Member — forensic, cyber, investigation ਜਾਂ medico-legal expertise।
- Public Administration Member — governance, vigilance ਜਾਂ public accountability expertise।
- Police Administration Member — retired senior police professional, prescribed cooling-off ਅਤੇ conflict safeguards ਦੇ ਅਧੀਨ। Serving Punjab Police Officer voting Member ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

16. ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਨ ਦਾ ਅਧਾਰ

Integrity, Independence, Qualification, Experience, Public Service Record, Human-Rights Orientation ਅਤੇ Conflict-Free Status ਦੇ objective criteria ਉੱਤੇ assessment ਹੋਵੇਗੀ। ਸਿਰਫ਼ political nomination appointment ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

17. Independent Selection Committee

ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ Committee: Chief Justice, Punjab & Haryana High Court ਜਾਂ nominee Judge — Chair; Chief Minister/Leader of House ਜਾਂ nominee; Leader of Opposition; Final composition constitutional/statutory vetting ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਵੇਗੀ।

18. Open Selection, Disqualification ਅਤੇ Tenure

Vacancies public advertisement ਰਾਹੀਂ notify ਹੋਣਗੀਆਂ; applications/nominations ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 30 ਦਿਨ। Eligibility ਅਤੇ selection criteria ਪਹਿਲਾਂ public; Selection Committee reasons record ਕਰੇਗੀ।

Serious criminal conviction, corruption/serious misconduct ਕਾਰਨ dismissal/removal, material financial conflict, active party office-bearer status, prescribed recent period ਵਿੱਚ active electoral politics ਜਾਂ independence compromise ਕਰਨ ਵਾਲਾ serious conflict disqualification ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

Chairperson ਅਤੇ Members ਲਈ 4 ਸਾਲ ਦਾ ਇੱਕ fixed non-renewable term ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਹੈ। Removal arbitrary executive order ਨਾਲ ਨਹੀਂ, statutory grounds ਅਤੇ due process ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਭਾਗ-III — SPCA ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਅਤੇ Integrity Mechanism

19. Double Accountability Principle

"ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ।" SPCA ਆਪਣੇ Chairperson ਜਾਂ Member ਵਿਰੁੱਧ corruption, deliberate manipulation ਜਾਂ serious misconduct complaint ਦੀ merits investigation ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

20. Independent SPCA Integrity Panel

SPCA ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ Panel: Chief Justice, Punjab & Haryana High Court ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ retired High Court Judge — Chairperson; retired District & Sessions Judge ਜਾਂ eminent independent legal expert — Member; ਅਤੇ independent forensic/anti-corruption/public-integrity expert — Member। Conflict ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ Panel ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇਗਾ। ਫਾਈਨਲ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਨੂੰ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਆਪਣੀ ਟਿੱਪਣੀ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਬਹੁਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹੀ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਲਵੇਗੀ।

21. Member ਦਾ Serious Misconduct

ਰਿਸ਼ਵਤ/undue advantage; gift/property/favour ਦੇ ਬਦਲੇ decision; political/police/business/private influence ਹੇਠ deliberate manipulation; case ਦਬਾਉਣਾ; investigation ਕਮਜ਼ੋਰ/ਬੰਦ ਕਰਾਉਣਾ; evidence hide/destroy/fabricate/alter ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕਰਾਉਣਾ; investigator ਉੱਤੇ illegal pressure; confidential information leak; conflict conceal ਕਰਨਾ; relative/associate ਨੂੰ benefit; case allocation manipulate ਕਰਨਾ; innocent ਨੂੰ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ guilty person ਨੂੰ dishonest benefit ਦੇਣਾ।

22. Integrity Complaint Portal ਅਤੇ Preliminary Scrutiny

SPCA Member ਵਿਰੁੱਧ complaint ਲਈ ਵੱਖਰਾ secure Integrity Complaint Portal/receiving mechanism ਹੋਵੇਗਾ। Chairperson ਦੀ permission ਲੋੜੀਂਦੀ ਨਹੀਂ। Prescribed short period, ਨੀਤੀਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, prima facie scrutiny ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੋਵੇਗਾ।

23. Recusal, Interim Safeguard ਅਤੇ Evidence Freeze

Prima facie risk ਹੋਣ ਉੱਤੇ Member concerned case ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ recuse/divest ਹੋਵੇਗਾ। ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ statutory procedure ਅਨੁਸਾਰ interim suspension ਦੀ recommendation ਹੋ ਸਕੇਗੀ। Case file, digital access logs, file movement, official emails, meeting records, draft orders, investigator notes, relevant CCTV ਅਤੇ legally obtainable digital records preserve ਹੋਣਗੇ।

24. Criminal Corruption ਅਤੇ Removal Proceedings

Bribery/criminal corruption ਦਾ prima facie material competent independent anti-corruption/criminal-investigation mechanism ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। Criminal Investigation ਅਤੇ Removal/Integrity Proceedings parallel ਚੱਲ ਸਕਣਗੀਆਂ। Resignation ਨਾਲ criminal liability ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। Removal ਲਈ Independent Inquiry » Notice » Fair Hearing » Reasoned Finding » Statutory Removal Process ਹੋਵੇਗੀ।

25. Proven Corruption, Tainted Case ਅਤੇ Beneficiary

Proven corruption/serious deliberate misconduct ਉੱਤੇ applicable law ਅਨੁਸਾਰ Removal, Future Disqualification, Criminal Prosecution ਅਤੇ lawful recovery/confiscation proceedings ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। Corruptly influenced original case ਦੀ Independent Re-Examination ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ tainted decision review/set aside ਕਰਕੇ fresh decision ਹੋਵੇਗਾ। Bribe giver, intermediary ਅਤੇ beneficiary ਦੀ liability ਵੀ examine ਹੋਵੇਗੀ।

26. Whistleblower, Assets ਅਤੇ Mandatory Recusal

SPCA employee/investigator wrongdoing expose ਕਰੇ ਤਾਂ retaliation ਤੋਂ protection। Chairperson ਅਤੇ Members annual Assets & Interests Declaration ਦੇਣਗੇ। Personal, family, professional ਜਾਂ financial conflict ਹੋਵੇ ਤਾਂ Member concerned case ਤੋਂ recuse ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ recusal record ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਗ-IV — SPCA WORKING RULES 2027

- Rule 1 — Constable ਤੋਂ DGP ਤੱਕ Single Window Complaint।
- Rule 2 — Complaint ਮੁਫ਼ਤ; ਵਕੀਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ।
- Rule 3 — Unique Tracking Number।
- Rule 4 — Serious incidents ਦੀ mandatory notification।
- Rule 5 — Urgent Evidence Preservation।
- Rule 6 — Serious misconduct ਲਈ Independent Investigation।
- Rule 7 — Suo Motu Cognizance।
- Rule 8 — Complainant Protection।
- Rule 9 — Witness Risk Assessment/Protection।
- Rule 10 — Time-Bound Investigation; delay ਲਈ Written Reasons + Supervisory Approval।
- Rule 11 — Natural Justice; ਦੋਵਾਂ ਪੱਖਾਂ ਲਈ fair hearing।
- Rule 12 — Reasoned Final Decision।
- Rule 13 — Prescribed cases ਵਿੱਚ Independent Review।
- Rule 14 — Criminal offence ਉੱਤੇ statutory referral ਅਤੇ Action Taken Tracking।

- Rule 15 — SPCA findings/recommendations ਨੂੰ applicable law ਅਧੀਨ effective statutory force।
- Rule 16 — Police Station/Lock-up Surprise Inspection।
- Rule 17 — CCTV failure ਦੀ independent verification।
- Rule 18 — Systemic Investigation।
- Rule 19 — Victim/Witness confidentiality।
- Rule 20 — Public Dashboard।
- Rule 21 — Annual Accountability Report ਅਤੇ independent performance audit।
- Rule 22 — Conflict of Interest ਉੱਤੇ Mandatory Recusal।
- Rule 23 — Political interference ਮਨਾਹੀ।
- Rule 24 — "Not Proved" ਆਪਣੇ ਆਪ "False Complaint" ਨਹੀਂ।
- Rule 25 — Honest Police Officer Protection।
- Rule 26 — SPCA ਆਪਣੇ Member ਦੀ serious misconduct inquiry ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।
- Rule 27 — Member complaint Independent Integrity Panel ਕੋਲ।
- Rule 28 — Bribery, undue influence ਅਤੇ deliberate manipulation Serious Misconduct।
- Rule 29 — Independent Integrity Complaint channel।
- Rule 30 — Prima facie scrutiny time-bound।
- Rule 31 — Influence risk ਉੱਤੇ Member concerned case ਤੋਂ ਵੱਖ।
- Rule 32 — SPCA records ਦਾ Evidence Freeze।
- Rule 33 — Criminal corruption competent independent agency ਨੂੰ।
- Rule 34 — Criminal ਅਤੇ Removal proceedings parallel ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।
- Rule 35 — Removal independent inquiry ਅਤੇ due process ਤੋਂ ਬਾਅਦ।
- Rule 36 — Proven corruption ਉੱਤੇ Zero Tolerance।
- Rule 37 — Corruptly influenced original case ਦੀ Fresh Independent Review।
- Rule 38 — Beneficiary, bribe giver ਅਤੇ intermediary ਦੀ applicable law ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਂਚ।
- Rule 39 — SPCA Whistleblower Protection।
- Rule 40 — Annual Assets & Interests Declaration।
- Rule 41 — Conflict ਉੱਤੇ Mandatory Recusal।
- Rule 42 — Police ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ; SPCA ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ।

ਹਰ reform ਨੂੰ Constitution of India, Supreme Court ਦੀ police-reform jurisprudence, Punjab Police Act, applicable criminal procedure, evidence law, anti-corruption law, service rules ਅਤੇ State legislative competence ਨਾਲ harmonise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਗ-V — 100-Day Implementation Plan

- Day 1–30: Legal & Institutional Audit।
- Day 1–45: Punjab Police Act Amendment Draft।
- Day 30–60: SPCA Selection & Integrity Rules।
- Day 30–75: Independent Investigation Support structure।
- Day 45–90: Complaint Portal + Integrity Complaint Portal।
- Day 45–100: Evidence Preservation Protocol।
- Day 60–100: Serious Incident Notification Protocol।
- Day 60–100: District Facilitation Centres rollout plan।
- ਪਹਿਲੇ 6 ਮਹੀਨੇ: investigators recruitment, forensic/cyber capacity, victim-support mechanism, district complaint centres, custody inspection teams, public dashboard ਅਤੇ Integrity Panel mechanism।
- 2027–28 ਦੇ ਪਹਿਲੇ operational year ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪੂਰਾ system ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ।

ਅਖੀਰੀ ਪੰਨਾ — ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ 15 ਗਾਰੰਟੀਆਂ

- 1. Police complaint ਲਈ Police ਦੀ permission ਨਹੀਂ।
- 2. Constable ਤੋਂ DGP ਤੱਕ ਇੱਕ complaint gateway।
- 3. Serious police misconduct ਦੀ independent investigation।
- 4. Custodial death/serious incident ਉੱਤੇ automatic independent oversight।
- 5. CCTV ਅਤੇ digital evidence ਤੁਰੰਤ preserve।
- 6. Complainant ਅਤੇ witness ਦੀ protection।
- 7. ਹਰ final decision reasoned।
- 8. Prescribed cases ਵਿੱਚ independent review।
- 9. Police Stations/Lock-ups ਦੀ surprise inspection।
- 10. SPCA Members transparent merit-based process ਨਾਲ।
- 11. Serving Police Officer SPCA ਦਾ voting Member ਨਹੀਂ।
- 12. SPCA Member ਉੱਤੇ corruption complaint ਦੀ ਜਾਂਚ SPCA ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।
- 13. SPCA Member ਦੀ serious complaint ਲਈ Independent Integrity Panel।
- 14. Corrupt Member ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ original case ਦੀ fresh independent re-examination।
- 15. Police, SPCA ਅਤੇ Government — ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ।

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦਾ ਸੰਕਲਪ — 2027

"ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਨਾ ਪੁਲਿਸ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਨਾ SPCA ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ।

"ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਤੋਂ ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ।"

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ — ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ — 2027

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ

ਜੇਲ੍ਹ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਭਾਰ

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੇਲਾਂ ਤੂੜੀ ਦੇ ਕੁੱਪ ਵਾਂਗੂ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 2000 ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ 3000 ਤੱਕ ਕੈਦੀ ਵੀ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭੀੜ ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਜੇਲਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜਰੂਰਤ ਹੈ।

ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਘਾਟ

ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਟਾਫ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਨੁਕਸ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।ਜੇਲਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਸਟਾਫ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਰ ਸਬ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇੱਕ ਜੇਲ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਜਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਜੇਲ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਜੇਲਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਨਾਭਾ ਖੁੱਲੀ ਜੇਲ ਦੀ ਤਰਜ ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਖੁੱਲੀ ਜੇਲ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜੇਲ੍ਹ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਮੈਡੀਕਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਨਿਯਮਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪ੍ਰਤੀਵਿਅਕਤੀ ਜੇਲ੍ਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖੁਰਾਕ

ਕੈਦੀਆਂ ਲਈ ਵਧੀਆ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਖਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸਕੇਲ ਵੀ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕੈਦੀ ਰੁਝੇਵੇ

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਉਦਯੋਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਕੈਦੀ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸਕਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਣ। ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਝਾੜੂ, ਪੋਚਾ, ਫੀਨਾਇਆਲ ਆਦਿ ਸਮਾਨ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਫੋਨ ਸਮੱਸਿਆ

ਮੋਬਾਈਲਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ ਜਰੂਰੀ ਹਨ। ਜਿਸਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਿਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ। ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜੈਮਰ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਜੀਵਨ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵੱਲ ਵਾਪਸੀ

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕਾਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਵੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕਦਮ ਜਰੂਰੀ ਹਨ।

ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਜ਼ੁਰਮ

ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨਦਿਆਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਕੇ ਵਿਭਾਗੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਣਾਲੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਮਾਬੱਧ ਸਮੀਖਿਆ

ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ ਤਿੰਨ ਦਫ਼ਾ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਦੋਰਾ ਕਰੇ। ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ।

ਹਰ ਜੇਲ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਵਾਰਾ ਗਠਿਤ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਵਾਈ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਪੜਤਾਲ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਟੇਬਲ ਤੇ ਬਹਿਸ ਲਈ ਰੱਖੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਜੇਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕੇ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਬੱਤ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੀਤੀ–2027

Punjab Universal Health & ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ Policy–2027

ਕਾਰਜਕਾਲ / Policy Period: 2027–2032

ਪੇਸ਼ਕਰਤਾ / Presented by: ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ / Dedicated to the People of Punjab

"ਮਰੀਜ਼ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਭੱਜੇਗਾ; ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਵੇਗਾ।"

1. ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ / Introduction

ਇਸ Policy ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਇਲਾਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ, ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਪਹੁੰਚ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਰਹੇ।

ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ Hospital Building, Bed ਜਾਂ Medical Equipment ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸਲ ਮਾਪਦੰਡ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ Doctor, Medicine, Diagnostic Test, Emergency Care, Specialist Treatment, Referral ਅਤੇ Follow-up Care ਮਿਲੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

Policy ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਲਾਜ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ Prevention » Early Detection » Diagnosis » Treatment » Rehabilitation » Follow-up ਦੀ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੀਂ Building ਜਾਂ ਵੱਡੀ Machine ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ "ਸਿਹਤ ਸੁਧਾਰ" ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਦਾ ਲਾਭ ਮਰੀਜ਼ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ।

2. Policy ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ / Key Objectives

1. ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ Primary Healthcare।
2. ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ Doctor, Specialist, Nurse ਅਤੇ Technical Staff ਦੀ ਅਸਲ ਉਪਲਬਧਤਾ।
3. Essential Medicines ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਉਪਲਬਧਤਾ।
4. Essential Diagnostic Tests ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਬੇਲੋੜਾ ਖਰਚ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ।
5. District Hospitals ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ Multi-Specialty Hospitals ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ।
6. 24×7 Emergency ਅਤੇ Trauma Care।
7. Cancer, Heart Disease, Stroke, Kidney Disease ਅਤੇ Diabetes ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਇਲਾਜ।
8. Mother & Child Healthcare ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਜੀਹ।
9. Mental Health ਅਤੇ Drug De-addiction & Rehabilitation Services ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ।
10. ਮਰੀਜ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਰੱਖਿਆ।
11. ਇਲਾਜ ਕਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਤੇ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਨਿੱਜੀ ਖਰਚ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ।
12. Corruption, Overbilling, ਬੇਲੋੜੇ Tests, ਬੇਲੋੜੀਆਂ Procedures ਅਤੇ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਵਸੂਲੀ ਉੱਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਿਗਰਾਨੀ।
13. ਹਰ ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾ ਦੀ performance ਨੂੰ measurable outcomes ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ।

3. Five-Level Integrated ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

- Level 1 — Family Health & Wellness Centre: ਆਮ ਬਿਮਾਰੀਆਂ, vaccination, screening, pregnancy care, chronic diseases ਅਤੇ preventive ਸਿਹਤ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਸੰਪਰਕ ਕੇਂਦਰ।
- Level 2 — CommSupporty/Block ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ: ਵੱਧ Diagnostic Services, Doctors, Emergency Support ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ Specialist Services।
- Level 3 — Sub-Divisional Hospital: 24×7 Emergency, Indoor Admission, Delivery, General Surgery ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ Specialist Services।
- Level 4 — District Multi-Specialty Hospital: Specialist Care, ICU, Surgery, Blood Services, Advanced Diagnostics ਅਤੇ Emergency Care ਦਾ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੇਂਦਰ।
- Level 5 — Government Medical College / Regional Super-Specialty Centre: ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ Super-Specialty Treatment ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਪੱਧਰ।

  ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ levels ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ hospitals ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ One Connected ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਜੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

  ਲਾਜ਼ਮੀ Ventilator ਅਤੇ MRI ਸਹੂਲਤਾਂ: Five-Level Integrated Health System ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਲਈ Critical Care ਅਤੇ Diagnostic Services ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਾਪਦੰਡ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਗੇ:
- Level 3 - Sub-Divisional Hospital: ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 2 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ Ventilators ਹੋਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਗੇ।
- Level 4 - District Multi-Specialty Hospital: ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ Ventilators ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਾਲੂ MRI Machine ਹੋਣੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

- Level 5 - Government Medical College / Regional Super-Specialty Centre ਜਾਂ District Hospital ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ Hospital: ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 25 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ Ventilators ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਾਲੂ MRI Machine ਹੋਣੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।
- Ventilator ਸਿਰਫ਼ Machine ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੋੜੀਂਦਾ trained/competent Ventilator Operator ਜਾਂ Critical Care Staff, 24×7 clinical supervision, Oxygen Supply, Monitoring Equipment, Power Backup, Maintenance ਅਤੇ Consumables ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਗੇ।
- MRI Machine ਲਈ qualified technical staff, reporting arrangement, maintenance, uninterrupted power supply ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ safety arrangements ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਗੇ। Machine ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ alternative diagnostic arrangement ਅਤੇ ਸਮਾਂ-ਬੱਧ repair/restoration ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਹ ਸਹੂਲਤਾਂ Policy ਦੇ Mandatory Minimum Standards ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ monitoring ਅਤੇ accountability ਪੁਆਇੰਟ 9, 21, 31, 37, 38, 42 ਅਤੇ 43 ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

4. Family ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨੇੜਲੇ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ centre ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਮਾਰੀ ਵੇਲੇ ਦਵਾਈ ਦੇਣੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। Prevention ਅਤੇ Early Detection ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗੀ।

ਉਮਰ ਅਤੇ medical risk ਅਨੁਸਾਰ Blood Pressure, Diabetes ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੀ Screening ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। Pregnant Women, Children, Elderly Persons ਅਤੇ Chronic Disease Patients ਦੀ Follow-up Care ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਵੇ।

ਮਕਸਦ: "ਬਿਮਾਰੀ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਇਲਾਜ।"

5. One Patient — One Continuous Health Record

ਮਰੀਜ਼ ਦੀ informed consent, ਨਿੱਜਤਾ ਅਤੇ data security ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਇੱਕ Continuous Digital Health Record ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ Previous Diagnosis, Important Test Reports, Current Medicines, Drug Allergies, Chronic Diseases, Previous Admissions, Major Procedures, Operations ਅਤੇ Referral History ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣ।

ਮਰੀਜ਼ ਦਾ record ਇੱਕ hospital ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਨਾ ਰਹੇ। ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਨਿੱਜਤਾ rules ਅਨੁਸਾਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਾਲ duplicate tests ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।

6. Essential Medicines Guarantee

ਹਰ ਪੱਧਰ ਦੇ hospital ਲਈ Essential Medicines List ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। Drug Procurement, Quality Testing, Storage ਅਤੇ Distribution ਦੀ ਪੂਰੀ supply chain digital tracking ਹੇਠ ਹੋਵੇ।

Stock ਦੀ ਸਥਿਤੀ Available » Low Stock » Critical Stock » Out of Stock ਵਜੋਂ monitor ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। Critical level ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ replenishment process ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ।

ਜੇ prescribed essential medicine hospital ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਹੀ medicine ਬਾਹਰੋਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। Drug Purchase Record, Stock Register ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ cross-checking ਹੋ ਸਕੇ।

7. Essential Diagnostics Guarantee

ਹਰ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤ ਲਈ Essential Diagnostic Tests List ਹੋਵੇ।

ਜੇ ਡਾਕਟਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ test ਸਰਕਾਰੀ hospital ਵਿੱਚ Machine Breakdown, Technician ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਜਾਂ Capacity ਦੀ ਅਸਥਾਈ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ approved external laboratory ਜਾਂ diagnostic centre ਤੋਂ ਉਹ test ਮਰੀਜ਼ ਤੋਂ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ "Test ਬਾਹਰੋਂ ਕਰਵਾ ਲਓ" ਕਹਿ ਦੇਣਾ hospital ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ।

8. Doctors, Specialists & Nursing Staff Guarantee

Staff Planning ਸਿਰਫ਼ sanctioned posts ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਸਲ ਲੋੜ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਿਆਂ Daily OPD Load + Indoor Patients + Emergency Load + 24×7 Duty Requirement + Surgery Load + Maternity Services + ICU Requirement + Local Disease Pattern ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਰ hospital ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ Staff vs ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ Staff ਮਾਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। Border, Kandi ਅਤੇ ਹੋਰ underserved areas ਲਈ Hard-Area Allowance, suitable accommodation, fixed tenure ਅਤੇ career incentives ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

9. District Hospital Transformation Programme

ਹਰ District Hospital ਦਾ independent ਕਮੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੋਵੇ। Assessment ਵਿੱਚ Beds, Doctors, Specialists, Nurses, ICU, Operation Theatres, Blood Services, Laboratory, X-ray, CT Scan, MRI, Ultrasound, Medicines, Oxygen, Emergency ਅਤੇ Support Services ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਿਰਫ਼ hospital ਵਿੱਚ ਪਿਆ bed Functional Bed ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। Functional Bed ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ Staff, Oxygen, Medicines, Diagnostics ਅਤੇ

Clinical Support ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਲਾਜ਼ਮੀ Critical Care Standard: ਹਰ Sub-Divisional Hospital ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 2 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ Ventilators ਹੋਣੇ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣਗੇ। ਹਰ District Hospital ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ Ventilators ਅਤੇ Government Medical College Hospital, Regional Super-Specialty Hospital ਜਾਂ District Hospital ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ Hospital ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 25 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ Ventilators ਹੋਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਗੇ।

Ventilator ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਰਫ਼ Machine ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਰ Ventilator ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ trained/ competent Ventilator Operator ਜਾਂ Critical Care Staff, 24×7 clinical supervision, Oxygen Supply, Monitoring Equipment, Power Backup, Maintenance ਅਤੇ Consumables ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਵੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹਰ District Hospital ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ Hospital ਵਿੱਚ MRI Machine ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਚਾਲੂ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। MRI ਲਈ qualified technical staff, reporting arrangement, maintenance, uninterrupted power supply ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ safety arrangements ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਗੇ।

10. 24×7 Emergency & Trauma Care Network

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ integrated Emergency & Trauma Care Network ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। Ambulance ਸਿਰਫ਼ transportation vehicle ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ emergency care ਦੀ ਪਹਿਲੀ medical link ਹੋਵੇਗਾ।

Heart Attack, Stroke, Road Accident, Major Trauma, Burns, Poisoning ਅਤੇ Obstetric Emergency ਲਈ standard clinical pathways ਹੋਣਗੇ। Ambulance Control Room ਨੂੰ ਨੇੜਲੇ hospitals ਦੀ Emergency Facility, ICU, Blood Service ਅਤੇ Specialist ਉਪਲਬਧਤਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗੰਭੀਰ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ hospital ਵਿੱਚ ਨਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

11. Closed-Loop Referral System

Referral ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ slip ਦੇ ਕੇ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਜੇ hospital ਭੇਜਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

Stabilization » Referral Decision » Receiving Hospital Confirmation » Appropriate Ambulance » Transfer of Medical Information » Treatment » Follow-up ਦੀ chain ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਉੱਚ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ Treatment ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੁੜ local ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

12. Cancer, Heart, Stroke, Kidney & Diabetes Mission

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਈ Prevention » Risk Screening » Diagnosis » Treatment » Rehabilitation » Follow-up ਦਾ integrated model ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮਹਿੰਗੀ Super-Specialty Facility ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ District Hospitals, Medical Colleges ਅਤੇ Regional Centres ਨੂੰ ਇੱਕ network ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। Serious disease ਦੀ diagnosis ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ Patient Navigation Support ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

13. Mother & Child Health Guarantee

Pregnancy Registration ਤੋਂ Delivery ਅਤੇ Post-Natal Care ਤੱਕ continuity of care ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। High-Risk Pregnancy ਦੀ early identification ਹੋਵੇ।

ਲੋੜ ਪੈਣ ਉੱਤੇ Ambulance, Blood, Emergency Delivery, Caesarean Section ਅਤੇ Newborn Care connected system ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ। ਗਰਭਵਤੀ ਮਹਿਲਾ ਨੂੰ emergency ਵਿੱਚ ਇੱਕ hospital ਤੋਂ ਦੂਜੇ hospital ਭਟਕਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਰਜ਼ੀਹ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

14. Mental Health Services

Primary Health level ਉੱਤੇ common Mental Health Problems ਦੀ early identification ਅਤੇ basic counselling ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਵੇ। District level ਉੱਤੇ Psychiatrist, Psychologist, Counsellor ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦਾ Mental Health Support ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Serious Mental Illness ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਇਲਾਜ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ, medicines ਅਤੇ follow-up ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਵੇ। Mental Illness ਨੂੰ stigma ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਿਹਤ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

15. Drug De-addiction & Rehabilitation

Drug Dependence ਨੂੰ medical, psychological ਅਤੇ social rehabilitation ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਲੀ health condition ਵਜੋਂ ਵੀ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Treatment ਵਿੱਚ Medical Treatment + Counselling + Family Support + Rehabilitation + Skill Development + Social Reintegration + Follow-up ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ। Relapse ਹੋਣ ਉੱਤੇ treatment ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਵੇਗੀ।

16. Environmental & Occupational Health

ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰਾਂ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਹਵਾ ਬਾਰੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ Environmental & Occupational Health Surveillance ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਅਸਧਾਰਨ ਰੁਝਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

17. Elderly & Chronic Care

Senior Citizens ਲਈ age-appropriate screening ਅਤੇ chronic disease management ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇਗੀ। Diabetes, Hypertension, Heart Disease, Kidney Disease, Respiratory Disease ਅਤੇ ਹੋਰ long-term conditions ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਇਲਾਜ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਦੇਖਭਾਲ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

Stable chronic patients ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ follow-up system ਸੌਖਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

18. Palliative & Supportive Care

Cancer ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ Pain Relief, Symptom Control, Nursing Support ਅਤੇ Family Counselling ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਿੱਥੇ disease cure ਕਰਨੀ ਸੰਭਵ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਵੀ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੇ ਦਰਦ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਵਿੱਚ ਛੱਡਣਾ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

19. ਮਰੀਜ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਚਾਰਟਰ / Patient Rights Charter

ਹਰ hospital ਵਿੱਚ ਮਰੀਜ਼ ਅਧਿਕਾਰ Charter ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਥਾਂ ਉੱਤੇ Punjabi ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਇਲਾਜ, ਇਲਾਜ ਦੇ ਵਿਕਲਪ, ਸੰਭਾਵਿਤ ਖਰਚ, informed consent, ਨਿੱਜਤਾ, ਮਰਿਆਦਾ, medical records, test reports, itemized bill ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਿਵਾਰਣ ਬਾਰੇ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।

ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾਨ ਸਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੁਰੰਤ stabilization ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

20. Right to Timely Treatment

Patients ਦੀ priority ਡਾਕਟਰੀ ਲੋੜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਤੈਅ ਹੋਵੇ: Emergency » Urgent » Priority » Routine।

ਵੱਖ-ਵੱਖ services ਲਈ clinical experts ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ reasonable Maximum Waiting-Time Standards ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। VIP recommendation ਜਾਂ personal influence ਕਾਰਨ ਡਾਕਟਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਧ ਗੰਭੀਰ patient ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

21. Medical Equipment Uptime Guarantee

CT, MRI, X-ray, Ultrasound, Ventilator ਅਤੇ major Laboratory Equipment ਲਈ Equipment Status Register ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਵਿੱਚ Working / Not Working / Breakdown Date / ਸ਼ਿਕਾਇਤ Date / Repair Status / Restoration Date ਦਰਜ ਹੋਵੇਗਾ। Machine ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬੰਦ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ administrative ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਤੈਅ ਹੋਵੇਗੀ।

Ventilator ਅਤੇ MRI ਨੂੰ Essential Critical Equipment ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ Working Status ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। Machine ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ Breakdown Date, Complaint/Repair Order Date, Alternative Patient Arrangement, Repair Status ਅਤੇ Restoration Date ਦਰਜ ਕਰਨੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ।

Ventilator ਜਾਂ MRI ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਹੂਲਤ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਨੂੰ ਆਮ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸਨੂੰ ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਗੰਭੀਰ ਕਮੀ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਸਮਾਂ-ਬੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

22. Role of Private Hospitals

Private Sector ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ permanent replacement ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ supplementary capacity ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Public-funded treatment ਲਈ empanelled private hospitals ਉੱਤੇ Defined Package Rates + Itemized Billing + Clinical Quality Standards + Fraud Control + Patient Grievance Mechanism ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ।

ਬੇਲੋੜੀ Admission, ਬੇਲੋੜੀ Surgery, ਝੂਠੀ Billing, Ghost Patients ਜਾਂ Double Billing ਵਰਗੀਆਂ irregularities ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਉੱਤੇ due process ਅਨੁਸਾਰ recovery, penalty ਜਾਂ empanelment action ਹੋ ਸਕੇ।

23. 23-District Health Master Plan

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਵੱਖਰਾ District Health Master Plan ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਰ plan ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਰੱਥਾ » ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮਰੱਥਾ » Gap » ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਾਰਵਾਈ » ਪੂੰਜੀ ਖਰਚ » ਸਾਲਾਨਾ ਚਾਲੂ ਖਰਚ » ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਾਂ-ਸੀਮਾ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Audit ਅਤੇ ਲੋੜ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ beds, hospitals, machines ਜਾਂ total expenditure ਦੇ ਮਨਘੜਤ figures Policy ਵਿੱਚ fix ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

24. Regional Super-Specialty Network

ਨਵੇਂ Super-Specialty Centres ਸਿਰਫ਼ announcement ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਨਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ। ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ Population, Travel Time, Disease Pattern, ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ Referral Data ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਿੱਥੇ existing Government Medical College ਨੂੰ upgrade ਕਰਨਾ ਵੱਧ practical ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਨਵੀਂ institution ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਹਿਲਾਂ existing capacity ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

25. Health Equity Fund

ਪਿੱਛੜੇ ਅਤੇ ਘੱਟ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ Health Equity Fund ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Allocation formula ਵਿੱਚ Population + Disease Burden + Geography + Social/Economic Disadvantage + ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਰੱਥਾ Gap + ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗੇ factors ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ਼ ਜਾਂ ਘੱਟ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਘੱਟ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾ ਨਾ ਮਿਲੇ।

26. Health Budget Priority Rule

Health Budget ਦੀ ਪਹਿਲ ਹੋਵੇ: Human Resources » Essential Medicines » Diagnostics » Emergency Care » Maintenance » Strengthening Existing Hospitals » Prevention » New Construction where justified.

ਨਵੀਂ building approve ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦਾ ਪੂਰੇ ਜੀਵਨ-ਚੱਕਰ ਦਾ ਖਰਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ—Doctors, Nurses, Medicines, Electricity, Maintenance, Equipment ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਚਾਲੂ ਖਰਚ ਲਈ sustainable funding ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਹੋਵੇਗੀ।

27. Audit First — Major Spending Later

2027–28 ਵਿੱਚ Statewide ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ Baseline Audit ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Audit ਵਿੱਚ Doctors, Specialists, Nurses, Functional Beds, Medicines, Diagnostics, Equipment Downtime, Emergency Services, Ambulances, Buildings ਅਤੇ Referral Patterns ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗੀ। ਵੱਡੇ capital projects ਦਾ final prioritization ਇਸ assessment ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

28. ਪੂੰਜੀ ਖਰਚ ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਚਾਲੂ ਖਰਚ ਵੱਖਰੇ

ਪੂੰਜੀ ਖਰਚ: Building, Major Equipment, Initial Infrastructure.

ਸਾਲਾਨਾ ਚਾਲੂ ਖਰਚ: Salaries, Medicines, Consumables, Maintenance, Electricity, Water, Cleaning ਅਤੇ other operational expenses.

ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ hospital ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸਦੀ building ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ staff ਅਤੇ recurring budget ਨਾ ਹੋਵੇ।

29. Five-Year Implementation Roadmap: 2027–2032

2027–28 — Baseline & Emergency Correction: Statewide Audit, ਅਤਿ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ, medicines, diagnostics, ਬੰਦ/ਖ਼ਰਾਬ Machines ਅਤੇ Emergency Services ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ.

2028–29 — Primary Care Strengthening: Family ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, Screening, Chronic Care ਅਤੇ CommSupporty-level services ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ।

2029–30 — District Hospital Strengthening: Specialists, ICU, Surgery, Blood Services, Diagnostics ਅਤੇ Emergency Capacity ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ।

2030–31 — Regional Specialist Network: Cancer, Cardiac, Stroke, Kidney, Trauma ਅਤੇ Mental Health referral network ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ।

2031–32 — Independent Evaluation: Policy ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ, ਖਰਚ, ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

30. Public Health Dashboard

ਇੱਕ Public Health Dashboard ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ aggregate level ਉੱਤੇ Hospital-wise ਜਾਂ District-wise Doctor Availability, Specialist Vacancies, Functional Beds, Essential Medicine Stock-outs, Diagnostic Availability, Major Machine Downtime, Emergency Services ਅਤੇ Grievance Disposal ਵਰਗੇ indicators ਹੋ ਸਕਣ।

Patient ਦੀ personal medical information ਜਨਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

31. ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਿਵਾਰਣ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹੀ / Grievance Redressal & Accountability

Hospital Help Desk, Phone, Online ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ Complaint Number ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਨਿਪਟਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀਗਤ ਖਾਮੀ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਂਚਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ ਨਾਲ ਬਦਲੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਭੇਦਭਾਵ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ Ventilator, MRI, Oxygen, Emergency Medicines, Ambulance, Blood Services, Essential Diagnostics, ਲੋੜੀਂਦਾ Staff ਜਾਂ ਹੋਰ notified essential facility ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਕਮੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ’ਤੇ Deputy Commissioner ਦੀ administrative monitoring, coordination, reporting ਅਤੇ escalation ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਹੋਵੇਗੀ।

Deputy Commissioner ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕਮੀ ਤੁਰੰਤ competent Health Authority ਕੋਲ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਲਈ ਸਮਾਂ-ਬੱਧ Corrective Action Plan ਬਣੇ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਣ ’ਤੇ ਮਾਮਲਾ State Health Department ਅਤੇ ਹੋਰ competent authority ਕੋਲ escalate ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਿਸ procurement, appointment ਜਾਂ technical medical function ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਵਿੱਤੀ ਅਧਿਕਾਰ Deputy Commissioner ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਕੰਮ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ competent authority ਦੀ ਰਹੇਗੀ; ਪਰ monitoring, coordination, reporting ਜਾਂ escalation ਦੀ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਲਈ Deputy Commissioner ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

32. Health Worker Safety & Welfare

ਮਰੀਜ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ Health Workers ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। Hospitals ਵਿੱਚ workplace violence ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ, ਲੋੜੀਂਦੀ security, ਸੁਰੱਖਿਅਤ working conditions ਅਤੇ ਵਾਜਬ duty arrangements ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਵੇ।

Doctors ਅਤੇ Nurses ਉੱਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਵੀ ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਮਸਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

33. ਸੁਤੰਤਰ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂਚ / Independent Quality & Patient Safety Audit

Routine administrative inspection ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ Independent Quality Audit ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਵੇ।

Clinical Quality, Infection Control, ਮਰੀਜ਼ ਅਧਿਕਾਰ, Medication Safety, Surgical Safety, Emergency Care, Equipment Functionality ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜੀ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਰੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲਈ Root Cause Analysis ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਰ adverse outcome ਨੂੰ negligence ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ; negligence ਦਾ technical determination qualified professionals ਅਤੇ due process ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

34. Annual Punjab Health Account

ਹਰ ਸਾਲ Punjab Health Performance & Expenditure Report ਜਨਤਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ Medicine Stock-outs, Major Machine Downtime, Specialist Vacancies, ਬਾਹਰੀ Diagnostic Services ਦੀ ਵਰਤੋਂ, Emergency/Referral improvements ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਖਰਚ ਵਰਗੇ indicators ਦਰਸਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਮੁੱਖ ਸਵਾਲ: "ਕਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚਿਆ?" ਦੇ ਨਾਲ "ਉਸ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਮਿਲਿਆ?"

35. Ten Patient Guarantees

1. Doctor Availability Guarantee
2. Essential Medicines Guarantee
3. Essential Diagnostics Guarantee
4. Emergency Stabilization Guarantee
5. Responsible Referral Guarantee
6. Mother & Child Health Guarantee
7. Time-Critical Serious Disease Treatment Guarantee
8. ਮਰੀਜ਼ ਅਧਿਕਾਰ Guarantee
9. Grievance & ਜਵਾਬਦੇਹੀ Guarantee
10. Financial Protection from Catastrophic Treatment Cost

ਹਰ Guarantee ਲਈ Scope, Eligibility, Clinical Exceptions, Service Standard, Timeline ਅਤੇ Responsible Authority implementation rules ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ।

36. Policy ਦੀ Success ਕਿਵੇਂ ਮਾਪੀ ਜਾਵੇਗੀ?

Policy ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ buildings ਅਤੇ announcements ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਾਪੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਸਲ questions ਹੋਣਗੇ: ਕੀ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ Doctor ਮਿਲਿਆ? ਕੀ Test ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਹੋਇਆ? ਕੀ Medicine ਮਿਲੀ? ਕੀ ਲੋੜ ਵੇਲੇ Specialist ਅਤੇ Functional Bed ਮਿਲਿਆ? ਕੀ Emergency Treatment ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਿਲਿਆ? ਕੀ Referral ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲੇ hospital ਨੇ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ? ਕੀ treatment ਤੋਂ ਬਾਅਦ Follow-up ਹੋਇਆ? ਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਗੰਭੀਰ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ?

37. District Public Health Monitoring System

ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ District Public Health Monitoring Team ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸਦਾ ਕੰਮ ਨਿਯਮਤ ਜਾਂਚ, ਅਚਨਚੇਤ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

Team ਵਿੱਚ qualified Health Professionals ਅਤੇ authorized officials ਦੇ ਨਾਲ transparent process ਰਾਹੀਂ local public representatives ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। Women, Rural & Urban Residents, Farmers, Workers, Senior Citizens, Persons with Disabilities ਅਤੇ Patient-Rights/ Social-Service Representatives ਦੀ ਉਚਿਤ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਹੋਵੇਗੀ।

Conflict of Interest Rule: ਹਰ inspector/member ਲਈ Conflict of Interest Declaration ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। Direct financial interest ਵਾਲਾ

member ਉਸ inspection ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲਵੇ। CommSupporty representatives clinical negligence ਦਾ technical decision ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।

District Public Health Monitoring System ਵਿੱਚ Ventilator ਅਤੇ MRI ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਗਿਣਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲ Working Status, trained operator/technical staff, Oxygen, Power Backup ਅਤੇ Maintenance ਦੀ ਜਾਂਚ ਇੱਕ mandatory inspection item ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੀ compliance report Deputy Commissioner ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ unresolved deficiency ਦੀ ਸਮਾਂ-ਬੱਧ escalation ਕਰਨੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ।

38. ਅਚਨਚੇਤ ਜਾਂਚ Checklist

1. ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ service ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
2. Doctor, Specialist, Nurse ਅਤੇ Staff duty ਉੱਤੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
3. Essential Medicines free ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
4. Hospital ਵਿੱਚ medicine ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ patient ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ।
5. Free Test ਲਈ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਵਸੂਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
6. Government Machine ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ private diagnostic centre ਵੱਲ referral ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
7. ਬੇਲੋੜੇ Tests, Medicines, Admission, Surgery ਜਾਂ Procedures ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
8. Bribe ਜਾਂ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਵਸੂਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
9. Cashless/Public Scheme ਦੇ patient ਤੋਂ extra payment ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
10. Itemized Bill ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
11. Bill ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ service ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
12. Particular Pharmacy, Laboratory ਜਾਂ Private Hospital ਵੱਲ pressure ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
13. Treatment, options ਅਤੇ expected cost ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
14. Informed Consent, ਨਿੱਜਤਾ ਅਤੇ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
15. Emergency patient ਨੂੰ timely stabilization ਮਿਲੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
16. Oxygen, Life-Saving Medicines ਅਤੇ Emergency Equipment functional ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
17. Beds ਅਸਲ ਵਿੱਚ functional ਹਨ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ records ਵਿੱਚ।
18. CT/MRI/X-ray/Ultrasound ਦੀ ਅਸਲ ਚਾਲੂ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ।
19. Cleanliness, Infection Control ਅਤੇ Biomedical Waste Management ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
20. Purchased Drugs ਅਤੇ Equipment physically ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
21. Procurement, Contracts, Medicines, Tests ਜਾਂ Referrals ਵਿੱਚ corruption/Conflict of Interest ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
22. Patient ਨਾਲ ਗ਼ਲਤ ਭੇਦਭਾਵ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
23. Complainant ਨਾਲ retaliation ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
24. Previous Inspection ਦੀਆਂ deficiencies correct ਹੋਈਆਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
25. Expired Medicines ਜਾਂ Consumables ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ।
26. Ambulance Records ਅਤੇ ਅਸਲ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
27. Staff Attendance Record ਅਤੇ ਅਸਲ ਹਾਜ਼ਰੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
28. Public Health Scheme ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਜ਼ੀ Billing, ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਮਰੀਜ਼ ਜਾਂ ਝੂਠਾ Claim ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।
29. Sub-Divisional Hospital ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 2, District Hospital ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10 ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੇ ਸਰਕਾਰੀ Hospital ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 25 ਚਾਲੂ Ventilators ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
30. Ventilators ਲਈ trained/competent Operator ਜਾਂ Critical Care Staff ਅਤੇ 24×7 ਲੋੜੀਂਦਾ support ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
31. District Hospital ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੇ Hospital ਵਿੱਚ MRI Machine ਮੌਜੂਦ ਅਤੇ ਚਾਲੂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
32. Ventilator/MRI ਦੀ ਕਮੀ ਜਾਂ breakdown ਦੀ report, repair timeline ਅਤੇ Deputy Commissioner/competent Health Authority ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ follow-up action ਦਰਜ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

39. Confidential Patient Interviews

Inspection ਸਿਰਫ਼ files ਅਤੇ registers ਦੇਖ ਕੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ। Randomly selected patients ਜਾਂ attendants ਨਾਲ confidential interview ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ Medicine ਉਪਲਬਧਤਾ, Free Test payment, Doctor ਉਪਲਬਧਤਾ, Waiting Time, Extra Money, Itemized Bill ਅਤੇ Particular Pharmacy/Laboratory/Private Hospital ਵੱਲ pressure ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। Patient ਦੀ identity ਉਸਦੀ consent ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੇਲੋੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ disclose ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

40. Record Cross-Verification

- Drug Stock » Purchase Record » ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ
- Diagnostic Register » Machine Log » Patient Report
- Hospital Bill » Case Record » Actual Procedure
- Staff Attendance » Duty Roster » ਮਰੀਜ਼ ਸੇਵਾ ਰਿਕਾਰਡ
- Ambulance Trip » GPS/Call Record » Referral Record
- Insurance/Public Scheme Claim » Case Sheet » Discharge Summary
- Purchase Invoice » Stock Register » Physical Verification
- ਇਸ ਨਾਲ paper compliance ਅਤੇ ਅਸਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਸੌਖਾ ਹੋਵੇਗਾ।

41. ਗੁਪਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਅਤੇ Whistleblower Protection

Patient, Family Member ਜਾਂ Health Worker ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਗ਼ਲਤ ਕੰਮ ਬਾਰੇ confidential ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ secure channel ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। Applicable Law ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਭਵ ਹੱਦ ਤੱਕ complainant ਦੀ identity protect ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਕਾਰਨ Patient ਜਾਂ Staff Member ਨਾਲ retaliation ਹੋਣ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਜਾਂਚ ਹੋਵੇਗੀ। Anonymous ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੱਚ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ; facts ਅਤੇ evidence ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

42. Mandatory Follow-up after Inspection

ਹਰ finding ਲਈ Deficiency » Evidence » ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪੱਧਰ » ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈ » Deadline » ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਂਚ » ਅੰਤਿਮ ਸਥਿਤੀ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹਰ deficiency ਨੂੰ corruption ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ prima facie evidence Bribery, ਝੂਠੀ Billing, ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਵਸੂਲੀ, Theft/Diversion of Public Supplies ਜਾਂ ਹੋਰ Financial Irregularity ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ applicable law ਅਤੇ due process ਅਨੁਸਾਰ Departmental Inquiry, Financial Audit, Recovery ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ Legal Action ਲਈ matter refer ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

Ventilator, MRI ਜਾਂ ਹੋਰ notified essential facility ਦੀ mandatory requirement ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ deficiency report ਵਿੱਚ Deputy Commissioner ਅਤੇ competent Health Authority ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੂਚਨਾ, ਦਿੱਤੀ deadline, ਕੀਤੀ escalation ਅਤੇ actual corrective action ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

43. Inspection Teams ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ

Inspectors ਲਈ Conflict Declaration + Confidentiality + No Gifts + No Bribes + No Misuse of Patient Data + No Personal Vendetta ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਿਯਮ ਹੋਣਗੇ।

ਝੂਠੀ Report, Bribery, Confidential Patient Information Leak ਜਾਂ inspection power ਦੀ misuse ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਉੱਤੇ applicable rules ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਚਨਚੇਤ ਜਾਂਚ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬੇਲੋੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ leak ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੁੱਖ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਸਿਧਾਂਤ: "ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਈ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ, ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।"

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Staff ਦੀ ਘਾਟ, Ventilator ਜਾਂ MRI ਦੀ ਅਣਉਪਲਬਧਤਾ, Machine ਦਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖ਼ਰਾਬ ਰਹਿਣਾ, Medicines/Equipment ਦੀ ਘਾਟ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਕਮੀ, procurement failure ਜਾਂ budgetary failure ਵਰਗੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੀਆਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾਗਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ authority ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਸੇ Individual Doctor ਦੀ professional negligence, misconduct ਜਾਂ ਆਪਣੀ clinical duty ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਾਂਚ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ due process ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

44. Final Patient Protection Rule

"ਜੋ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।"

"ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਹੱਕ—ਬਿਨਾਂ ਰਿਸ਼ਵਤ, ਬਿਨਾਂ ਗ਼ਲਤ ਵਸੂਲੀ, ਬਿਨਾਂ ਬੇਲੋੜੇ ਖਰਚ, ਬਿਨਾਂ ਭੇਦਭਾਵ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨਾਲ।"

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ

ਪੰਜਾਬ ਨਸ਼ਾ ਮੁਕਤੀ, ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨੀਤੀ — 2026

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਨੀਤੀ (Operational Policy Document)

"ਇਲਾਜ, ਪੁਨਰਵਾਸ, ਹੁਨਰ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੜ-ਵਸੇਬਾ"

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁੱਖ ਨੋਟ (Operational Standard & Human Rights Framework): ਇਹ ਨੀਤੀ ਕੇਵਲ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਨੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 8/16 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਮਾਡਲ, 45 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸੰਪਰਕ-ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਕਲੀਨਿਕਲ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਕੇਂਦਰਾਂ (Private Centres) ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਨਿਯਮਨ/ਚਰਨਬੱਧ ਬੰਦ ਨੂੰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਮਾਨਵੀ ਮਿਆਰਾਂ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਐਥਿਕਸ (Medical Standards) ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

1. ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ, ਵਿਗਿਆਨਕ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ, ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ addiction treatment ਅਤੇ rehabilitation service ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਨੀਤੀ ਦੇ ਪੰਜ ਮੁੱਖ ਥੰਮ੍ਹ (Five Key Pillars): ਪਛਾਣ » ਇਲਾਜ » ਪੁਨਰਵਾਸ » ਹੁਨਰ / ਰੋਜ਼ਗਾਰ » Aftercare

2. "ਨਸ਼ਾ ਮੁਕਤੀ" ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਨਸ਼ਾ ਛੱਡਣਾ ਸਿਰਫ਼ withdrawal symptomatic relief ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਲਈ treatment ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪੜਾਅ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ: Medical Assessment & Diagnostic Evaluation Detoxification (ਜਿੱਥੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇ) Evidence-based Addiction Treatment Psychological & Behavioural Counselling Family Counselling & Support Systems Physical Fitness, Yoga ਅਤੇ Sports Skill Development & Vocational Training Employment & Education Rehabilitation Support Relapse Prevention Strategy Long-term CommSupporty Aftercare

3. ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ Individual Treatment Plan (ITRP)

ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਸਮੇਂ ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ Individual Treatment & Rehabilitation Plan (ITRP) ਬਣਾਉਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ 4ਵੱਚ ਨਸ਼ੇ ਦੀ 4ਕਿਸਮ, ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਮਿਆਦ, medical history, mental-health assessment, ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਥਿਤੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ — ਅਧਿਕਾਰਤ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਪਾਲਿਸੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (2026) ਪੰਨਾ 1 / 7 ਹੁਨਰ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਸਰੀਰਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ relapse risk ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਰ 30 ਦਿਨ ਬਾਅਦ treatment plan ਦੀ clinical review ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

4. ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਮਿਆਰ

Buprenorphine ਜਾਂ opioid-dependence treatment ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਦਵਾਈਆਂ ਨੂੰ "ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵੰਡ" ਦੀ ਬਜਾਏ ਡਾਕਟਰੀ prescription ਅਤੇ supervised clinical protocol ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਲਾਜ਼ਮੀ ਪ੍ਰਬੰਧ: Qualified Doctor ਦੀ ਲਿਖਤੀ prescription ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ clinical assessment. Medicine stock ਦਾ digital register ਅਤੇ ਹਰ dose ਦਾ Verified Barcode Record. Doctor/Nurse ਦੀ ਨਿੱਜੀ supervision ਵਿੱਚ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣਾ. ਦਵਾਈ ਦੀ diversion ਜਾਂ resale ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਗੈਰ-ਜ਼ਮਾਨਤੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ. ਮਹੀਨਾਵਾਰ drug-stock audit digital platform ਰਾਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਵਾਈ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ "ਸਰਕਾਰੀ ਦਵਾਈ" ਕਹਿ ਕੇ blanket ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; ਜਿਸ ਦਵਾਈ ਦੀ medical indication ਹੋਵੇ, ਉਹ evidence-based treatment protocol ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਲਬਧ ਰਹੇਗੀ।

5. Detoxification ਕਲੀਨਿਕਲ ਨਿਯਮ

Detoxification ਸਿਰਫ਼ trained medical team ਦੀ ਸੁਪਰਵਿਜ਼ਨ ਹੇਠ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੰਭੀਰ withdrawal ਜਾਂ medical complications ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ tertiary hospital-level care/referral ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਵੇਗੀ। Detox ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ discharge ਕਰ ਦੇਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਉਸਨੂੰ continuing addiction treatment ਅਤੇ relapse-prevention programme ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ।

6. ਮੁਫ਼ਤ ਇਲਾਜ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ

ਸਰਕਾਰੀ addiction-treatment system ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ medical assessment, prescribed medicines, counselling, psychological services, rehabilitation, skill training, ਅਤੇ relapse-prevention services ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਫ਼ਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਰੀਜ਼ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਅਧਿਕਾਰਤ fee ਲੈਣ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤਹਿਤ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

7. ਖੁਰਾਕ, ਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਅ4ਧਕਾਰ

ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰਨਾ (food deprivation) ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵ-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਰ inpatient centre ਵਿੱਚ minimum nutritional standard ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰਿਵਾਰ, ਪਿੰਡ, ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਭੋਜਨ ਨਿਯਮਾਂ (food safety rules, hygiene, nutritional guidelines) ਅਤੇ centre administration ਦੀ Approval ਅਨੁਸਾਰ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

8. ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ Legal Framework

ਦਾਖਲਾ voluntary admission, informed consent, medical referral, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨ (Mental Healthcare Act / NDPS Act) ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, lawful mandated treatment ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਸਦੇ treatment.

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ — ਅਧਿਕਾਰਤ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਪਾਲਿਸੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (2026) ਪੰਨਾ 2 / 7

plan, patient rights, centre rules, discharge procedure, ਅਤੇ complaint mechanism ਬਾਰੇ ਲਿਖਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ (ਉਸਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ) ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

9. 8 ਮਹੀਨੇ ਦਾ Standard Rehabilitation Programme (ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ)

8 ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਇੱਕ standard structured rehabilitation pathway ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ clinical justification ਦੇ ਇੱਕੋ ਮਿਆਦ ਲਈ ਰੱਖਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਮਿਆਦ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਸੁਧਾਰ ਦਰ (clinical evaluation) ਅਨੁਸਾਰ ਲਚਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ (0 ਤੋਂ 30 4ਦਨ) — Medical Stabilisation Detoxification, medical evaluation, psychiatric assessment, sleep & nutrition recovery, acute withdrawal management. ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ (1 ਤੋਂ 3 ਮਹੀਨੇ) — Behavioural Recovery Individual & group therapy, family therapy, sports, daily routine structure, cognitive behavioural interventions. ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ (3 ਤੋਂ 6 ਮਹੀਨੇ) — Rehabilitation & Skill Building Vocational training, educational support, sports/fitness, work readiness, social & emotional skills development. ਚੌਥਾ ਪੜਾਅ (6 ਤੋਂ 8 ਮਹੀਨੇ) — Reintegration & Transition Family reintegration, employment/education placement, structured relapse-prevention plan, commSupporty support linkage.

10. ਦੁਬਾਰਾ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਸ4ਥਤੀ 4ਵੱਚ Re-entry ਅਤੇ 16 ਮਹੀ4ਨਆਂ ਦਾ Extended Treatment

ਜੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੁਬਾਰਾ ਨਸ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ (relapse) ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਜਾਂ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਮੁੜ ਉਭਾਰ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ Relapse Assessment ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। Re-entry ਲਈ identity verification, medical assessment, family contact, treatment history, ਅਤੇ previous discharge report ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 16 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ rehabilitation programme ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ extended treatment pathway ਵਜੋਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਿਰਫ਼ Aadhaar ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨੂੰ medical admission ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਮੈਡੀਕਲ ਲੋੜ ਹੀ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਹੋਵੇਗੀ।

11. ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਫੈਮਿਲੀ ਕਾਊਂਸਲਿੰਗ

ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ Mandatory Family Counselling Programme ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ relapse ਦੇ early warning signs, overdose/emergency response, medication safety, supportive non- stigmatizing communication, ਅਤੇ discharge ਤੋਂ ਬਾਅਦ care ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ — ਅਧਿਕਾਰਤ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਪਾਲਿਸੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (2026) ਪੰਨਾ 3 / 7

12. ਸੰਪਰਕ ਨਿਯਮ, ਫੋਨ ਅਤੇ 45 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਕਲੀਨਿਕਲ ਸੰਪਰਕ-ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਆਖਿਆ

ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਕੱਟਣਾ (isolation) rehabilitation ਦਾ ਸਥਿਾਈ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। 45 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਵਿਆਖਿਆ: ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ (ਜੋ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 45 ਦਿਨ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਦੌਰਾਨ, ਡੀਟੌਕਸ ਅਤੇ ਤੀਬਰ ਮਨੋ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਥਿਰਤਾ (acute stabilization) ਲਈ ਕਲੀਨਿਕਲ ਟੀਮ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਉਤੇਜਕਾਂ (triggers) ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ Medical/Therapeutic Precaution ਵਜੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਵੀ authorized family counselling ਅਤੇ emergency contact ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮਰੀਜ਼ ਲਈ clinical/security ਕਾਰਨ temporary restriction ਵਧਾਉਣੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਲਿਖਤੀ ਕਲੀਨਿਕਲ ਕਾਰਨ ਅਤੇ Review Date ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਥਿਰਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ controlled telephone contact, scheduled family visits, ਅਤੇ home visits ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਵੇਗੀ।

13. CCTV, ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਹਰ centre ਵਿੱਚ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ CCTV ਕੈਮਰੇ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਤਹਿਤ Toilets, Bathrooms, Changing Areas, ਅਤੇ Consultation/Medical Examination Rooms ਵਿੱਚ CCTV ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਕੰਮਲ ਬੰਦ ਹੋਵੇਗਾ। CCTV recording ਦਾ access ਕੇਵਲ authorised officers ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ unrestricted live CCTV access ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ privacy-protected monitoring mechanism ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

14. ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ, Torture ਅਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ 'ਤੇ Zero Tolerance

ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰ-ਪੀਟ, physical abuse, torture, ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਣਾ (unlawful restraint), ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸਜ਼ਾ, sexual abuse, forced labour, illegal confinement, ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ medication 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ੀਰੋ ਟੋਲਰੈਂਸ ਨੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਮਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੌਜਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਹਰ centre ਵਿੱਚ ਇੱਕ Confidential & Independent Complaint Box ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

15. ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਪੁਨਰਵਾਸ

ਹਰ centre ਵਿੱਚ ਫੁੱਟਬਾਲ, ਵਾਲੀਬਾਲ, ਕਬੱਡੀ, ਬੈਡਮਿੰਟਨ, ਟੇਬਲ-ਟੈਨਿਸ, ਐਥਿਲੈਟਿਕਸ, ਯੋਗਾ ਅਤੇ ਜਿਮ ਦੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ medical fitness assessment ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤ/ਖੇਡ ਪਲਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

16. Skill Development Mission

ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ employable skill ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੰਪਿਊਟਰ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕਲ, ਪਲੰਬਿੰਗ, ਕਾਰਪੈਂਟਰੀ, ਵੈਲਡਿੰਗ, ਆਟੋਮੋਬਾਈਲ ਮੁਰੰਮਤ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਡੇਅਰੀ, ਬਾਗਬਾਨੀ, ਸਿਲਾਈ, ਫੂਡ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਮੋਬਾਈਲ ਰਿਪੇਅਰ ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਕੋਰਸ Punjab Skill Development Mission ਅਧੀਨ ਸਰਟੀਫਾਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ — ਅਧਿਕਾਰਤ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਪਾਲਿਸੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (2026) ਪੰਨਾ 4 / 7

17. ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਾਲ ਮੁੜ ਜੋੜਨਾ (Rehabilitation Employment Card)

ਇਲਾਜ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ Rehabilitation Employment Certificate ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ private employers, skill centres, self-employment loan schemes, ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ/ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ District Rehabilitation Officer ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

18. 23 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ Centres ਦਾ ਨੈੱਟਵਰਕ

ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਅਤੇ addiction burden ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 2 District/Sub-Division Level Government Rehabilitation Centres ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਉੱਚ ਭਾਰ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ।

19. 250 Counsellors ਦੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਭਰਤੀ

ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ 250 trained professionals (Psychologists, Social Workers, Sociologists, Addiction Counsellors) ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਭਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ: Written Assessment » Skill Interview » Background Verification » Mandatory Specialized Training » Certification ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਹਿਲੇ 3 ਸਾਲਾਂ ਲਈ performance-linked contract ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਕੀ ਮਾਨਵ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ।

20. Medical Staff ਅਤੇ Multi-Disciplinary Team

ਹਰ centre ਵਿੱਚ Medical Officer, Psychiatric Access, Staff Nurses, Clinical Psychologists, Certified Counsellors, Social Workers, Fitness/Yoga Support, ਅਤੇ Trained Peer-Support Workers ਦੀ ਤਾਇਨਾਤੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

21. Recovering Addicts ਨੂੰ Peer Counsellor ਵਜੋਂ ਜੋੜਨਾ

ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਨਸ਼ਾ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ Certified Peer Recovery Support Workers ਵਜੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ strict background verification, code of conduct, supervision, ਅਤੇ fixed remuneration ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਸੁਪਰਵਜ਼ਨ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ clinical decision-making ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

22. Private De-addiction Centres ਲਈ ਨਵਾਂ ਕਲੀਨਿਕਲ ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਫੇਜ਼ਡ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਸ਼ਨ

ਸਾਰੇ private centres ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਬੰਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੱਡੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ State-wide Mandatory Licensing and Phased Transition Model ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ: ਸਖ਼ਤ ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ: Registration, qualified medical doctors, capacity limits, fire safety, sanitation, electronic medicine records, mandatory patient rights charter, fee disclosure. ਉਲੰਘਣਾ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ: Notice » Inspection » Corrective Period » Suspension » Cancellation of Licence » Criminal Prosecution. ਸਰਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ (Phased Transition): ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰਨ ਲਈ ਫੇਜ਼ਡ ਪਲਾਨ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ — ਅਧਿਕਾਰਤ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਪਾਲਿਸੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (2026) ਪੰਨਾ 5 / 7

23. Anti-Corruption & Digital Monitoring System

ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਅਤੇ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ Digital Inventory, E-Billing, Biometric Attendance, ਅਤੇ Monthly Financial Audit ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਵਾਈ ਦੀ ਬਲੈਕ-ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਜਾਂ ਡਾਇਵਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗਾ।

24. Independent Inspection Authority

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ Health Department, Social Welfare, Mental Health Experts, District Administration, ਅਤੇ Legal Representatives ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਸਤੈਦ Inspection Team ਬਣੇਗੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਦੋਵਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਚੈਕਿੰਗ (surprise inspection) ਕਰੇਗੀ।

25. Patient Rights Charter (ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅ4ਧਕਾਰਾਂ ਦਾ ਚਾਰਟਰ)

ਹਰ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਗੇ: ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ਸੁਰੱਖਿਅਤ, ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ-ਮੁਕਤ ਮਾਹੌਲ। ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਗੁਪਤਤਾ (Privacy & Confidentiality)। ਆਪਣੇ Treatment Plan ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਊਂਸਲਿੰਗ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਨਿਯਮਿਤ ਸੰਪਰਕ। ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਕੁੱਟਮਾਰ ਜਾਂ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਫ਼ਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕੇਅਰ ਅਤੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ।

26. Discharge ਤੋਂ ਬਾਅਦ 12 ਮਹੀਨੇ ਦੀ Mandatory Aftercare

ਇਲਾਜ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। 0–3 ਮਹੀਨੇ (ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ follow-up), 3–6 ਮਹੀਨੇ (ਪੱਖਿਵਾਰ/ਮਾਸਿਕ follow-up), 6–12 ਮਹੀਨੇ (ਮਾਸਿਕ follow-up). ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ relapse prevention networks ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

27. Secure District Rehabilitation Register

ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ Encrypted Digital Register ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ treatment status, appointments, follow-up, skill status ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਵੇਗਾ। ਡਾਟਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

28. ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਮਾਪ (Key Performance Indicators)

ਸਫ਼ਲਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਿਰਫ਼ ਦਾਖਿਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ Treatment Completion Rate, Relapse Rate Reduction, Employment/ Education Placements, CommSupport Reintegration, ਅਤੇ Patient Rights Complaints Optimization ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ — ਅਧਿਕਾਰਤ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਪਾਲਿਸੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (2026) ਪੰਨਾ 6 / 7

29. Funding Model ਅਤੇ ਬਜਟ

ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ dedicated "Punjab Addiction Treatment & Rehabilitation Fund" ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਜਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁਫ਼ਤ ਦਵਾਈਆਂ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ, ਪੋਸ਼ਣ, ਸਟਾਫ਼ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਲਾਨਾ Financial audit ਜਨਤਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

30. 4ਤਿੰਨ ਸਾਲਾ Implementation Roadmap

- ਸਾਲ 1 (Emergency Infrastructure & Quality Control): Audit, upgrading, 250 counsellors recruitment, digital medicine monitoring, rights charter enforcement.
- ਸਾਲ 2 (Rehabilitation & Skill Expansion): Skill centres linkage, sports facilities, employment drives, family therapy expansion.
- ਸਾਲ 3 (Consolidation & Evaluation): Independent policy review, outcome analysis, expansion of best-performing centres.

31. ਮੁੱਖ ਜਵਾਬਦੇਹੀ (Inter-Departmental Coordination)

Health & Family Welfare Department (ਮੁੱਖ ਨੋਡਲ ਵਿਭਾਗ) ਦੇ ਨਾਲ Social Security, Skill Development, Employment Generation, Police Department, Local Government, ਅਤੇ District Administration ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

32. ਨੀਤੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਿਧਾਂਤ

"ਨਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ — ਇਲਾਜ ਰਾਹੀਂ, ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ — ਹੁਨਰ ਰਾਹੀਂ, ਹੁਨਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ — ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਰਾਹੀਂ, ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ — ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਮੁੜ ਵਾਪਸੀ।" ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ — ਇਲਾਜ, ਹੁਨਰ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ। * ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ Punjab State Drug Policy 2026 ਵਜੋਂ ਨੋਟੀਫਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਨੀਤੀ ਮਾਡਲ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਿਯਮਾਵਲੀ (SOPs), ਬਜਟ ਵੰਡ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ-ਵਾਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਸ਼ੈਡਿਊਲ ਅਧਿਕਾਰਤ ਗਿਜ਼ਟ ਨੋਟੀਫ਼ਿਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣਗੇ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ — ਅਧਿਕਾਰਤ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਲ ਪਾਲਿਸੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (2026) ਪੰਨਾ 7 / 7

ਪੰਜਾਬ ਬਿਉਪ੍ਰੇਨੋਰਫਿਨ ਨਿਯੰਤਰਣ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਪਲਾਈ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਨਸ਼ਾ ਮੁਕਤੀ ਨੀਤੀ

ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਬਲੈਕ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੀਤੀਗਤ ਢਾਂਚਾ

ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ

"ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਇਲਾਜ — ਮੁਫ਼ਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ; ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਪਲਾਈ — ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ।"

1. ਨੀਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ Buprenorphine ਦੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਕਰੀ, diversion, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ possession, prescription ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ, ਡਾਕਟਰ/ਕੈਮਿਸਟ/ਸਪਲਾਇਰ ਰਾਹੀਂ illicit supply, ਅਤੇ black-market distribution ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ addiction ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਗਿਆਨਕ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

2. Private retail sale 'ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੇਂਦਰੀ Drug Control ਅਤੇ ਲਾਗੂ NDPS/Drugs & Cosmetics framework ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਕੇ Buprenorphine ਦੀ retail dispensing ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ controlled-distribution mechanism ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗੀ।

ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ:

- ਆਮ medical stores ਤੋਂ unrestricted sale ਰੋਕੀ ਜਾਵੇ।
- Authorised government/approved treatment centres ਨੂੰ controlled dispensing points ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।
- ਹਰ dose ਦਾ electronic record ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।
- Stock, batch number ਅਤੇ dispensing record digital system ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹੋਏ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

3. Private doctors ਦੀ prescription

Private doctor ਵੱਲੋਂ Buprenorphine prescribe ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸਿਰਫ਼ ਲਾਗੂ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ, licensing ਅਤੇ notified clinical rules ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜੇ prescription ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਯਮ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ:

- ਮਰੀਜ਼ ਦੀ identity verification.
- Diagnosis/clinical indication.
- Prescription ਦਾ digital record.
- Prescribed quantity ਦੀ upper limit.
- Treatment centre/pharmacy ਨੂੰ electronic transmission.
- Duplicate prescription 'ਤੇ ਰੋਕ।

4. Supervised Dispensing Model

ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ supervised model ਲਾਗੂ ਕਰੇਗੀ, ਉੱਥੇ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਦਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ:

Centre » Identity Verification » Clinical Review » Dose » Supervised Administration » Digital Record

ਜਿੱਥੇ clinical guidelines ਅਨੁਸਾਰ take-home dosing ਉਚਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਲਈ authorised medical officer ਦੀ documented approval ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

5. "One Patient – One Treatment Record"

ਹਰ ਮਰੀਜ਼ ਲਈ ਇੱਕ secure digital treatment ID ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ patient ID, treatment centre, prescription, dose, dispensing date, treating doctor, clinical review, missed doses ਅਤੇ treatment status ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਵੇ। ਇਹ system duplicate prescriptions ਅਤੇ multiple-centre diversion ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗੀ।

6. Illegal possession ਅਤੇ misuse ਦੀ ਜਾਂਚ

ਜੇ Buprenorphine ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ: ਕੀ ਵਿਅਕਤੀ treatment patient ਹੈ ਜਾਂ illicit trafficker?

Treatment Patient: ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ addiction treatment ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਲਾ ਮਰੀਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ medical assessment, counselling, treatment ਅਤੇ OOAT/de-addiction service ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗੀ।

Illegal Supplier / Trafficker: ਜੇ evidence ਮਿਲੇ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, supply ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, stock ਕਰਕੇ black market ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਾਂ forged prescriptions ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ NDPS ਅਤੇ ਹੋਰ criminal laws ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

7. Consumer ਅਤੇ Supplier ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਫ਼ਰਕ

ਨੀਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਹੋਵੇਗਾ: "ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਦਿਓ; ਨਸ਼ੇ ਦੀ supply chain ਨੂੰ ਤੋੜੋ।"

ਕੇਵਲ ਦਵਾਈ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ trafficker ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਰ case ਵਿੱਚ quantity, circumstances, prescription, medical history, source, communications, financial evidence, ਅਤੇ previous offences ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

8. Supply Chain Investigation

ਕਿਸੇ illicit batch ਦੀ recovery ਹੋਣ 'ਤੇ investigation ਸਿਰਫ਼ consumer ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਜਾਂਚ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ:

Consumer » Local seller » Chemist » Prescriber » Distributor » Stockist » Manufacturer

ਹਰ link ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ evidence ਅਤੇ applicable law ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਵੇਗੀ।

9. Batch Number Investigation

ਹਰ recovered strip/tablet ਤੋਂ Batch number, Manufacturing date, Expiry, Manufacturer, Distributor, ਅਤੇ Invoice/stock records ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ legitimate pharmaceutical supply ਵਿੱਚੋਂ ਦਵਾਈ ਕਿੱਥੇ divert ਹੋਵੇਗੀ।

10. Chemist Audit

ਹਰ authorised dispensing outlet ਦਾ purchase register, sales/dispensing register, stock register, invoices, prescriptions, ਅਤੇ batch-wise inventory ਦਾ periodic audit ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। Stock ਵਿੱਚ mismatch ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ inspection ਹੋਵੇ।

11. Doctors ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ

ਜੇ ਕਿਸੇ doctor ਵੱਲੋਂ forged prescription, medically unjustified repeated prescriptions, excessive prescribing, diversion ਵਿੱਚ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ, ਜਾਂ illegal sale ਵਿੱਚ involvement ਦਾ evidence ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ Medical regulatory action + Drug Control action + Criminal action ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ bona fide medical treatment ਨੂੰ criminalise ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

12. Manufacturer ਅਤੇ Distributor ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ

ਕਿਸੇ manufacturer ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ manufactured medicine illicit market ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ evidence ਮਿਲੇ ਕਿ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ illegal diversion ਹੋਈ, forged documentation ਵਰਤੀ ਗਈ, illegal distribution ਵਿੱਚ company personnel ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜਾਂ statutory compliance ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ, ਤਾਂ company ਅਤੇ responsible persons ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

13. Special Investigation Cell

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ "Buprenorphine Diversion Control Cell" ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ Police, Health Department, Drug Control Administration, Narcotics enforcement officers, Cyber/information officers, ਅਤੇ Legal officers ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ। ਇਸ Cell ਦਾ ਕੰਮ supply chain mapping ਅਤੇ inter-district investigation ਹੋਵੇਗੀ।

14. Digital Tracking System

Buprenorphine ਦੀ authorised supply ਲਈ Track-and-Trace System ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਹਰ batch ਲਈ Manufacturer » Distributor » Stockist » Treatment Centre » Patient ਦੀ digital chain maintain ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

15. Fake Prescription ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ

ਹਰ prescription ਨੂੰ secure electronic system ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। Fake/duplicate prescription ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ criminal law ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

16. ਤੁਰੰਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ

Illicit supply ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ seizure, sample/batch verification, forensic/document examination, supplier identification, financial investigation, ਅਤੇ digital evidence preservation ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੁਰੰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

17. Property Action

ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ property illicit drug trafficking ਦੀ proceeds ਹੋਣ ਦਾ evidence ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ property attachment/forfeiture ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਿਰਫ਼ ਦੋਸ਼ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ bulldoze ਜਾਂ confiscate ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

18. Time-bound Investigation ਅਤੇ Trial

ਨਸ਼ਾ supply-chain ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ internal timelines, forensic reports ਲਈ priority, prosecution monitoring, designated prosecutors, ਅਤੇ courts ਨੂੰ statutory fast-track mechanisms ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

19. ਸਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਨੀਤੀ

ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ "ਹਰ ਪਹਿਲੇ offence ਲਈ 20 ਸਾਲ ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਜ਼ਾ" ਦੀ ਬਜਾਏ offence ਦੀ severity ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਜੂਦਾ NDPS framework ਅਧੀਨ ਸਭ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਲਾਗੂ ਸਜ਼ਾ ਲਈ prosecution ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। Organised trafficking, repeated offences, commercial quantity, ਅਤੇ youth/schools ਲਾਗੇ supply ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ high-priority ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

20. ਮਰੀਜ਼ ਲਈ "Treatment First" ਪ੍ਰਬੰਧ

ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ addiction ਕਾਰਨ illicit Buprenorphine ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ jail system ਵਿੱਚ ਧੱਕਣ ਦੀ ਬਜਾਏ Assessment » OOAT/De-addiction » Medical Treatment » Counselling » Rehabilitation ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

21. OOAT Centres ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ

ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ OOAT/de-addiction services ਦੀ capacity ਵਧਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਰ centre ਵਿੱਚ trained doctor, counsellor, nurse, medicine storage, digital dispensing, counselling room, emergency referral, ਅਤੇ follow-up system ਹੋਵੇਗਾ।

22. ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਗੋਪਨੀਯਤਾ

Addiction treatment ਲੈ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ identity ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। Digital records ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਲਾਇਸੰਸਸ਼ੁਦਾ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

23. Public Awareness

ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿੱਚ campaign ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ: "ਦਵਾਈ ਦਾ ਇਲਾਜ ਲਈ ਵਰਤੋਂ — ਨਸ਼ੇ ਲਈ ਨਹੀਂ।"

24. ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ Monthly Review

District-level committee ਹਰ ਮਹੀਨੇ total authorised stock, dispensed doses, suspicious shortage, illicit recovery, registered patients, ਅਤੇ ongoing investigations ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੇ।

25. ਸਾਲਾਨਾ Public Report

ਹਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ "Buprenorphine Control & Addiction Treatment Report" ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗਾ।

26. Zero Tolerance Supply Chain Model

- Illegal consumer » Treatment
- Illegal seller » Criminal investigation
- Illegal chemist » Licence + criminal action
- Illegal prescriber » Regulatory + criminal action
- Illegal distributor » Criminal prosecution
- Organised trafficker » Maximum applicable legal action

27. ਨੀਤੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਵਸਥਾ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ Buprenorphine ਦੇ misuse ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ "ਬੈਨ" ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ: 1. CONTROL (ਡਿਜੀਟਲ ਨਿਯੰਤਰਣ), 2. ENFORCEMENT (ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ), 3. TREATMENT (ਮੁਫ਼ਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਇਲਾਜ)।

28. ਨੀਤੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਿਧਾਂਤ

"ਨਸ਼ਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨ; ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਲਾਜ; ਦਵਾਈ ਦੀ legitimate medical ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ; ਅਤੇ ਪੂਰੀ supply chain ਨੂੰ digital surveillance।"

ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ: ਇਸ ਮਸੌਦੇ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ NDPS framework, Drugs & Cosmetics law/rules, Buprenorphine ਦੀ notified legal status, ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ clinical/OOAT protocols ਨਾਲ legal vetting ਕਰਵਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਮੁਫ਼ਤ ਰੇਤ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਰਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਮਾਈਨਿੰਗ ਮਾਲੀਆ ਨੀਤੀ - 2026

FINAL POLICY DRAFT

"ਰੇਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ - ਮਾਲੀਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ - ਦਰਿਆ ਸੁਰੱਖਿਅਤ - ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮਾਈਨਿੰਗ ਬੰਦ"

ਪੇਂਡੂ ਰਿਹਾਇਸ਼	4,000 sq ft ਤੱਕ Levy ₹0
ਸ਼ਹਿਰੀ ਰਿਹਾਇਸ਼	2,000 sq ft ਤੱਕ eligible construction ਲਈ ਰੇਤ ₹0
ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਲੀਆ	ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ₹1200 ਕਰੋੜ ਸਾਲਾਨਾ target
ਮਾਈਨਿੰਗ	ਕੇਵਲ ਵਿਗਿਆਨਕ, EC/ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀਮਾ ਅੰਦਰ

ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨੀਤੀ ਖਰੜਾ

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸਾਰ

ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰੇਤ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੁਫ਼ਤ mineral resource ਬਣਾਉਣਾ, ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਘਟਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣਾ, ਨਦੀਆਂ-ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਹਾਅ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਣਾ, ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮਾਈਨਿੰਗ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਹੈ।

- ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਰਕਾਰੀ mining sites ਉੱਤੇ ਰੇਤ ਦੀ Mineral Sale Price ₹0।
- ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ 4,000 sq ft ਤੱਕ eligible self-occupied residential house ਉੱਤੇ ਨਵੀਂ mining-replacement levy ₹0।
- ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ 2,000 sq ft ਤੱਕ eligible residential construction/reconstruction ਲਈ ਰੇਤ ਦੀ mineral price ₹0।
- Residential, Commercial ਅਤੇ Industrial properties ਉੱਤੇ ਘੱਟ annual levy ਰਾਹੀਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ₹1200 ਕਰੋੜ ਸਾਲਾਨਾ revenue target।
- ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚ 150-200 ਮੀਟਰ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ 300-500 ਮੀਟਰ ਤੱਕ indicative central corridor; actual width/depth ਸਿਰਫ਼ scientific study ਅਤੇ EC ਤੈਅ ਕਰੇ।
- ਪੁਲਾਂ, ਰੇਲਵੇ ਪੁਲਾਂ, ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ critical structures ਲਈ geo-fenced No-Mining Safety Zones।
- GPS + GIS + QR e-Pass + CCTV + weighbridge + public dashboard ਰਾਹੀਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮਾਈਨਿੰਗ ਉੱਤੇ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਰੋਕ।

1. ਨੀਤੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੇਤ ਅਤੇ minor minerals ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਪਤੀ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਮਹਿੰਗੀ ਰੇਤ ਵੇਚਣ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਘੱਟ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ levy ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲਾਗਤ ਘਟੇਗੀ, ਮਾਈਨਿੰਗ ਦਾ ਵਪਾਰੀਕਰਨ ਘਟੇਗਾ ਅਤੇ ਹਰ cubic foot ਦਾ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਹਿਸਾਬ ਬਣੇਗਾ।

ਨੀਤੀ ਦਾ ਪੰਜ-ਸੂਤਰੀ ਮਾਡਲ:

ਮੁਫ਼ਤ ਰੇਤ » ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ₹1200 ਕਰੋੜ ਮਾਲੀਆ » ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਾਈਨਿੰਗ » ਦਰਿਆ/ਬੰਨ/ਪੁਲ ਸੁਰੱਖਿਆ » ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮਾਈਨਿੰਗ ਉੱਤੇ Zero Tolerance

2. "ਮੁਫ਼ਤ ਰੇਤ" ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਅਰਥ

ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਤੇ Environmental Clearance ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਕਾਰੀ mining site ਉੱਤੇ ਰੇਤ ਦੀ Mineral Sale Price ₹0 ਪ੍ਰਤੀ cubic foot ਹੋਵੇਗੀ। Free Sand ਦਾ ਅਰਥ Free Mineral Price ਹੈ; transport, loading ਜਾਂ delivery ਦੀ actual regulated service cost ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

- Self Pickup: Sand Mineral Price ₹0।
- Home Delivery: Sand Mineral Price ₹0 + actual regulated transport/service charge।
- Free Sand ਦਾ ਅਰਥ Unlimited Mining ਨਹੀਂ। Extraction ਹਮੇਸ਼ਾ DSR, Mining Plan, replenishment study, EC ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀਮਾ ਅੰਦਰ ਰਹੇਗੀ।

3. ਪੇਂਡੂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ Levy

Covered Area	ਸਾਲਾਨਾ Mineral Resource & Infrastructure Levy
0-4,000 sq ft	₹0
4,001-6,000 sq ft	ਕੇਵਲ ਵਾਧੂ area ਉੱਤੇ ₹1/sq ft
6,001-10,000 sq ft	ਕੇਵਲ ਵਾਧੂ area ਉੱਤੇ ₹2/sq ft
10,000 sq ft ਤੋਂ ਵੱਧ	ਕੇਵਲ ਵਾਧੂ area ਉੱਤੇ ₹3/sq ft

4,000 sq ft ਤੱਕ eligible self-occupied rural residential house ਦੀ exemption ਨੂੰ revenue target ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

4. ਸ਼ਹਿਰੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਘਰ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਰੇਤ

Municipal Corporation, Municipal Council ਅਤੇ Nagar Panchayat ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 2,000 sq ft ਤੱਕ eligible residential house ਦੀ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ reconstruction ਲਈ authorised site ਤੋਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਰੇਤ ਦੀ Mineral Price ₹0 ਹੋਵੇਗੀ। Annual levy ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹੇਗੀ:

Urban Residential Covered Area	ਸਾਲਾਨਾ Levy
0-1,500 sq ft	₹1/sq ft
1,501-4,000 sq ft	₹2/sq ft
4,000 sq ft ਤੋਂ ਵੱਧ	₹4/sq ft

5. Commercial ਅਤੇ Industrial Levy

5.1 Commercial

Commercial Covered Area	ਸਾਲਾਨਾ Levy
0-1,000 sq ft	₹4/sq ft
1,001-5,000 sq ft	₹6/sq ft
5,000 sq ft ਤੋਂ ਵੱਧ	₹8/sq ft

5.2 Industrial

Commercial Covered Area	**ਸਾਲਾਨਾ Levy**
0-1,000 sq ft	₹4/sq ft
1,001-5,000 sq ft	₹6/sq ft
5,000 sq ft ਤੋਂ ਵੱਧ	₹8/sq ft

MSME ਜਾਂ employment-intensive Supports ਲਈ targeted concession notification ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ₹1200 ਕਰੋੜ ਦਾ overall revenue floor ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੇ।

6. ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ₹1200 ਕਰੋੜ ਸਾਲਾਨਾ ਮਾਲੀਆ

₹1200 ਕਰੋੜ ਨੂੰ minimum annual target ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ, ceiling ਨਹੀਂ। Actual collection ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਾਧੂ ਰਕਮ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇਗੀ। Notification ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ Punjab-wide GIS/Property-ID audit ਰਾਹੀਂ taxable base verify ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

- Revenue calculation verified property database ਉੱਤੇ ਹੋਵੇ; ਮਨਘੜਤ projection ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ।
- Shortfall ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲਾਂ higher commercial/industrial slabs ਦੀ prospective review ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਪੇਂਡੂ 4,000 sq ft exemption ਨੂੰ revenue shortfall ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ।
- Levy ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ property-tax collection infrastructure ਨਾਲ integrate ਕਰਕੇ administrative cost ਘਟਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

7. Central River Mining & Flow Management Corridor

ਜਿੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇ, riverbed ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ controlled sediment-removal corridor identify ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮਕਸਦ indiscriminate bank-side mining ਰੋਕਣਾ, excessive sediment deposition ਨੂੰ manage ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਹਾਅ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ alignment ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ।

Watercourse	Indicative Planning Corridor
ਛੋਟੀ/ਦਰਮਿਆਨੀ ਨਦੀ	150-200 ਮੀਟਰ ਤੱਕ
ਵੱਡਾ ਦਰਿਆ	300-500 ਮੀਟਰ ਤੱਕ

ਇਹ widths automatic mining entitlement ਨਹੀਂ ਹਨ। Actual mineable width, depth, quantity ਅਤੇ location ਹਰ reach ਲਈ morphology, replenishment, hydraulic modelling, bank-stability assessment ਅਤੇ Environmental Clearance ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੋਵੇਗੀ।

8. Bank Protection First - ਬੰਨ ਅਤੇ ਕੰਢੇ ਪਹਿਲਾਂ

ਨਦੀ/ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ, flood-protection embankments ਅਤੇ sensitive structures ਦੇ ਨੇੜੇ mining ਸਿਰਫ਼ applicable rules/EC ਅਤੇ site-specific safety assessment ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ excavation ਜੋ bank toe ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰੇ, flow ਨੂੰ ਬੰਨ ਵੱਲ ਮੋੜੇ ਜਾਂ erosion/scour risk ਵਧਾਏ, ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਨੀਤੀ ਦਾ guiding principle: "Centre-Oriented Scientific Mining - Bank Protection First."

9. ਪੁਲਾਂ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਪੁਲਾਂ ਲਈ No-Mining Safety Zone

ਦਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ road bridges, railway bridges, barrages, weirs, canal structures, river-training works ਅਤੇ ਹੋਰ critical infrastructure ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ mining ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਰ structure ਦੇ upstream ਅਤੇ downstream No-Mining Safety Zone ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

9.1 ਦੂਰੀ ਕਿਵੇਂ ਤੈਅ ਹੋਵੇਗੀ

- Applicable Central/State mining ਅਤੇ environmental rules/guidelines
- Environmental Clearance conditions
- Bridge foundation ਅਤੇ pier depth
- River width, morphology ਅਤੇ maximum flood discharge
- Flow velocity, design/scour depth ਅਤੇ bank erosion
- Sediment movement ਅਤੇ river-training works
- Road/Railway/competent infrastructure authority ਦੀਆਂ applicable safety requirements

ਜਿੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ applicable standards ਜਾਂ technical studies ਵੱਖਰੀ safety distance ਦੱਸਣ, ਉੱਥੇ ਵੱਧ ਸੁਰੱਖਿਅਤ/ਵੱਡੀ ਦੂਰੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

9.2 Bridge Scour & Mining Safety Study

Mining ਪ੍ਰਭਾਵ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ road/rail bridge ਲਈ competent technical agency ਤੋਂ Hydraulic Study + Scour Assessment + River Morphology Study + Foundation Risk Assessment ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Zone	ਨੀਤੀ
RED ZONE	Mining ਬਿਲਕੁਲ ਮਨ੍ਹਾਂ
REGULATED ZONE	ਕੇਵਲ technical permission ਅਧੀਨ controlled activity
PERMISSIBLE CORRIDOR	Approved quantity/depth ਅਨੁਸਾਰ scientific mining

9.3 Railway Bridges

Railway bridge ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ competent Railway Authority ਦੀ consultation/NOC ਜਿੱਥੇ applicable law/standards ਅਨੁਸਾਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। Pier, foundation, abutment, approach embankment ਜਾਂ river-training work ਦੀ stability ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ mining ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗੀ।

9.4 Monsoon ਤੋਂ ਬਾਅਦ Safety Inspection

Significant monsoon/flood ਤੋਂ ਬਾਅਦ mining-affected reaches ਵਿੱਚ piers, foundations, scour holes, abutments, riverbed levels, approach embankments ਅਤੇ flow alignment ਦੀ joint inspection ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। Risk ਮਿਲਣ ਉੱਤੇ mining ਤੁਰੰਤ suspend ਹੋਵੇਗਾ।

10. Scientific Survey - ਹਰ ਸਾਲ ਨਵਾਂ ਹਿਸਾਬ

ਹਰ approved river reach ਦਾ pre-monsoon ਅਤੇ post-monsoon assessment ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ mining boundary/quantity ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਗਲੇ ਸਾਲ renew ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

- River cross-sections ਅਤੇ bed levels
- Sediment deposition ਅਤੇ replenishment
- Scour depth ਅਤੇ bank erosion
- Flow direction/velocity ਅਤੇ flood conveyance
- Embankment condition
- Bridges, pipelines, intakes ਅਤੇ ਹੋਰ sensitive structures
- Groundwater interaction ਜਿੱਥੇ relevant ਹੋਵੇ

11. Contractor ਦਾ ਨਵਾਂ ਮਾਡਲ - Seller ਨਹੀਂ, Service Provider

Contractor ਨੂੰ ਰੇਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜਾਂ open-market seller ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। Competitive tender ਰਾਹੀਂ excavation, loading, weighing, site management ਅਤੇ compliance ਲਈ service contract ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। Payment ਨੂੰ authorised work/service ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, uncontrolled extraction ਜਾਂ sale price ਨਾਲ ਨਹੀਂ।

12. ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮਾਈਨਿੰਗ ਉੱਤੇ Digital Lock

12.1 GIS Public Map

ਹਰ legal mine ਦਾ approved polygon, EC validity, sanctioned quantity ਅਤੇ extracted balance public portal ਉੱਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

12.2 GPS Geo-Fencing

Authorised excavators ਅਤੇ notified transport vehicles ਦੀ GPS monitoring ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। Prohibited area, bridge safety zone ਜਾਂ approved polygon ਤੋਂ ਬਾਹਰ suspicious activity ਉੱਤੇ automatic alert ਹੋਵੇਗਾ।

12.3 QR e-Pass

ਹਰ load ਨਾਲ vehicle number, mine, date/time, weight/quantity, destination, Property/Project ID ਅਤੇ QR code ਹੋਵੇ। ਬਿਨਾਂ valid e-pass ਕੋਈ commercial load site ਤੋਂ ਨਾ ਨਿਕਲੇ।

12.4 Weighbridge + CCTV + ANPR

ਵੱਡੀਆਂ sites ਉੱਤੇ electronic weighbridge, CCTV, ANPR camera ਅਤੇ tamper-resistant digital records ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। Permitted mining hours portal ਉੱਤੇ public ਹੋਣ।

13. Punjab Free Sand Portal/App

Eligible citizen/property holder ਲਈ booking ਸੌਖੀ ਹੋਵੇ: Property ID » construction/reconstruction basis » required quantity » nearest authorised site » pickup slot » QR Sand Pass। Genuine household ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀ bureaucracy ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Free-sand entitlement ਦੀ quantity engineering norms ਅਤੇ approved construction area ਨਾਲ rationally link ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ resale/diversion ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

14. Resale, Diversion ਅਤੇ Black Marketing

Free-sand programme ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ material ਦੀ unauthorised resale/diversion ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ। Forged Property ID, organised resale, overloading ਜਾਂ illegal extraction ਉੱਤੇ applicable mining, revenue, transport ਅਤੇ criminal law ਅਨੁਸਾਰ recovery/penalty ਹੋਵੇ। Genuine household ਦੀ minor paperwork error ਨੂੰ organised illegal mining ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ।

15. Mining-Affected Villages ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਕਾਸ ਹੱਕ

ਜਿਸ ਪਿੰਡ/ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਰੇਤ ਨਿਕਲੇ, ਉਸ ਖੇਤਰ ਨੂੰ mining ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਭਾਰ ਇਕੱਲਾ ਨਾ ਝੱਲਣਾ ਪਵੇ। Statutory DMF obligations ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ policy/budget ਰਾਹੀਂ local development allocation ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

- Mining traffic ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ
- ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ groundwater monitoring
- Dust/noise control
- River-bank ਅਤੇ embankment protection
- Plantation ਅਤੇ ecological restoration
- School/health/commSupporty infrastructure

16. Environment & River Restoration Allocation

Illustrative policy objective ਵਜੋਂ annual policy-generated revenue ਦਾ 10% environmental/river-restoration purposes ਲਈ earmark ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ₹1200 ਕਰੋੜ ਉੱਤੇ ਇਹ ₹80 ਕਰੋੜ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ allocation statutory DMF ਜਾਂ ਹੋਰ mandatory contributions ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲਵੇਗੀ।

17. Public Mining Dashboard - ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਿਸਾਬ

Public dashboard ਉੱਤੇ mine-wise sanctioned quantity, extracted quantity, vehicle count, levy collection, operational expenditure ਅਤੇ restoration expenditure regularly update ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। Transparency illegal extraction ਅਤੇ revenue leakage ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਾਧਨ ਹੋਵੇਗੀ।

18. ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਅਤੇ Enforcement

State Mining Control Room ਅਤੇ mobile complaint facility ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। Photo/video, GPS location ਅਤੇ vehicle number ਨਾਲ complaint submit ਹੋ ਸਕੇ। Unique tracking number ਅਤੇ action-taken status ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। Organised illegal mining, official collusion ਜਾਂ repeated violations ਲਈ special enforcement/audit mechanism ਹੋਵੇ।

19. Revenue ਅਤੇ Expenditure ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ Public Account

ਹਰ financial year ਦੇ ਅੰਤ "Punjab Mining Public Account" ਜਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ:

ਕੁੱਲ Levy Collection + ਹੋਰ lawful mining receipts - Mining Operational Cost - Enforcement Cost - Environmental/Restoration Expenditure = Net Public Revenue

ਇਸ account ਦਾ independent audit ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ district-wise data public ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

20. ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ

ਨੀਤੀ MMDR Act, 1957, applicable Punjab Minor Mineral Rules/notifications, Environmental Clearance regime, District Survey Reports, Mining Plans, replenishment requirements ਅਤੇ applicable environmental/sand-mining guidelines ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ policy clause binding Central law ਜਾਂ EC condition ਨੂੰ override ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

Mineral Resource & Infrastructure Levy ਨੂੰ Article 265 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਪਸ਼ਟ authority of law ਦੇਣ ਲਈ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ State legislation ਜਾਂ relevant municipal/panchayat/taxation laws ਵਿੱਚ amendments ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

21. ਸੰਸਥਾਗਤ ਢਾਂਚਾ

"Punjab River & Sustainable Mining Technical Council" ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ Water Resources, Mines & Geology, Environment/ PPCB, Revenue, Local Government ਅਤੇ independent hydrology/geology/river-engineering experts ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ। Council ਦਾ ਕੰਮ scientific limits enforce ਕਰਨਾ, bridge/bund safety review ਕਰਨਾ ਅਤੇ annual replenishment-based mineable quantity recommend ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

22. 100 ਦਿਨਾਂ ਦਾ Implementation Roadmap

ਸਮਾਂ	ਮੁੱਖ ਕੰਮ
0-30 ਦਿਨ	Property/GIS revenue audit; legal mine inventory; bridges/bunds/sensitive structures mapping
31-60 ਦਿਨ	Draft legislation/rules; river studies; Free Sand Portal; GIS safety zones
61-90 ਦਿਨ	Pilot districts: GPS, QR e-Pass, weighbridge, CCTV, public dashboard
91-100 ਦਿਨ	Independent pilot audit; revenue validation; environmental/safety review; phased statewide rollout

23. Non-Negotiable Rules

- ਪੇਂਡੂ 4,000 sq ft ਤੱਕ eligible self-occupied residential house - Levy ₹0।
- ਸ਼ਹਿਰੀ 2,000 sq ft ਤੱਕ eligible residential construction/reconstruction - Sand Mineral Price ₹0।
- Scientific/legal limit ਤੋਂ ਇੱਕ cubic foot ਵੀ ਵੱਧ mining ਨਹੀਂ।
- Bridge/Railway Bridge/Bund Safety Zone ਵਿੱਚ prohibited mining ਨਹੀਂ।
- ₹1200 ਕਰੋੜ revenue target ਕਿਸੇ environmental, bridge ਜਾਂ public-safety safeguard ਨੂੰ override ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

24. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਿੱਧਾ ਫਾਇਦਾ

ਕਿਸ ਨੂੰ	ਸਿੱਧਾ ਫਾਇਦਾ
ਪੇਂਡੂ ਪਰਿਵਾਰ	4,000 sq ft ਤੱਕ eligible ਘਰ ਉੱਤੇ levy ₹0; authorised source ਤੋਂ free-mineral-price sand model
ਸ਼ਹਿਰੀ ਪਰਿਵਾਰ	2,000 sq ft ਤੱਕ eligible construction ਲਈ sand mineral price ₹0

ਕਿਸ ਨੂੰ	ਸਿੱਧਾ ਫਾਇਦਾ
ਸਰਕਾਰ	ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ₹1200 ਕਰੋੜ annual revenue target + leakage control
ਦਰਿਆ/ਨਦੀਆਂ	Replenishment-based, monitored, centre-oriented sediment management
ਬੰਨ/ਕੰਢੇ	Bank Protection First; risk-based no-mining safeguards
ਪੁਲ/ਰੇਲਵੇ ਪੁਲ	Scientific upstream/downstream No-Mining Safety Zones
ਆਮ ਲੋਕ	QR/GIS/Public Dashboard ਰਾਹੀਂ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

25. ਨੀਤੀ ਦਾ ਲੋਕ-ਸੰਦੇਸ਼

ਰੇਤ ਮਹਿੰਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਮਹਿੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮਾਈਨਿੰਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਰਿਆ, ਬੰਨ, ਪੁਲ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨਾ - ਸਭ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਇੱਕੋ ਮਾਡਲ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਹੈ: ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਰੇਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜ਼ੀਰੋ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ revenue base, ਅਤੇ extraction ਉੱਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਕੰਟਰੋਲ।

"ਰੇਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ। ਦਰਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦੇ। ਮਾਲੀਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ। ਹਿਸਾਬ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ।"

ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਈਨਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ ਨਹੀਂ - ਇਹ ਘਰ ਦੀ ਲਾਗਤ ਘਟਾਉਣ, ਦਰਿਆ ਅਤੇ ਬੰਨ ਬਚਾਉਣ, ਪੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਲੀਆ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਮਾਈਨਿੰਗ ਮਾਫੀਆ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਤੋੜਣ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਨੀਤੀ ਹੈ।

ਨੀਤੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤਕਨੀਕੀ/ਵਿੱਤੀ Validation

ਇਹ draft policy framework ਹੈ। Final notification/legislation ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (i) Punjab-wide verified property base ਨਾਲ ₹1200 ਕਰੋੜ revenue model ਦੀ validation, (ii) river-reach-wise replenishment/hydraulic studies, (iii) bridge/railway/bund safety standards ਦੀ competent authorities ਨਾਲ validation, ਅਤੇ (iv) applicable Central/State environmental-mining law ਨਾਲ clause-by-clause legal vetting ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਨਾਲ policy ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ court-defensible ਅਤੇ ground-level implementable ਵੀ ਬਣੇਗੀ।

ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਰੂਲ

Punjab Free Sand Policy — Mandatory Rules

ਇਹ ਰੂਲ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਦੀ ਮੁਫ਼ਤ ਰੇਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਾਈਨਿੰਗ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮਾਈਨਿੰਗ ਰੋਕਣ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਗੂਅਤ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਾਗੂ ਕੇਂਦਰੀ/ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨਾਂ, Environmental Clearance, Mining Plan ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤਕਨੀਕੀ ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹੇਗੀ।

1. ਰੇਤ ਮੁਫ਼ਤ — ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਮੁਫ਼ਤ ਨਹੀਂ

ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਈਨਿੰਗ ਸਾਈਟ ਤੋਂ ਰੇਤ ਦੀ Mineral Sale Price ₹0 ਹੋਵੇਗੀ। ਰੇਤ ਘਰ ਜਾਂ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਖਰਚਾ ਲਾਭਪਾਤਰੀ/ਖਰੀਦਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਲੱਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

2. ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਰ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਰਾਇਆ ਲੈ ਸਕੇਗਾ

ਟਰੈਕਟਰ-ਟਰਾਲੀ, ਟਿੱਪਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਾਹਨ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ/ਅਸਲ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਿਰਾਇਆ ਲੈ ਸਕੇਗਾ। ਉਹ ਰੇਤ ਦੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ, premium ਜਾਂ hidden sand charge ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਗਾ। ਰੇਤ ਮੁਫ਼ਤ ਰਹੇਗੀ।

3. ਲੇਬਰ ਦਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਅਲੱਗ

ਜੇ ਰੇਤ ਦੀ ਲੋਡਿੰਗ, ਉਤਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਈ ਲੇਬਰ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲੇਬਰ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ/ਤੈਅ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਅਲੱਗ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਰੇਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ।

4. ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਭਰਵਾਈ ਦਾ ਖਰਚਾ ਅਲੱਗ

JCB, loader ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਵਾਹਨ ਵਿੱਚ ਰੇਤ ਭਰਵਾਉਣ ਦੀ service/loading cost, ਜਿੱਥੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, ਅਲੱਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਰੇਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਵਸੂਲੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

5. ਤੈਅ ਡੂੰਘਾਈ/ਚੌੜਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਈਨਿੰਗ — ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਜ਼ਬਤ

Environmental Clearance, Mining Plan, GIS boundary ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਤੈਅ ਡੂੰਘਾਈ, ਚੌੜਾਈ, ਖੇਤਰ ਜਾਂ quantity ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਈਨਿੰਗ ਪਾਈ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ due process ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਸ਼ੀਨਰੀ/ਵਾਹਨ ਜ਼ਬਤ ਜਾਂ impound ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

6. ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਰੇਟਰ/ਲੇਬਰਮੈਨ ਬਲੈਕਲਿਸਟ

ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਤੈਅ ਡੂੰਘਾਈ, ਚੌੜਾਈ, GIS boundary ਜਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ quantity ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਈਨਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ machine operator/ਲੇਬਰ contractor/ਲੇਬਰਮੈਨ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਅਤੇ due process ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ/ਦੁਹਰਾਈ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ blacklist ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

7. ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਫ਼ਤ ਰੇਤ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੇਚਣਾ/ਸਪਲਾਈ ਕਰਨਾ ਮਨ੍ਹਾਂ

ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਅਧੀਨ ਮੁਫ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰੇਤ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ commercial sale, diversion ਜਾਂ supply ਕਰਨਾ ਗੰਭੀਰ ਉਲੰਘਣਾ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰੇਤ/ਵਾਹਨ ਦੀ ਜ਼ਬਤੀ, recovery, penalty, blacklisting ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ criminal prosecution ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

8. ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਪਾਲਿਸੀ

ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਰੇਤ ਜਾਂ ਮਾਈਨਿੰਗ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਇਸ ਮੁਫ਼ਤ ਰੇਤ ਪਾਲਿਸੀ ਹੇਠ automatic entitlement ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਸਮਰੱਥਾ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੰਗ, replenishment, inter-State ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰੀ Inter-State Mining/ Sand Supply Policy ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ: "ਰੇਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ₹0 — ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੱਦਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ।"

ਪੰਜਾਬ ਸੂਚਨਾ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਐਕਟ (PTIA)

ਇਸ ਐਕਟ/ਨੀਤੀ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬ ਸੂਚਨਾ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਐਕਟ' ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ (public authorities) ਦੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੰਬੀ ਦੇਰੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਕਟ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਪਿਛਲੇ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਵਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿ "ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਇਨਸਾਫ਼, ਇਨਸਾਫ਼ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ", ਜੇਕਰ ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਹ ਐਕਟ/ਨੀਤੀ 'ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ, 2005' (Right to Information Act, 2005) ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

» ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ:

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (NGOs) ਅਤੇ ਅਦਾਰੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

» ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਧਾਰਾ:

'ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ' ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਥਾਪਿਤ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੰਤਰਾਲੇ, ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਦਾਰੇ ਅਤੇ ਰੈਗੂਲੇਟਰ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਹਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

"ਜਾਣਕਾਰੀ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਿਲੀਜ਼, ਸਰਕੂਲਰ, ਹੁਕਮ, ਲੌਗਬੁੱਕ, ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ, ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਕਾਗਜ਼ਾਤ, ਨਮੂਨੇ, ਮਾਡਲ, ਡਾਟਾ ਸਮੱਗਰੀ, ਨਕਸ਼ੇ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਪੈੱਨ ਡਰਾਈਵ, ਲੈਪਟਾਪ, ਹਾਰਡ ਡਿਸਕ, ਸੀਸੀਟੀਵੀ (CCTV) ਫੁਟੇਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ; ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਿਸ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

'ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ, 2005' ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਰੀਆਂ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ, ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਪਿਛਲੇ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਨਗਰ ਕੌਂਸਲ/ਕਮੇਟੀ, ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਰਪੰਚ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ), ਉਹ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਫਾਈਲ, ਲਿਖਤੀ ਜਾਂ ਡਿਜੀਟਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣ) ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ।

ਇੱਕ ਬਿਨੈਕਾਰ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ/ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੂੰ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ 50 ਰੁਪਏ ਦੇ ਡਿਮਾਂਡ ਡਰਾਫਟ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। (ਹਰੇਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਫੀਸ, ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।)

ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ:

- ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਵਸਨੀਕ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀ/ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜੇਕਰ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਰਿਕਾਰਡ/ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ/ਸਹਾਇਕ ਵਿਭਾਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ:

- ਜੇਕਰ ਬਿਨੈਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ/ਰਿਕਾਰਡ ਕਿਸੇ ਹੋਰ/ਸਹਾਇਕ ਵਿਭਾਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ/ਰਿਕਾਰਡ ਅਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ:

- ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਅਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ:

- ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ/ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ RTI ਐਕਟ, 2005 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ, ਫੌਜ, ਅਰਧ-ਸੈਨਿਕ ਬਲਾਂ, ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਸੇ ਬਿਨੈਕਾਰ/ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਢੁਕਵਾਂ ਅਤੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਆਪਕ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਪੀਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ:

15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਿਕਾਰਡ/ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ: ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਿਨੈਕਾਰ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ (Appellate Authority) ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਧੂਰੀ/ਨਾ-ਮੁਕੰਮਲ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਢੁਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

- ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੂੰ ਅਧੂਰੀ, ਪੱਖਪਾਤੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਢੁਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।

ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਦੇਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੀਸ:

- ਜੇਕਰ ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਧੂ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੀਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜੁਰਮਾਨੇ:

- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ, ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ 'ਤੇ 25,000 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਏ.ਸੀ.ਆਰ. (ACR) ਵਿੱਚ 'ਲਾਲ ਇੰਦਰਾਜ' (red entries) ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਇਰਾਦਾਤਨ ਦੇਰੀ ਕਰਕੇ, ਜਾਂ ਅਧੂਰੀ, ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ, ਅੰਸ਼ਕ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਢੁਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ:

- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸੂਚਨਾ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਅਥਾਰਟੀ' (Punjab State Transparency of Information Authority) ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਮਾਣਯੋਗ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਜੱਜ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਮਾਣਯੋਗ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ/ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ;

- ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਸਿਵਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੋਵਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਸਟਾਫ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਇਦੇ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਸਟਾਫ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ (Home Department) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ:

- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ 'ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ।
- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਪਡੇਟ ਕਰਨ।
- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਆਨਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਫਲਾਈਨ ਦੋਵਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰੱਖੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਜਨਤਕ ਕਰੇਗੀ।
- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਸੌਂਪੇਗੀ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਖੁਲਾਸੇ (proactive disclosure) ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਅਤੇ ਖਾਰਜ ਹੋਣ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਕੰਮਕਾਜ ਬਾਰੇ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਆਪਣੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ/ਓਪਨ ਡਾਟਾ ਪੋਰਟਲਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰੇਗੀ।
- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਸੈੱਲਾਂ (Support Cells) ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ ਜੋ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਅਪੀਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ 'ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਪਾਲਣਾ ਰੇਟਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ' (Transparency of information compliance rating system) ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗੀ।

Punjab Transparency of Information Act (PTIA)

This Act/Policy may be called the Punjab Transparency of Information Act. It has been envisaged with a vision to strengthen the transparency and accountability of public authorities within the State of Punjab. All the government Departments functioning in the state of Punjab are working under the aegis of Government of Punjab and are strictly answerable and accountable to the people of the state of Punjab. However, with the advent of time, people of State of Punjab are struggling with issue of denial of information and a prolonged delay in receiving the requisite information. This act shall cater to people of Punjab who are its residents since last 30 years. Akin to the phrase, Justice delayed is justice denied, if the information sought for is delayed, is information denied. This Act/Policy shall not contravene with the provisions of the Right to Information Act, 2005.

Applicability: At all levels of State Governments, including government funded NGOs and institutions.

Definition clause:'Public Authorities' include bodies of self-government established under the Constitution, or under any law or government notification. For example, Ministries, public sector undertakings, and regulators. It also includes any entities owned, controlled or substantially financed and non-government organizations substantially financed directly or indirectly by funds provided by the government of State of Punjab.

"information" means any material in any form, including releases, circulars, orders, logbooks, contracts, reports, papers, samples, models, data material, maps, photographs,pen drive, laptops, harddisc, CCTV Footages, held in any electronic form and information relating to any private body which can be accessed by a public authority under any other law for the time being in force;

As per the provisions of the Right to Information Act , 2005, all the Public Authorities have already maintained their complete records, which is duly applicable to all the public and ancillary authorities falling under the State of Punjab.

Who can Apply?

Only residents of Punjab have right to access information: The people of State of Punjab, who have been residents of the state from last 30 years, with authentic proof of their residence, duly verified by the Local MC, Sarpanch at Village Level or other corresponding authorities at local level, are entitled to and shall have access to the records in all forms whether on file, written or digital, of All the Government Departments of State of Punjab, duly functional in the State.

How can an applicant seek information be from the Public Authorities?

The Applicant seeking any information from any Government Department/ Public authority within state of Punjab has to apply by through a written application to the concerned department along with a demand draft of Rs.50/-. application must carry a proof of residence of over 30 years.(Fee in each case varies depending on the mode and volume of information sought for)

Government department to supply information within a week.:whenever an application is moved by any resident of state of Punjab seeking information from any Public authority/ Government Department, then such an authority shall supply the information sought within one week.

If record/information sought pertains to any other /anciliary department,:if any information/record sought for by the Applicant pertains to any other /anciliary department, then such information/record shall be supplied within 15 days of the receipt of the application.

In case of failure to supply information by a Government department within a week: if a government department fails to supply requisite information within a week on receiving of application, then such applicant has right to approach the head of such department, who shall be responsible to supply such information within 15 days.

Denial of Information applied under this Act:

the government departments/Public authorities can deny information on the grounds enshrined under Section 8 of the RTI Act, 2005. The information of Government agencies pertaining to security and integrity of the State and Nation shall be strictly exempted. Information pertaining to personal life shall also be exempted. The information regarding defence forces, military,

para military, Airforce etc shall fall outside the purview of this Act.

However, the denial of information to any applicant/ appellant should be well should be well reasoned and shall justify the larger public interest involved in it.

APPEAL MECHANISM:

In case of failure to supply record/information within 15 days:In case a government department within State of Punjab fails to supply any information sought for within 15 days,then the Applicant may file an appeal before the Appellate Authority as provided for under this Act.

When partial/incomplete or irrelevant information is given: In case partial, biased, or irrelevant information is supplied to any applicant or if he/she is not satisfied with the information supplied, he/she has right to file Appeal before the Appellate Authority.

Third party delay and excessive fee: if any third party is involved in any information sought for, they shall; be given three days time to file their objection. No excessive fee shall be charged.

Penalities:

The Appellate Authorities after scrutinising and assessing the appeals can impose fine to the extent of Rs, 250000 on the erring Government departments for not providing the information sought for.

The Appellate can also recommend red entries in the ACRs of the erring Officials who deliberately tried to harass the Applicants by intentionally and willfully delaying or providing fragmented, incomplete, misleading, partial or irrelevant information.

APPELLATE AUTHORITY:

The Appellate authority shall be known as Punjab State Transparency of Information Authority.

It shall consist of a Chairman, who shall be a retired Judge of Hon'ble Punjab and Haryana High Court, who shall be appointed by hon'ble Chief Justice of the Punjab and Haryana High Court for a tenure of three years.

And Appellate Authority shall consist of two Member, who shall be appointed by the Chief Justice/ Acting Chief Justice out of which a member shall be a retired Army Officer belonging to State of Punjab and another Shall be a retired Civil Officer belonging to state of Punjab. The tenure of both the members shall be for three years.

The appointment of the members and office staff shall be made by publication of advertisement in the newspaper and as per the rules and regulations of the Government of Punjab.

The salaries of such members, chairman and staff shall be paid by home department.

Maintaining records:

The Appellate Authority shall act as a watchdog on the working of government departments

The Appellate Authority shall also instruct and guide the Government departments and their ancillary departments to preserve, maintain and update their records in all forms.

The Appellate Authority shall also maintain the record of all the appeals online as well as off line and make it public by putting up on their website.

The Appellate Aurhority shall submit an Annual report to the Chief Justice of Punjab and Haryana High Court, publish yearly report on their website / open data portals of its working including, disposal, dismissal of matters to ensure proactive disclosure online.

The Appellate authority shall ensure safety of social Activists and Support Cells who work in ensuring transparency of the information of the Government departments and public authorities at State and other levels.

The Appellate authority shall also introduce an online transparency of information Compliance Rating System to curb bureaucratic and political interference.

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ

ੳ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 90 ਦਿਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ 75 ਫੀਸਦ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਰ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਧਾਇਕ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨਗੇ। ਹਰ ਵਿਧਾਇਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਫੇਸਬੁੱਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਜਨਤਕ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਅ ਹਰ ਵਿਧਾਇਕ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਘਟੋ-ਘੱਟ ਇਕ ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸ ਸਕੇ ਤੇ ਹਲਕੇ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ ਸਕੇ।

- ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਰਥਿਕ ਤੇ ਮਜਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੱਗ-ਲਗਾਓ ਦੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਸਭਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 33 ਫੀਸਦ ਟਿਕਟਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਧਣ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ

ੳ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਵਰਤਾਰੇ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਾਂਹਪੱਖੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਂਹਪੱਖੀ ਵਰਤਾਰੇ ਤੇ ਰੋਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਕਲਾ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਤੇ ਸਹਿਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਰਾਜਕੀ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਕੈਸ਼ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੇਣਾ ਜਾਣਗੇ।

ਅ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ, ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਡਿਵੀਜਨਲ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਆਰਟ ਗੈਲਰੀ ਅਤੇ ਆਰਟ ਥਿਏਟਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਆਮਦਨ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਕਲਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਸਕੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਨੀਤੀ

ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕੇ ਕਈ ਸੱਤਧਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਮੋਟੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਂਦੇ ਹੋਏ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰੀ ਖ਼ਾਜ਼ਨੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਨੀਤੀ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏਗੀ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ੳ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜਨਤਕ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਨਤਕ ਡਿਊਟੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਟਕਰਾਅ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਿੱਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਉਸਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹਿੱਤ ਅਣਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾ/ਅਥਾਰਟੀ/ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਬਾਰੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ, ਉਪ-ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 24 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਅਗਲੇ 24 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਦਾ, ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਨੇੜਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਾ ਨਿਜੀ ਹਿੱਤ ਹੋਵੇ।

- “ਜਨਤਕ ਵਿਅਕਤੀ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜਨਤਕ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। "Secondary Interest" ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਵਿੱਤੀ ਲਾਭ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਲਾਭ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਸਥਾ, ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਵਪਾਰਕ ਜਾਂ ਵਿੱਤੀ ਹਿੱਤ ਹੋਵੇ।

ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ

ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇ ਤੇ ਦਸੇ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਨਿਜੀ ਹਿੱਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਸਮੇ ਅਲਗ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਨਾ ਦੱਸਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏਗੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਨਿੱਗਰ ਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਫੈਸਲੇ

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਤੇ ਇਸਦਾ ਹੱਲ

ਪੰਜਾਬ, ਜੋ ਕਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਸੂਬਾ ਸੀ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੂਬਾ ਹੈ।ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਵਿੱਤੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਜਟ 2026 ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਰਚ 2027 ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲਗਭਗ 4.45 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। 2025-26 ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਇਹ 4,02, 633 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਕੌਮੀ ਔਸਤ ਨਾਲੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਰ ਸਾਲ 2025-26 ਵਿਚ 6.1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ 7.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਵਧਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਹੈ ਕੇ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੂਬਾ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਲਗਤਾਰ ਪਛੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤੇ ਪੱਕੀਆਂ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਕਾਰਜੇ ਦੇ ਵਿਆਜ਼ ਦਾ ਬੋਝ ਚੁਕਾਉਣ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਖਪਤਮੁਖੀ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੈਪੀਟਲ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਰੋਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਿੱਤੀ ਦਬਾਅ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਜਟ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁਣ ਲਗਭਗ 28,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵਿਆਜ਼ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਗਭਗ 26,300 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉੱਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੋਕਲਭਾਉ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦੂਸਰੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੱਤਾ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜਾਨੇ 'ਚੋ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਭਲਾਈ (ਸਟੇਟ ਵੈਲਫ਼ੇਅਰ) ਦੇ ਪਰਦੇ ਥਲੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਕੇ ਵੋਟਾਂ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਵੇਗੀ ਤੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤਰਕਸੰਗਤ ਵਿਧੀ ਅਪਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੇਗੀ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਆਮਦਨ ਪੱਖੋਂ ਸਮਰਥ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਲੋੜਮੰਦ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸਬਸਿਡੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁਲੰਕਣ ਕਰਵਾਏਗੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇਕ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਲਈ ਫ੍ਰੀ-ਬਿਜਲੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਰ ਬੁਢਾਪਾ, ਵਿਧਵਾ, ਅੰਗਹੀਣ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੁੱਗਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਜਰੀਏ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਮਾਲੀ ਸਕੂਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏਗੀ।

ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਰਾਜ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦਾ ਸਤਿਆਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜੀ (ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ) ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਚੌਪਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ , ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ, ਨਿਊਜੀਲੈਂਡ ਤੇ ਇਟਲੀ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਤੀਜਨ ਪੰਜਾਬ ਖਾਲੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਵਸਦੇ -ਰਸਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੁੱਪ ਪਸਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਮੁਫ਼ਤ ਬੱਸ ਸਫ਼ਰ, ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ 1000/1500 ਰੁਪਏ ਮੁਫ਼ਤ ਬਿਜਲੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟੈਕਸ ਦਾ ਪੈਸਾ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵੱਲ ਲੈਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਤੇ ਧਾਨ (ਪੈਡੀ) ਵਰਗੀ ਫ਼ਸਲ ਥੱਲੇ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਪਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਚਾਏਗੀ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਡੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀਆਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਬਦਲ 12000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੇ ਮੁਹਈਆ ਕਾਰਵੇਗੀ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਨਰੇਗਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਬਦਲ ਕਾਰਨ ਜੋ ਮਜਦੂਰ ਵਰਗ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੀ ਸਕੀਮ ਚਲਾਏਗਾ ਤੇ ਇਸ ਲਈ 2500 ਕਰੋੜ ਦੇ ਵਿਵਸਥਾ ਉਨ੍ਹੀ ਦੇਰ ਕਰੇਗਾ ਜਿੰਨੀ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਮਨਰੇਗਾ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਮਜਦੂਰ ਪੱਖੀ ਦੁਬਾਰਾ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਅਸਲ ਵਿੱਤੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਕਮੇਟੀ ਗਠਿਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ ਦੀ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਰ ਖਰਚੇ ਦੀ ਹਰ ਸਾਲ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਪੜਚੋਲ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਉਸਤੋਂ ਹੋ ਰਹੇ ਲਾਭ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਰਾਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਹਤ, ਵਿੱਤ, ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਰਗੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਮਾਹਿਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਲੋੜ, ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀ ਬੋਰਡ, ਪੁੱਡਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਬੋਰਡਾਂ ਨਿਗਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਰੰਤ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਖਿਰਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਬੋਝ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੀ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਵਾਂ ਕਰਜੇ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ

ਨਵਾਂ ਕਰਜੇ ਦੇ ਜਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਕਮ ਆਵੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਖ਼ਾਜ਼ਨੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਚੜਦੀ ਕਲਾਂ , ਯੁਵਾ ਪੀੜੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁੜ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ , ਰੁਜਗਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ , ਸੇਹਤ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਮਿਆਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜਨੀਤਕ "ਸ਼ੋਅ ਬਿਜਨੈੱਸ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲਾਮ ਲਸ਼ਕਰ" ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮੜਕ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜੀਐਸਟੀ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਜਾਣਗੇ

2022 ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜੀਐਸਟੀ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ 14% ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਕੇਂਦਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੀ ਇਸਤੋਂ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਜੁਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2026 ਦੇ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਸ਼ਵ ਐਮਐੱਸਐਮਈ ਫੋਰਮ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੀਐਸਟੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ 15,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੀਐਸਟੀ ਚੋਰੀ ਵਿਚ ਜਾਅਲੀ ਬਿਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਨਪੁੱਟ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਧੋਖਾਧੜੀ ਫੜਨ ਲਈ ਡਾਟਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਆਧਾਰਿਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬਚਤ ਦਾ ਸਹੀ ਥਾਂ ਉਪਰ ਨਿਵੇਸ਼

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਕਿਸੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੜਕ, ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਲੌਜਿਸਟਿਕਸ ਵਰਗੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ

ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਪੂੰਜੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਕਿਸ ਭਰੋਸੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਵੇਖਣਗੇ? ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਿਰਫ਼ ਇਮਾਰਤਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਜਿਹਾ ਇਕੋਸਿਸਟਮ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਖਿੱਚ ਲਿਆਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧਾ ਦੇਵੇ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਵੱਡੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਸੁਣੇ, ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ’ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬੀ.ਐਮ.ਡਬਲਿਊ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਨਾਂ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੀ ਬਣੇ ਰਹੇ, ਠੋਸ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨਤੀਜੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇ। ਸਬਕ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਵੇਂ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ’ਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਟਿਕ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਨਵੀ ਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਵੇਗੀ।ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਮਹਿਜ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜਗਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਡਰਾਮਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇੰਜਣ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦ ਤੋਂ ਖਾਦ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ

ਪੰਜਾਬ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਸਰੋਤ, ਭਾਵ ਪਾਣੀ, ਖਰਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਟੈਕਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਧ ਅਨਾਜ ਉਗਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਅਨਾਜ, ਦੁੱਧ, ਫਲ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਕਰਕੇ ਤਿਆਰ ਮਾਲ ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸਿਰਫ਼ ਖਪਤ ਨਾ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮਿਲੇ। ਕੱਚੀ ਕਣਕ ਵੇਚਣ ਨਾਲ ਜੋ ਪੈਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਬਿਸਕੁਟ ਜਾਂ ਬਰੈੱਡ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚਣ ਨਾਲ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਫੈਕਟਰੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦਾ ਲਾਭ ਵੀ ਸਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਵਿਕਰੀ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਖਪਤਕਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਚਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਨੀਰ, ਘਿਓ ਜਾਂ ਪੈਕ ਕੀਤੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਵੇਚਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਖਾੜੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਦੀ ਹਵਾਈ ਦੂਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਮਾਲ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਵਾਈ ਮਾਲ ਢੋਆ ਢੁਆਈ ਅਤੇ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਬਾਜ਼ਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਿਰਫ਼ ਖਰਚ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਸਗੋਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣੇ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ।

ਵੇਰਕਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਲੈਕੇ ਜਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ

ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਵੇਰਕਾ ਵਰਗਾ ਸਥਾਪਿਤ ਬ੍ਰਾਂਡ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੈ। ਮਿਲਕਫੈਡ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਲਗਭਗ 3.5 ਲੱਖ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਕ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਦੁੱਧ ਸੰਭਾਲ ਸਮਰੱਥਾ ਲਗਭਗ 30 ਲੱਖ ਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਹੈ। ਵੇਰਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੱਧ ਪੂਰਬ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ, ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਓ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਤਪਾਦ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਮੂਲ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ 33 ਰਾਜਾਂ ਤੱਕ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਸਪੇਨ ਤੇ ਪੁਰਤਗਾਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੇਰਕਾ ਇਸ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ? ਵੇਰਕਾ ਨੂੰ ਗੁਣਵੱਤਾ, ਪੈਕਿੰਗ, ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਵੈਰਾਇਟੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਨੀਰ, ਘਿਓ, ਮਸਾਲੇ, ਅਚਾਰ, ਸ਼ਹਿਦ, ਦਾਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ “Punjab Agro” ਬ੍ਰਾਂਡ ਹੇਠ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁੱਲ-ਵਧਾਏ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਵਧੇਗੀ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਲ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਆਮਦਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਰੋਤ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ।

ਮੋਹਾਲੀ ਨੂੰ ਮਾਡਰਨ ਟੈਕਨੋਲਜੀ ਹੱਬ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ

ਮੋਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਬੰਗਲੌਰ ਵਰਗਾ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਸੈਮੀਕੰਡਕਟਰ ਹੱਬ ਬਣਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਖਿਆਲੀ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੱਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਹੈ। 1976 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੈਮੀਕੰਡਕਟਰ ਕਾਰਖ਼ਾਨਾ ਮੋਹਾਲੀ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੈਮੀਕੰਡਕਟਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਲਿਮਟਿਡ (SCL) ਨੇ 1984 ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਚਿੱਪ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਡੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦੋ ਸਾਲ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਖਿਡਾਰੀ ਤਾਈਵਾਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਇਸ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੋਹਾਲੀ ਵਿਚ1964 ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕਾਂਟੀਨੈਂਟਲ ਡਿਵਾਈਸ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਿਟੇਡ (CDIL), ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸੈਮੀਕੰਡਕਟਰ ਕੰਪਨੀ, ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਸਿਸਟਮਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ (ਪੰਵਾਇਰ) ਵਰਗੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੀ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਤਕਨੀਕੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਬੁਨਿਆਦ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਮੋਹਾਲੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਟੈਕਨੋਲੀਜੀਆਂ ਦੇ ਮੂਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਯੁਵਾ ਪੀੜੀ ਨੂੰ ਮਿਰਿਆ ਰੁਜਗਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰੇਗੀ।

ਕਾਰਬਨ ਲਾਭਾਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਮਾਲੀਏ ਦਾ ਮੌਕਾ

ਯੂਰਪੀ ਸੰਘ ਦੇ 'ਕਾਰਬਨ ਸਰਹੱਦੀ ਤਾਲਮੇਲ ਪ੍ਰਬੰਧ' ਵਰਗੇ ਸਖ਼ਤ ਨਿਯਮਾਂ ਕਾਰਨ ਕਾਰਬਨ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਲਈ ਕਾਰਬਨ ਕਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁੱਖ ਲਗਾ ਕੇ ਕਾਰਬਨ ਦਾ ਅਸਰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਪੱਟੇ 'ਤੇ ਲੈਣ ਦੀ ਦੌੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਿਸਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਅਰਬ ਅਮੀਰਾਤ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ‘ਬਲੂ ਕਾਰਬਨ’ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਰਬਨ ਲਾਭ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਈਬੇਰੀਆ ਦੇ ਲਗਭਗ ਦਸ ਫ਼ੀਸਦੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਬਾਬਵੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੀਹ ਫ਼ੀਸਦੀ ਜੰਗਲੀ ਰਕਬੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵੱਡੇ ਸਮਝੌਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਵੀ ਇਹ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਗ਼ੈਰ-ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਬੰਜਰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਵੱਡੇ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਾਂਝੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਵੇ। ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰਕ ਮੌਕੇ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਓਡੀਸ਼ਾ, ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਵਰਗੇ ਸੂਬੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਕਦਮ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਘਟਦੇ ਜੰਗਲੀ ਰਕਬੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਗ਼ੈਰ-ਕਰ ਮਾਲੀਏ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪੱਕਾ ਸਰੋਤ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਕੇ ਫੈਸਲੇ ਲਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦਾ ਟੈਕਨੀਕਲ ਆਡਿਟ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀ ਓਪੱਟੀਮਮ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਿਥੇ ਜਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ ਕਰਕੇ ਉਸਤੋਂ ਨਾਜਾਇਜ ਕਬਜੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜਮੀਨ ਤੇ ਕੀਤੇ ਭੂਮੀ ਮਾਫੀਆ ਵਲੋਂ ਕਬਜੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰ ਯੋਜਨਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਫਰ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਯੋਜਨਾ ਬੰਦ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਨਰੇਗਾ ਜਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨਮਾਨ ਯੋਜਨਾ

ਮਨਰੇਗਾ ’ਚ ਕੀਤਾ ਬਦਲਾਵ ਕਿਰਤੀ ਤੇ ਮਜਦੂਰ ਵਰਗ ਲਈ ਮਾੜਾ ਸਾਬਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਬਹਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਪਿਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਮਨਰੇਗਾ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾ ਉਹਨਾਂ ਚਿਰ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨਮਾਨ ਯੋਜਨਾ ਚਲਾਏਗੀ ਤੇ ਇਸ ਲਈ 2500 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰੇਗੀ।

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਰੁਜਗਾਰਾਂ ਲਈ ਮਨਰੇਗਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਰਜੀ ਉਤੇ ਹੀ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਮਰਜੀ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਘੁਟਾਲਿਆ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲਾਗੂ ਕਰਾਂਗੇ :

ਕੰਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਰਜੀ ਲਿਖ ਕੇ ਮੰਗਣਾ । ਅਰਜੀ ਮੇਟ, ਜੀ ਆਰ ਐਸ, ਸਰਪੰਚ ਅਤੇ BDPO ਦਫ਼ਤਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੇਟ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਦਖ਼ਲ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਨਰੇਗਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ ਮੇਟ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੇਗੀ। ਅਰਜ਼ੀ ਪੋਰਟਲ ਤੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਮੁਹਈਆ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਾਸਟਰ ਰੋਲ ਵਿਚ ਦਰਜ਼ ਮਨਰੇਗਾ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਪੱਕੀ ਲਗੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਭੱਤੇ ਲਈ ਨਿਯਮ ਤੈਅ ਨਹੀ ਕੀਤੇ, ਉਹ ਵੀ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਹ ਕਿ ਮਨਰੇਗਾ ਦੁਆਰਾ ਹੋਈ ਕਮਾਈ ਦਾ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਆਮਦਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨੁਕਤਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਦਦ ਕਰਨ। ਜੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮਸਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਘਰ ਜਾਂ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਂਝੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਹੀ ਹੋਣ। ਕਈ ਵਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਗਰਾਂਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਗਰਾਂਟ ਕਈ ਵਾਰ ਜਿੱਥੇ ਲੱਗਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿਵੇਂ ਪੰਚਾਇਤ ਘਰ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਆਦਿ ਦੇ ਖਾਸ ਨੋਟਿਸ ਬੋਰਡ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਵਸੀਲਿਆਂ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵੀ ਇਹਨਾ ਸਾਂਝੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣਗੇ।

ਸੰਘੀ ਢਾਂਚੇ (ਫੈਡਰਲ ਸਟਰੱਕਚਰ) ਦੀ ਬਹਾਲੀ

ਫੈਡੇਰਲਿਜਮ (ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰਾਂ) ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਣ-ਪੱਤਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕੀ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਲੱਗੀ ਐਮਰਜੇਂਸੀ ਵੇਲੇ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ’ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਲਗਭਗ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ 1950 ਵਾਲਾ ਰੁਤਬਾ ਬਹਾਲ ਕਰਾਉਣਾ

ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚਣੌਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਫੈਡੇਰਲਿਜਮ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫੈਡੇਰਲਿਜਮ ਦੀਆਂ ਮੁਦਈ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਮੁਦੇ ਤੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਕਰੇਗੀ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਡੀਆ "union of states" ਜਿਸਦਾ ਸਾਫ ਮਤਲਬ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਸੀ। ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ 1950 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਹਣ ਤੇ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੁਣ ਵਧੇਰੇ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਾਜ਼ਾ ਮਿਸਾਲਾਂ ਇਕ ਦੇਸ਼, ਇਕ ਚੋਣ ; ਇਕ ਦੇਸ਼ ਇਕ ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ , ਯੂਨੀਫਾਰਮ ਸਿਵਲ ਕੋਡ ; ਇਕ ਟੈਕਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਕੇਂਦਰੀ ਟੈਕਸ ਪੂਲ ਚੋਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਪੱਖੀ ਫਾਰਮੂਲਾ; ਸੈੱਸ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਪੈਸਾ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਵੰਡਣਾ, ਰਾਜਾਂ ਉਪਰ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈਣ ਲਈ ਲਾਈਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ, ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੇਂਸੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵਧਦਾ ਦਖਲ; ਸਿਖਿਆ-ਨੀਤੀ, ਇਕ ਪੂਰੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸ਼ਿਤ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲਣਾ, ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਹਿਮ ਵਿਭਾਗਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਵਿਭਾਗ, ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਭਾਗ, ਸਹਿਕਾਰਤਾ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਦਾਖ਼ਲ, ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਉਖੇੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੀ ਕੌਮੀ ਮਸਲੇ ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਮਸਲੇ ਹਨ ਜੋ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲਟਕ ਰਹੇ ਹਨ। IAS, IPS ਕੈਡਰ ਦਾ ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਵਧਦਾ ਬੋਝ , ਸੂਬੇ ਦਾ DGP ਲਾਉਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਦਖ਼ਲ ਆਦਿ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਹੈ।

ਐਮਰਜੰਸੀ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹੇ

ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖੋਹ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਕਈ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ 'ਚੋਂ ਸਾਂਝੀ ਸੁੱਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰੇਗੀ।

ੳ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਵਾਪਸ ਹੋਣ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਫੈਡਰਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਸੰਘੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਅਵਾਜ ਉਠਾ ਰਹੀਆਂ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਖੇਤਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਉੱਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰਭੂਰ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ।

ਅ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਗਣਾ ਪਰ ਹੇਠਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਖੋਹਣਾ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ? ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ 73ਵੀਂ ਸੋਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ 29 ਵਿਭਾਗਾਂ ਦਾ ਕੰਮ, ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨ 1994 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਗਰਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 74ਵੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅੰਦਰ 18 ਵਿਭਾਗਾਂ ਦਾ ਕੰਮ, ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਬਜਟ ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਾਰਡ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਸਰਗਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬੀ ਐਸ ਐੱਫ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ 50 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਅੰਦਰ ਤਕ ਰੇਡ ਕਰਨ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਹੱਕ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰੇਗੀ।

ਦਮਨਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ (Oppressive Laws)

ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਗੁਆਈਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਇਆ। ਜੋਕਿ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸਮਾਜ ਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇਖਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ; ਨਾਲ ਹੀ, ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਲੰਬੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਮਰਦਾਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੂਨੀ ਅਧਿਆਏ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਲੜਕੇ ਖਤਮ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਅਜਿਹੇ ਦਮਨਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

1. ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ, 1987, ਜਿਸਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਟਾਡਾ' (TADA) ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅੱਤਵਾਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾ ਅੱਤਵਾਦ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਬਗਾਵਤ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ (1985 ਤੋਂ 1995 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਅਤੇ 1987 ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ) ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਰਿਹਾ।

ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਭਾਰੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ TADA (ਟਾਡਾ) ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ 'ਪ੍ਰੀਵੈਂਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਟੈਰੋਰਿਸਟ ਐਕਟੀਵਿਟੀਜ਼ ਐਕਟ' (2002-2004) ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਵਾਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ TADA ਤਹਿਤ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹਨ।

2. ਅੱਤਵਾਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ (2002-2004), ਜਿਸਨੂੰ POTA (ਪੋਟਾ) ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਤਵਾਦ ਰੋਕੂ ਐਕਟ, 2002 (POTA) ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ 2002 ਵਿੱਚ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, TADA ਵਾਂਗ, ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ 180 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ 21 ਸਤੰਬਰ 2004 ਨੂੰ 'ਪ੍ਰੀਵੈਂਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਟੈਰਰਿਜ਼ਮ (ਰਿਪੀਲ) ਆਰਡੀਨੈਂਸ, 2004' ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ[13], ਜਿਸਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰੀਵੈਂਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਟੈਰਰਿਜ਼ਮ (ਰਿਪੀਲ) ਐਕਟ, 2004' (ਜਿਸਨੂੰ 21 ਦਸੰਬਰ 2004 ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ) ਦੁਆਰਾ ਥਾਂ ਲਈ ਗਈ।

3. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ (Rashtriya Suraksha Adhiniyam - ਉਰਫ਼ 'ਰਾਸੁਕਾ'), 1980:

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਸਮੇਂ 1980 ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜੋ 23 ਸਤੰਬਰ 1980 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ "ਕੁਝ ਖਾਸ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੋਕਥਾਮਯੋਗ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ (preventive detention) ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨਾ" ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ, ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ।

4. ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਨੂੰਨ (Public Safety Act - PSA)

ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਨੂੰਨ (PSA) ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ "ਸ਼ੱਕੀ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ" ਨੂੰ ਰੋਕਥਾਮ ਵਾਲੀ ਹਿਰਾਸਤ (preventive detention) ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਲਈ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, PSA ਨੂੰ "ਕਾਨੂੰਨ-ਹੀਣ ਕਾਨੂੰਨ" (lawless law) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਨਮਾਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 500 ਤੋਂ ਵੱਧ PSA ਹਿਰਾਸਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਰਕੁਨ ਖੁਰਰਮ ਪਰਵੇਜ਼ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਨਮਾਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

5. ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹ (Sedition):

ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹ ਦਾ ਅਪਰਾਧ BNS ਦੀ ਧਾਰਾ 152 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਨਲ ਕੋਡ, 1860 (IPC) ਦੀ ਧਾਰਾ 124-A ਤੋਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 1870 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਾਂ ਤਾਜ (Crown) ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ, ਅਪਮਾਨ ਜਾਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 124-A ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ BNS ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 152 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਉਪਬੰਧ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਮੰਨਦਾ

ਹੈ ਜੋ ਵੱਖਵਾਦ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗਾਵਤ, ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਵੱਖਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਲਈ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਨੇ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 124A ਨੂੰ ਮੁੜ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਵਧੇਰੇ ਸਖ਼ਤ ਹੈ।

BNS ਦੀ ਧਾਰਾ 113 ਅਤੇ UAPA ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦਾ। ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ (SP) ਦੇ ਰੈਂਕ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ FIR ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਹੱਲ:

ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੇ ਮਨਮਾਨੀ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਅਤੇ 19 ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਘਾੜਿਆਂ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਲਈ ਇੱਕ ਚੇਤਾਵਨੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹ (ਸੈਡੀਸ਼ਨ) ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ - ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ, ਕਾਰਕੁਨਾਂ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਸਮੇਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਸ਼ਣ "ਹਿੰਸਾ" ਜਾਂ "ਜਨਤਕ ਅਸ਼ਾਂਤੀ" ਲਈ "ਉਕਸਾਵਾ" ਹੋਵੇ।

A. ਜੇਕਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ BNS (ਭਾਰਤੀ ਨਿਆ ਸੰਹਿਤਾ) ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਓਵਰਲੈਪ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ), ਤਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

B. ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਇਸਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਰਾਜ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ ਸਹੇੜੀ।

C. BNS ਦੀ ਧਾਰਾ 113 ਅਤੇ UAPA ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ (SP) ਰੈਂਕ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ FIR ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਸਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਾਲ 1925 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਐਕਟ 1925 ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਕਤ ਐਕਟ, ਸਟੇਟ ਐਕਟ ਸੀ, ਪਰ 1966 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਐਕਟ 1925 ਨੂੰ ਸੈਂਟਰਲ ਐਕਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਤ ਚੋਣਾ (PERIODICAL ELECTIONS) ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਹਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਜਾਂ ਸਦਨ ਦੇ ਭੰਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣੀਆਂ ਜਰੂਰੀ ਹਨ। ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਸਲਿਆ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜੀ ਦੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ, ਇਹ ਚੋਣਾ ਨਿਯਮਤ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਉਲਟ ਮਨਮਤ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਰੋਸ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀਆਂ ਅਲੱਗ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆ ਹਨ। ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੱਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਨਣ ਉਪਰੰਤ, ਉਕਤ ਐਕਟ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਟੇਟ ਐਕਟ ਬਣਾਵਾਉਣ ਲਈ ਮਤਾ ਪਾਕੇ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਭੇਜਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਹਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਮੂਹਰੇ ਹੋਕੇ ਲੜਾਂਗੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵਚਨਵਧ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੱਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਮਸਲਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਅਜਾਦ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਵੇਗੀ।

ਵਾਅਦੇ ਨਹੀਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਮਿਲਕੇ ਨਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਵਾਂਗੇ

ਸਭੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ

ਪੰਜਾਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਲ

Punjab Sanjhivalta Dal
Emaar Villa's 8, Sector 106
Sahibzada Ajit Singh Nagar (Mohali)

98150-36057
97799-66425
Email : panjabsanjhivaltadal@gmail.com

ਵਾਅਦੇ ਨਹੀਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਮਿਲਕੇ ਨਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਵਾਂਗੇ